



AHLAT ŞEHİRİ'NİN KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ POTANSİYELİ

Emrah POLAT

Yüksek Lisans Tezi

Coğrafya Anabilim Dalı

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

2021

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Emrah POLAT

AHLAT ŞEHİRİ'NİN KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ POTANSİYELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

AĞRI-2021

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum *Ahlat Şehri'nin Kültürel Miras Turizmi Potansiyeli* adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[12.04.2021]

Emrah POLAT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
HARİTALAR DİZİNİ	ix
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Giriş.....	1
1.1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.1.2. Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıkları.....	2
1.1.3. Araştırma Sahasının Konumu	2
1.1.4 Araştırma Sahasının Genel Coğrafi Özellikleri.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Turizm ve Başlıca Turizm Türleri.....	11
2.2. Türkiye’de Turizmin Gelişimi.....	27
2.3. Kültürel Turizm ve Kültürel Miras Turizmi	33
2.4. Saha İle İlgili Alanyazın.....	40
2.5. Ahlat Tarihi	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	48
3.2. Problem ve Alt Problemler.....	48
3.3. Veri Toplama Araçları.....	49
3.4. Saha Çalışmaları Süreci	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. AHLAT’TA KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ	50
4.1.1. Kümbetler ve Türbeler	50
4.1.1.1. Şeyh Necmettin Kümbeti	50

4.1.1.2. Hasan Padişah Kümbeti	51
4.1.1.3. Çifte Kümbetler	52
4.1.1.4. Alimoğlu Kümbeti	54
4.1.1.5. Emir Ali Kümbeti	54
4.1.1.6. Usta Şagirt Kümbeti	55
4.1.1.7. Erzen Hatun Kümbeti	56
4.1.1.8. Anonim Kümbet	57
4.1.1.9. Tek Kümbet (Keşiş Kümbeti)	58
4.1.1.10. Emir Bayındır Kümbeti	59
4.1.1.11. Mirza Muhammed Kümbeti	60
4.1.1.12. Dede Maksut Türbesi	61
4.1.1.13. Abdurrahman Gazi Türbesi	62
4.1.1.14. Dede Korkut Mezarı	63
4.1.2. Camiler	64
4.1.2.1. Tarihi Ulu Camii	65
4.1.2.2. Emir Bayındır Camii	66
4.1.2.3. İskender Paşa Camii	67
4.1.2.4. Kadı Mahmut Camii	68
4.1.3. Mezarlıklar	70
4.1.3.1. Selçuklu Meydan Mezarlığı	70
4.1.3.2. Harabeşehir Mezarlığı	71
4.1.3.3. Tahtı Süleyman Mezarlığı	72
4.1.3.4. Kırklar Mezarlığı	72
4.1.3.5. Kale Mezarlığı	72
4.1.3.6. Merkez Mezarlığı	72
4.1.4. Hamamlar	73
4.1.4.1. Büyük Hamam (Çifte Hamam)	74
4.1.4.2. Küçük Hamam	75
4.1.5. Kaleler	76
4.1.5.1. Ahlat İç Kale (Harabeşehir)	76
4.1.5.2. Ahlat Sahil Kalesi	78
4.1.6. Köprüler	80

4.1.6.1. Bayındır Köprüsü	80
4.1.7. Mesken Kültürü	81
4.1.7.1. Harabeşehir ve Ahlat Kaya Evleri	81
4.1.7.2. Ahlat Evleri	83
4.1.8. Diğer Kültürel Miraslar	84
4.1.8.1. Gastronomi Kültürü	84
4.1.8.2. Ahlat Bastonu	86
4.1.8.3. Ahlat Taşı	88
4.1.9. Festival ve Malazgirt Anma Törenleri	89
4.1.10. Coğrafi İşaretler	91
4.1.11. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi	92
4.1.12. Ahlat'ta Kültürel Mirası Koruma	92
4.1.13. SWOT Analizi	95
BEŞİNCİ BÖLÜM	
5.1. Sonuç ve Tartışma	98
5.2. Öneriler	101
6. KAYNAKLAR	104

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHLAT ŞEHİRİ'NİN KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ POTANSİYELİ

Emrah POLAT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

2021, 124+X Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Faruk KAYA

Prof. Dr. Ogün COŞKUN

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

Günümüzde insanlar günlük yaşadıkları yerlerden geçici süreler için farklı yerlere seyahat etmektedirler. Ulaşım ve bilgi sektöründeki süratli gelişme ve değişimler, insanların değişik kültürleri tanıma, anlama ve görme ilgisini arttırmış buna bağlı olarak bu bölgeleri tanıma isteği “Kültürel Turizmin” meydana gelmesini sağlamıştır. Kültürel miras yüzyıllardır insanlığa ait tüm işaretleri kapsamaktadır. Turistlerin kültürel mirasa ilgileri sonucu gelişme gösteren kültürel miras turizmi; öncelikli olarak tarihi mekânların, müzelerin, ören yerlerinin ziyaret edilmesiyle gelişme göstermiştir. Günümüzde ise turistlerin özel ilgileri ve ihtiyaçlarına bağlı gelişim göstererek geleneksel mimarinin görülmesi, müzik ve dans türlerinin seyredilmesi, geleneksel el sanatları ticaretinin yapılması, fuarların ve festivallerin ziyaret edilmesi önem kazanmıştır.

Tarihsel süreç boyunca, Asurlardan Urartulara, Perslerden Romalılara, Moğollardan Türklere kadar birçok medeniyetten izler kalan Ahlat'ta, günümüze kadar varlığını sürdürmüş birçok maddi ve manevi kültürel miras bulunmaktadır. Söz konusu kültürel varlıkların karşılanması bakımından Ahlat eşsiz bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çalışmada, Ahlat Şehri'nin kültürel miras turizmi potansiyelini belirlemek ve kaynakların daha iyi değerlendirilip turizmden daha fazla pay alınabilmesi ile bu kültürel varlıkların korunarak sonraki nesillere aktarımının sağlanması amaçlanmıştır. Araştırma esnasında hem nitel hem de nicel verilerden faydalanılmış olması sebebiyle açıklayıcı karma desenli bir çalışma ortaya konulmuştur. Araştırmada öncelikle durum tespiti ve konu ile ilgili kaynaklar araştırılmıştır. Daha sonra araştırmada yerinde gözlemler gerçekleştirilmiş ve yapılandırılmamış görüşme formlarıyla araştırma sahası ile ilgili veriler elde edilmiştir. Ahlat'ta Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne alınan Selçuklu Meydan Mezarlığı'ndaki çok sayıda süslemeli, yazılı mezar taşı dışında beş farklı tarihi mezarlık, on iki kümbet, dört tarihi cami, iki kültürel hamam kalıntısı, iki kale, iki türbe, bir tarihi köprü ile mağaralar, evler ve birçok kültürel miras değeri tespit edilmiştir. Sonuç olarak Ahlat'ın, kadim Türk kültürü ile Anadolu'daki Türk-İslam kültürü arasında bağlantı kuran bir açık hava müzesi özelliklerine sahip olduğunu belirtmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kültürel Miras, Kültürel Turizm, Ahlat, Ahlat'ın Kültürel Mirası

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
CULTURAL HERITAGE TOURISM POTENTIAL OF THE CITY OF
AHLAT

Emrah POLAT

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ

2021, 124 + X Page

Jury: Prof. Dr. Faruk KAYA

Prof. Dr. Ogün COŞKUN

Assoc. Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ

These days, people travel from their daily living life areas to different places for temporary periods. The rapid improvements and changes in the transportation and information areas have increased people's interest in knowing, understanding and seeing different cultures, and accordingly, the desire to know these regions has led to the emergence of "Cultural Tourism". Cultural heritage includes all signs of humanity for ages. Cultural tourism that develops as a result of tourists' interest in cultural heritage; initially started to develop with the visits of historical places, museums and ruins. Cultural heritage tourism, which develops as a result of tourists' interest in cultural heritage; It has developed primarily by visiting historical places, museums and ruins. Today, with the special interests and needs of tourists, seeing traditional architecture, watching dance genres and listening music as well as trading traditional handicrafts and to visiting fairs and festivals gained importance.

Ahlat, which has traces of many civilizations from Assyrians to Urartians, Persians to Romans, Mongols to Turks during ages bears many material and spiritual cultural heritages that have survived up to now. In terms of meeting these cultural assets Ahlat has a unique diversity. In this study, it is aimed to determine the cultural heritage tourism potential of Ahlat, and by this way to use the resources better and to ensure that these cultural assets are protected and transferred to the next generations and taking a greater share from tourism. During the research, both qualitative data and quantitative data were used to create an explanatory mixed-pattern study. First of all in the research, the situation determined and the resources related to the subject are searched. After that, In the research, data about the research area were obtained by making on-site observations and unstructured interview forms. Apart from the many ornamented and written gravestones in the Seljuk Meydan Cemetery, which is in the Temporary List of World Cultural Heritage in Ahlat, there are five different historical cemeteries, twelve cupolas, four historical mosques, two cultural baths, two castles, two tombs and bridge, besides that caves, houses and many other cultural heritages have been identified in the area. As a result, it is possible to indicate that Ahlat is an open-air museum which acts as a bridge between Central Asian-Turkish culture and Anatolian Turkish-Islamic culture.

Keywords: Tourism, Cultural Heritage, Cultural Tourism, Ahlat, Cultural Heritage of Ahlat

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma, Ahlat ve çevresinde kültürel miras turizmine kaynak oluşturan maddi kültür öğelerini ve bunların turizm coğrafyası açısından değerini ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya başlarken Ahlat'ta bulunan bazı kültürel varlıkların yeteri kadar ilgi görmediği tespit edilmiş ve bu nedenle konuya dikkat çekmek için araştırma konusu olarak Ahlat'ın kültürel miras zenginliği seçilmiştir.

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışması sürecinde, bana yol gösteren, katkı sağlayan ve her türlü bilgisinden, tecrübelerinden ve önerilerinden faydalandığım, kıymetli zamanını bana ayırıp, sabırla yardımlarını esirgemedi bugünlere gelmemde büyük katkısı olan, gelecek hedeflerim için ufkumu açan değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezin değerlendirilmesi sürecinde yaptıkları katkılar ile tezin gelişmesini sağlayan saygıdeğer jüri üyesi hocalarım Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Faruk KAYA ve Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ogün COŞKUN'a ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tez yazım süresinde desteklerini esirgemeyen, kaynaklarından ve tecrübelerinden yararlandığım Dr. Öğr. Üyesi Tolga KORKUSUZ ve Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz KESKİN hocalarım ile hem desteğiyle hem de yardımlarıyla her daim yanımda olan Doç. Dr. Suat POLAT hocama şükranlarımı sunarım.

Son olarak, varlığıyla ve dualarıyla bana her zaman destek olan anneme, babama ve ağabeylerime içten ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da eksiklikler ve hataların olabileceği unutulmamalı ve okurlar tarafından tespit edilen eksikliklerin yazara bildirilmesi ve düzeltilmesi çalışmanın sonraki süreçlerde yayınlanması durumunda fayda sağlayacaktır.

Ağrı-2021

Emrah POLAT

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 1. Ahlat'ın sayım dönemlerine göre nüfusu (1927-20).....	7
Tablo 2. 1. 1980-2020 yıllarında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı ve turizm geliri	32
Tablo 4. 1. Kültürel Miras Turizmi Açısından Ahlat'ın SWOT Analizi.....	96



HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. 1. Ahlat Lokasyon Haritası	4
Harita 4. 1. Ahlat'taki Kümbet ve Türbelerin Dağılışı.	64
Harita 4. 2. Ahlat'taki Camilerin Dağılışı.....	69
Harita 4. 3. Ahlat'taki Mezarlıkların Dağılışı.....	73
Harita 4. 4. Ahlat'taki Hamamların Dağılışı.....	75
Harita 4. 5. Ahlat'taki Kalelerin Dağılışı.....	80
Harita 4. 6. Ahlat Şehri Kültürel Miras Değerleri.	97



FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 4. 1. Ahlat, Şeyh Necmettin Kümbeti	51
Fotoğraf 4. 2. Ahlat, Hasan Padişah Kümbeti.....	52
Fotoğraf 4. 3. Ahlat, Çifte Kümbet	53
Fotoğraf 4. 4. Ahlat, Alimoğlu Kümbeti.....	54
Fotoğraf 4. 5. Ahlat, Emir Ali Kümbeti.....	55
Fotoğraf 4. 6. Ahlat, Usta Şagirt Kümbeti	56
Fotoğraf 4. 7. Ahlat, Erzen Hatun Kümbeti.....	57
Fotoğraf 4. 8. Ahlat Anonim Kümbet	58
Fotoğraf 4. 9. Ahlat Keşiş Kümbeti	59
Fotoğraf 4. 10. Ahlat Emir Bayındır Kümbeti	60
Fotoğraf 4. 11. Ahlat Mirza Muhammed Kümbeti	61
Fotoğraf 4. 12. Ahlat, Dede Maksut Türbesi	62
Fotoğraf 4. 13. Ahlat, Abdurrahman Gazi Türbesi	63
Fotoğraf 4. 14. Ahlat Ulu Cami Kalıntıları.....	66
Fotoğraf 4. 15. Ahlat Emir Bayındır Camii	67
Fotoğraf 4. 16. Ahlat İskender Paşa Camii	68
Fotoğraf 4. 17. Ahlat Kadı Mahmut Camii.....	69
Fotoğraf 4. 18. Ahlat, Selçuklu Meydan Mezarlığı	71
Fotoğraf 4. 19. Ahlat Büyük Hamam Kalıntıları	74
Fotoğraf 4. 20. Ahlat Küçük Hamam Kalıntıları	75
Fotoğraf 4. 21. Ahlat İç Kale Kalıntıları.....	77
Fotoğraf 4. 22. Ahlat İç Kale Uydu Görünümü (Google Maps).....	78
Fotoğraf 4. 23. Ahlat Sahil Kalesi.....	79
Fotoğraf 4. 24. Ahlat Sahil Kalesi Uydu Görünümü (Google Maps).....	79
Fotoğraf 4. 25. Ahlat Bayındır Köprüsü	81
Fotoğraf 4. 26. Ahlat Harabeşehir Mağara Evleri.....	83
Fotoğraf 4. 27. Ahlat Evleri	84
Fotoğraf 4. 28. Büryan, Alperen Kayserili Arşivinden.....	85
Fotoğraf 4. 29. Harse (Harise)	86
Fotoğraf 4. 30. Ahlat Bastonunun günümüzde üretimi yapılan tek yer olan Refa Usta ve atölyesi	88

Fotoğraf 4. 31. Ahlat Kültür Haftası Őenlikleri (Ahlat Kaymakamlığı).	91
Fotoğraf 4. 32. Cumhurbaşkanlığı Kllyesi (Ahlat Kaymakamlığı).	92
Fotoğraf 4. 33. Ahlat Yeşil Kümbet.....	94



1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Giriş

Teknolojinin gelişmesi ve artan seyahat akımları sonucunda turizm olgusu coğrafik açıdan günden güne daha geniş alanlara yayılmakta ve bu alanlar turistler açısından daha çekici hale gelmektedir. Bununla birlikte turizmin ekonomik gelişmeye sağladığı katkı neticesinde önemi günden güne artmaktadır. Bunun sonucunda ülkeler turizmden daha fazla pay alabilmek ve bölgesel olarak kalkınmayı sağlayabilmek için yeni destinasyonları turizme açmaktadır. Ancak bunların bir kısmı başarılı olurken bir kısmı da başarısız olmaktadır. Başarısızlığın arkasında birçok faktör bulunmakla birlikte, turizme açılan yeni bölgelerde mevcut potansiyelin tam olarak belirlenememesi, koruma-kullanma dengesi oluşturulamaması ve sonraki nesillere aktarım konusunda planlı davranılamaması en önemli nedenler arasında gösterilebilir.

Ahlat şehrinin coğrafi konumu, şehre sağladığı avantajlar sayesinde birçok farklı medeniyetin kurulmasına ve gelişmesine imkan vermiştir. Dolayısıyla bu bölge tarihi ve kültürel miras bakımından birçok yoğunluğa ve zenginliğe sahiptir. Evrensel olarak önemli olan bu kültürel miras değerlerinin Ahlat'ın büyük bir turizm bölgesi olabilmesine imkan sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak bu kültürel miras değerlerinin büyük bir kısmı potansiyel halde olduğu ve koruma çalışmaları yapılmadığı için yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durum sadece Ahlat'ın taşıdığı kültürel mirasın yok olması değil aynı zamanda insanlık değerlerinin de yok olması demektir.

Bu bağlamda turizmi dört mevsime yaymak ve yeni destinasyonları turizme kazandırmak açısından Ahlat'ta bulunan kültürel miras değerleri turizme kazandırılarak korunmalıdır. Ancak turizm hem çok boyutlu hem de çok çeşitlidir. Eğer turizm bilinçli ve doğru kullanılırsa bölgeye büyük fayda sağlamaktadır. Zira kontrolsüz ve plansız bir turizm bölgesi kendine özgü değerleri bilinçsizce yok edebilir. Bu bağlamda ele aldığımız “Ahlat Şehri'nin Kültürel Miras Turizmi Potansiyeli” adlı tez çalışmamız, coğrafi bir bakış açısı ile ele alınmış ve bölgedeki kültürel miras değerlerinin koruma-kullanma dengesini sağlayarak turizme kazandırılabilmesi noktasında çalışmalar yapılmıştır. Büyük bir kültürel miras turizmi

potansiyeli olduğu düşünölen Ahlat Şehri’nde turizmin geliştirilebilmesi ile sosyal ve ekonomik açıdan olumlu sonuçlar ortaya çıkarılabileceği öngörülmektedir.

1.1.1. Araştırmanın Amacı

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olan bu çalışmada amaç; Ahlat Şehri’nin kültürel miras turizmi potansiyelini belirlemek, kaynakların daha iyi değerdendirilip turizmden daha fazla pay alınabilmesi ile bu kültürel varlıkların korunması için öneriler sunmak ve sonraki nesillere aktarımını sağlamaktır.

1.1.2. Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıkları

Çalışma sahasını oluşturan Ahlat’ta geçmişten günümüze var olmuş toplumların yaşam tarzları, gelenekleri, kültürel değerdeleri, dini inanışları, konuşma ve yazı dili, giyim-kuşam ya da alışkanlıkları, mimari özellikleri ve el sanatları gibi bölgenin kültürel miraslarının korunup turizm faaliyetlerinde kullanılması bölgeye bir dinamizm kazandıracaktır. Ayrıca bu çalışma, ilgili alanyazına katkıda bulunacak ve ilerleyen dönemlerde çalışma yapacak kişilere yol göstermekle birlikte bölgedeki kültürel mirasın hak ettiği değeri görmesini sağlayacaktır.

Araştırma Ahlat ilçe merkezi sınırları içerisinde bulunan kültürel miras turizmi kaynakları ile sınırlandırılmıştır.

1.1.3. Araştırma Sahasının Konumu

Ahlat ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi’nin doğusunda Yukarı Murat-Van Bölümü’nün batısında Bitlis ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Ahlat ilçesinin doğusunda Bitlis iline bağlı Adilcevaz ilçesi, kuzeyinde ve batısında Muş iline bağlı Malazgirt ilçesi, Bulanık ilçesi ve Korkut ilçesi ile güneybatısında ve güneyinde ise Bitlis iline bağlı Güroymak ilçesi ve Tatvan ilçesiyle komşudur. Ayrıca güneydoğusunda da Van Gölü tarafından çevrilmiş durumdadır.

Ahlat şehri, Van Gölü kıyısından 1720 m. yükseltiden başlayarak 1850 m. yükseltiye kadar ulaşmaktadır. Ancak şehrin yerleşim alanlarının büyük çoğunluğu göl taraçası üzerinde doğu-batı istikametinde gelişim göstermiştir (Arınç, 1999, s. 3). Ahlat şehrinin Bitlis şehrine karayolu uzaklığı 65 km. ve Van şehrine karayolu uzaklığı ise 172 km. civarındadır (Harita 1.1).

1.1.4 Araştırma Sahasının Genel Coğrafi Özellikleri

Tarihsel süreç boyunca, Asurlardan Urartulara, Perslerden Romalılara, Moğollardan Türklere kadar birçok medeniyetten izler kalan Ahlat'ta, günümüze kadar varlığını sürdürmüş birçok maddi ve manevi kültürel miras bulunmaktadır. Kültürel miras turizminin tanımlarından yola çıkıldığında, söz konusu kültürel varlıkların karşılanması bakımından Ahlat eşsiz bir çeşitliliğe sahiptir. Buna göre, kümbet, camii, kale, köprü, hamam ve anıt mezarlar gibi birçok kültürel mirası bulunan Ahlat, kültürel miras turizmi açısından zengin ve avantajlı bir konuma sahiptir.

Ahlat şehrinin Urartular tarafından kurulduğu ve onların şehre Halads adını verdikleri kabul edilmektedir. Takip eden dönemlerde şehre hâkim olan milletler de şehre kendi dillerine göre isimler vermişlerdir. Örneğin Ermenicede şehre Şaleat, Süryanicede Kelath, Arapçada Hilat, Farsça ve Türkçede ise Ahlat şeklinde isimlendirmeler yapmışlardır (Sümer, 1986, s. 447).

Van Gölü'nün kuzeybatısında yer alan Ahlat, Van İline komşu, Bitlis İline bağlı bir ilçedir. Coğrafi olarak bir taraftan kıyı kent özelliği gösterirken, bir taraftan da Süphan ve Nemrut dağları arasındaki platolar üzerinde yükselen bir kalekent görünümüne sahiptir. Doğal güzelliklerin yanında Ahlat, günümüzde esasen kültürel varlıklarıyla ön plana çıkmaktadır. Bölgedeki Selçuklu dönemine ait mezar taşları ve kümbetler gerek Türk, gerekse dünya kültür mirası açısından oldukça önemlidir (Çalış, 2019, s. 179).

Tarihi kalıntılar ve kültürel miras, geçmişte bir bölgede yaşamını sürdüren medeniyetlerin günümüze kadar gelmeyi başaran maddi ve maddi olmayan değerlerinin günümüze ulaşan kalıntılarıdır. Hem arkeologlar hem de tarihçiler tarafından birçok tarihi kalıntı ve kültürel miras ortaya çıkarılırken birçoğu da günümüze kadar sağlam bir şekilde ulaşmışlardır. Her medeniyet kendi kültürel özelliklerine uygun bir kalıntı bıraktığından, farklı mekânlardaki tarihi ve kültürel miras öğelerinin de birbirinden farklı şekillerde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Korkusuz, 2019, s. 151).



Harita 1. 1. Ahlat Şehri Lokasyon Haritası

Kültürel miras turistlerini gezme görme faaliyeti açısından hareketlendiren kültürel miras çekicilikleri arasında arkeolojik buluntular ve koruma altına alınmış olan sit alanlarının, hem sivil hem de kamusal mimari ve anıt değeri taşıyan yapılar, geleneksel konutlar, iç ve dış kaleler, ibadethaneler, tarihi ticaret ve göç yolları ile mabetler ve mezarlıklar gibi kalıntılar kültürel miras çekicilikleri olarak değerlendirilmektedir. Kültürel miras turizminin asıl kaynağını oluşturan tarihsel yapılar mekâna bağlıdır. Mekâna bağlılık ve özgünlük dünyanın her yerinden turisti kaynağın yer aldığı mekâna yöneltir. Bunlara ek olarak coğrafya çalışmalarında kültürel kaynakların mekânsal dağılımı ve kültürel kaynakların mekânsal kullanımı araştırılmaktadır (Doğaner, 2013, s. 14-15). Bu açıdan bakıldığında Ahlat kümbetleri, mezar taşları sıra dışı mimarisi ve taş oymalarıyla yüzyıllardır dünyanın birçok

yerindeki insanların dikkatini çekmektedir. Sadece inşa edildikleri dönemi ve bu eserleri ortaya koyan kültürleri yansıtmakla kalmayan bu değerli eserler manevi yönü ve mimarisiyle halen insanların ilgi odağı durumundadırlar. Yalnızca Türk araştırmaları değil aynı zamanda farklı ülkelerdeki araştırmacı ve kültür meraklı insanların dikkatlerini üzerine çekmiştir (Alav, 2013, s. 306).

Anadolu binlerce yıldır Türk İslam medeniyetine ev sahipliği yaptığından, peyzaj çalışmaları ve kültürel coğrafya açısından oldukça dikkat çekici bir potansiyele sahiptir. Selçuklu ve Osmanlı kültürü ve her iki kültürün devamı niteliğinde olan Türkiye Cumhuriyeti, benzeri mümkün olmayan zenginlikte bir medeniyeti oluşturmakta ve ev sahipliği yapmaktadır (Coşkun & Kayserili, 2019, s. 1110). Tarih bakımından çok zengin olan Ahlat, bugün ayakta duran kümbet, mezar taşları, camiiler, kale ve köprüleri ile tarihi ve kültürel miras zenginliğini ispat etmektedir.

Ahlat jeomorfolojik açıdan zengin bir sahada yer almaktadır. Araştırma sahasını oluşturan Ahlat'ın ana morfolojik karakterlerini dağlık-tepelik alanlarla kuşatılmış bir platolar sahası oluşturmaktadır. Bölge genelinde geniş alanlar Van Gölü'ne doğru eğimlenmiş ve akarsular tarafından oldukça parçalanmış platolar görülmektedir. Platoların bir kısmı volkanik kayaçların yayılması nedeniyle volkanik plato özelliği taşırken, bir kısmı da neojen plato durumundadır (Arınç, 1997, s. 187). Araştırma sahasının kuzeyini Ziyaret Dağı oluşturmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan Ziyaret Dağı'nın yüksekliği Şehit Tepe'de 2542 m.'ye ulaşır ve bu dağ alt miosen olarak yaşlandırılmıştır. Bölgenin genelinde en yüksek dağlık kesimi Nemrut Yanardağı oluşturmaktadır. Yaklaşık 305 km²'lik bir taban kaidesi bulunan Nemrut Dağı, 2400 m. yükseltisinden sonra kesik bir koni görünümü alır ve yerini Nemrut Kalderası'na bırakır. Nemrut Kalderası'nın yüksekliği Sivri Tepe'de 2935 m.'ye ulaşmaktadır. Nemrut Dağı'nın birçok yerinde lav platoları görülmektedir ve bu lav platoları üzerinde küçük konilerin gelişikleri görülmektedir. Bir kül konisi olan Nemrutbaşı, 650 m. yarıçapında bir kalderaya sahiptir. Bu koninin kuzeyinde lavlar çıkarak kuzeydoğuya doğru akmıştır. Yer yer kızıl damarlar ihtiva eden bu bölge Kantaşı olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Nemrut Dağı'nın kuzeyinde Kıralık, Klingo ve Bilican Dağları yer almaktadır (Arınç, 1997, s. 7).

Ahlat'ın iklim verileri değerdendirilecek olursa Doğu Anadolu Bölgesi'nde hakim olan karasal iklim özelliklerinin etkisi altında olduğu görölmektedir. Ancak bu karasal iklimin etkisi Ahlat'ın Van Gölü kıyısında yer almasından dolayı çevresindeki diğer illere kıyasla daha yumuşak geçmektedir. Ahlat'ta yıllık ortalama sıcaklık değeri 9,3°C olarak tespit edilmiştir. Bölgede Ocak ayı sıcaklık ortalamaları -2,5°C ve Ağustos ayı sıcaklık ortalamaları ise 22,1°C olarak belirlenmiştir. Ahlat'ta yıllık yağış miktarı ortalama olarak 516,1 mm. şeklinde tespit edilmiştir. Kış mevsiminde yağışlar genellikle kar şeklinde düşmektedir. En çok yağışın ilkbaharda, en az yağışın da yazın düştüğü görölmektedir (Aslan, 2020, s. 121-145).

Ahlat'ın hidrografik kaynaklarına bakıldığında, ilçenin batı kesiminde yer alan Alaattin Çayı dikkat çekmektedir. Bölgenin doğusunda Yoğurtyemez Deresi ile Nazik Gölü'nün gideğeni olan Suçhane Deresi birleşerek Süfresor Deresi adını almaktadır. Ahlat'ın batısında kuzey-güney istikametinde akış seyreden Sor Deresi bölgedeki önemli akarsulardan biri olup sularını Van Gölü'ne boşaltmaktadır. Ayrıca Ahlat İlçesi önemli göllerin yer aldığı bir konumdadır. Kıyısında Ahlat yerleşmesinin kurulduğu Van Gölü, Nazik Gölü, Nemrut Kaldera Gölü ve Ilıgöl bölgenin önemli göllerini oluşturmaktadır (Elmastaş, Yetmez, Benek, & Özcanlı, 2019, s. 16).

Ahlat'ın toprak özelliklerine bakıldığında Ahlat bölgesinde iki ana toprak grubu yayılış göstermektedir. Bunlar bölgenin kuzey kenarı ve Van Gölü kıyısı boyunca uzanan zonal topraklar ile çoğunlukla kuvaterner dönemde oluşmuş volkanik formasyonlar ve neojen sonlarında çökemiş tortul araziler üzerinde oluşmuş azonal topraklardır. Zonal toprak grubundan bölgede kestane renkli topraklar, kahverengi topraklar ve kireçsiz kahverengi topraklar yer almaktadır. Azonal toprak grubunda ise bölgede çok yaygın olarak görülen regosellerin dışında alüvyal topraklar ve hidromorfik alüvyal topraklar yer almaktadır (Arınç, 1997, s. 87).

Ahlat'ın bitki örtüsü incelendiğinde, uzun yıllar yapılan tahribatlar sonucunda günümüzde orman alanlarına rastlanmayan Ahlat'ta, step formasyonunun geniş bir yayılış gösterdiği dikkat çekmektedir. Bölgedeki dağların yüksek kesimlerinde Alpin çayırlar yer almaktadır ve Süte Yaylası çayır formasyonu dağılışı göstermektedir (Arınç, 1999, s. 5).

Tablo 1. 1. Ahlat'ın sayım dönemlerine göre nüfusu (1927-2020)

YILLAR	ŞEHİR NÜFUSU	KIRSAL NÜFUS	TOPLAM NÜFUS
1927	-	-	8.357
1935	2.713	12.172	14.885
1940	2.825	9.473	12.298
1945	3.124	10.578	13.702
1950	3.684	13.488	17.172
1955	4.249	7.368	11.617
1960	5.080	9.419	14.499
1965	5.879	11.095	16.974
1970	7.819	13.003	20.822
1975	7.995	15.237	23.232
1980	10.422	16.217	26.639
1985	11.163	17.820	28.983
1990	16.742	17.475	34.217
2000	34.787	18.027	52.814
2007	22.699	12.924	35.623
2020	26.656	14.977	41.633

Kaynak: DİE ve TÜİK verilerinden faydalanarak hazırlanmıştır

Tablo 1.1'e göre Ahlat'ın nüfus özelliklerine bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı olan 1927 yılı nüfus sayımında 8.357 olarak tespit edilmiştir. Nüfus takip eden ikinci sayım olan 1935 yılında artış göstererek 14.885'e yükselmiştir. Bu dönemde gerçekleşen artışın sebepleri incelendiğinde ilçeye İran'dan ve Rusya'dan getirilen göçmenlerin yerleştirilmesinin dışında, I. Dünya Savaşı yıllarında farklı bölgelere göç etmiş olan Ahlatlıların bir kısmının Ahlat'a geri dönmesinin bu dönemdeki nüfus artışının yaşanmasının en önemli nedenleri olduğu değerlendirilmektedir. Ahlat'ta 1935 nüfus sayımından, 1940 yılı nüfus sayımına geçen kadar süreçte nüfusun azalarak 14.885'ten 12.298'e düştüğü görülmektedir. Bu dönemde nüfus miktarındaki azalmanın meydana gelmesinde II. Dünya Savaşı esnasında erkek nüfusun bir kısmının askere alınmasının önemli bir etken olduğu söylenebilir. 1945 ile 1950 yılları arasında artan ilçe nüfusu 17.172'ye ulaşmıştır. Bunda II. Dünya Savaşı'nda askere alınan erkek nüfusun tekrar geri

dönmesinin en önemli etken olduğu düşünülmektedir. Ancak nüfus 1950 ile 1955 yılları arasında azalarak 11.617 kişiye gerilemiştir. Ahlat İlçesi nüfusu 1950-1955 döneminde azalmasının asıl sebebinin 1953 tarihinde Adilcevaz'ın ilçe haline getirilmesi olduğu düşünülmektedir. Çünkü o tarihe kadar Ahlat'a bağlı olan köylerin bir kısmının 1953'te idari olarak Ahlat'tan ayrılıp Adilcevaz'a bağlanmış olmasının Ahlat'ın ilçe nüfusunun önemli miktarda düşmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2015, s. 790).

1950-1955 yılları arasında Adilcevaz'ın ilçe haline getirilmesinden dolayı yüzölçümü küçülen ve buna bağlı olarak nüfusu azalan Ahlat'ın 1955 nüfus sayımından itibaren nüfusunun artmaya başladığı görülmektedir. Nitekim Ahlat'ın 1965 yılında 16.974 kişi olan nüfusu 1970 yılında 20.822'ye, 1975 yılında 23.232'ye 1980'de 26.639'a 1985'te 28.983'e 1990'da 34.217'ye ve 2000 yılında ise 52.814 kişiye yükselmiştir. Özetlenecek olursa ilçe nüfusunun 1955 yılı ile 2000 yılı arasında geçen 45 yıllık devrede sürekli bir şekilde artış göstermiştir (Tablo 1.1). Ahlat'ta 2000 yılından sonra nüfusun azalmaya başladığı ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerinin ilk değerlendirme yılı olan 2007 sayımında nüfusun 32.623 kişiye düştüğü görülmektedir. Bu büyük miktardaki azalmanın temel sebebi olarak önceki sayım dönemlerinde siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı nüfusun olduğundan fazla gösterilmesi olduğu düşünülmektedir. Takip eden süreçte her yıl güncellenen nüfusun 2020 yılı itibarıyla 41.633 kişiye yükseldiği görülmektedir. Bu dönemde Ahlat'taki nüfus artış miktarının Türkiye ortalamasının az da olsa altında olduğu ve bunun sebebi olarak Türkiye'nin diğer az gelişmiş bölgelerinde olduğu gibi iş olanaklarının ve geçim kaynaklarının yetersizliğinden dolayı negatif göç süreçlerinin yaşanmasının nüfus miktarındaki artış oranının düşük olmasının en önemli nedeni olduğu düşünülmektedir.

Ahlat'ın yerleşme coğrafyası açısından değerlendirmesi yapıldığında bölgeye yerleşmiş olan ilk insan gruplarının mağaraları barınma ihtiyacını gidermek amacıyla kullandıkları anlaşılmaktadır. Ahlat'ta neolitik ve paleolitik çağlardan itibaren barınma amacıyla kullanılmış olan doğal barınaklar, yerleşik hayatın kurulup gelişmeye başlamasıyla birlikte terkedilmiştir (Arınç, 1997, s. 157).

Günümüzde kıyı kent özelliğine sahip olan Ahlat Şehri, Van Gölü'nün kıyısında genel anlamda doğu-batı doğrultusunda yerleşmiştir. Ahlat'ta 2020 yılı ADNKS verilerine göre kent nüfusunun 26.656 ve kırsal nüfusun ise 14.977 kişiden oluştuğu ve toplam nüfusun 41.633 kişiye ulaştığı görülmektedir. Günümüzde Ahlat şehrinde idari yapılanma açısından 15 mahalle bulunmakta ve mahalleler Van Gölü kıyısı boyunca doğudan batıya doğru sıralanmaktadır. Bu mahallelerde inşa edilmiş olan mesken yapısı genel anlamda değerlendirilecek olursa geleneksel meskenler ile modern meskenler arasında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Ahlat'ta inşa edilmiş olan geleneksel konutların çoğunluğunun Ahlat Taşı adı verilen ve çevrede bol miktarda temin edilebilen volkanik tüften oluşan bir taş ile inşa edildiği göze çarpmaktadır. Geleneksel konutların genellikle bir veya iki katlı yapılardan oluştuğu ve Türk İslam mesken kültürüne uygun bir şekilde inşa edildikleri görülmektedir. Ancak günümüzde küreselleşmenin etkisinin yoğun bir şekilde görüldüğü inşaat sektöründeki değişimlerin Ahlat'ta da kendini gösterdiği yapılan toplu konut projeleri ile rahatlıkla tespit edilebilmektedir. Bu binaların Ahlat'ın tarihi ve kültürel peyzajına uygun bir şekilde yapılmadığı için kentin kimliği açısından olumsuz bir durum olduğunu söylemek mümkündür.

Kentin ekonomik coğrafya özellikleri değerlendirildiğinde Ahlat Şehri'nde ikamet eden nüfusun temel geçim kaynaklarının genelde tarım ve hayvancılığa dayandığı görülmektedir. Ahlat, fiziki coğrafya özellikleri açısından tarımsal üretim amacıyla büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen, mevcut olan potansiyelinden yeteri kadar faydalanamadığı ve buna bağlı olarak tarımsal arazilerin kullanımında çeşitli problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir (Elmastaş, 2008, s. 482). Bu problemlere rağmen tarım arazilerinin sulama imkânları ile iyileştirilebildiği ve tarımsal üretimin yerli nüfus için bir istihdam oluşturduğu görülmektedir. Yörede yüksek rakımlı yerlerde ise tarım arazilerinin az ve mera alanlarının ise geniş olmasından dolayı hayvancılık faaliyetlerinin daha yaygın olduğu görülmektedir. Ahlat'ta gelir sağlayıcı ekonomik faaliyetlerden birini de balıkçılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Ahlat ilçesi hem Van Gölü kıyısında yer almakta hem de Nazik Gölü'nü bünyesinde barındırmaktadır. Sahip olduğu bu potansiyel sayesinde de tatlı su balıkçılığı yapılabilmektedir. İlçede balıkçılık faaliyetleri yoğun olarak Nazik Gölü'nde yapılmaktadır. Nazik Gölü'nde faaliyet gösteren balıkçıların büyük bir kısmı

aynı zamanda ikinci bir iş kolunda ekonomik gelir elde etmeye çalışmakta ve genellikle inşaat işçiliği, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaktadır (Bozaoğlu & Akkuş, 2019, s. 384).

Ahlat şehri, ticaret alanları, küçük boyutlu imalathaneleri ile ticari faaliyetlerin kısmen geliştiği, hizmet sektörü açısından eğitim, sağlık, yönetim birimleri ile farklı hizmetlerin verildiği bir yerleşimdir. Bu oluşumlar ilçede nüfusun bir bölümünün yerleşmesini, iş ve istihdam olanaklarından faydalanmasını sağlarken aynı zamanda ilçede ticaret ve hizmet sektörü faaliyetleri açısından hareketli bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Yılmaz, 2015, s. 789). Ahlat'ta sanayi faaliyetleri genellikle ev ve atölye tipi sanayiden oluşmaktadır. Henüz gelişmemiş olan sanayisi oto tamirciliği, demircilik ile dokuma üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırma sahasında ulaşım faaliyetleri de karayolundan yararlanılarak sağlanmaktadır. Devlet karayolu Van Gölü kıyısında yer almakta ve bütün şehir, köy yolları bu karayoluna bağlanmaktadır.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Turizm ve Başlıca Turizm Türleri

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana çeşitli nedenlerle seyahat etmektedir. Önceleri gıda ihtiyacını gidermek amacıyla yapılan mekân değişikliği, sonraki süreçlerde savaşlar ve ekonomik sebeplerden dolayı yapılmıştır. Takip eden süreçte Roma İmparatorluğu zamanında Nil Nehri civarına doğru gerçekleştirilen seyahatler ve Anadolu'ya yapılan termal niyetli geziler, seyahatin günümüzdeki anlamda zevk amaçlı örneklerini teşkil etmektedir. Bugün ekonomik anlamda dev bir endüstri haline gelen turizm, tarım toplumundan endüstri toplumuna geçen Batı Avrupa halklarının boş zaman ve gelir artışının başladığı 1800'lü yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır (Akoğlan Kozak & Bahçe, 2012, s. 4).

Günümüzde insanlar günlük yaşadıkları bölgelerden kısa süreliğine farklı mekânlara seyahatler yapmaktadırlar. Bu kısa süreli mekân değiştirme sürecinde, ulaşım faaliyeti gerçekleştirmekte ve gidilen yerde konaklama, eğlence tesisleri ve yeme-içme gibi olanaklardan yararlanmaktadırlar. 20. yüzyıldan itibaren kullanılan güncel bir kavram olarak görünmesine rağmen mekân değiştirme insanlık tarihinin geçmişi kadar eski bir faaliyettir. Hareketli bir yapı arz eden seyahat faaliyeti, değişik dillerde farklı kavramlar ile ifade edilebilmektedir. Hareketli olayların ilerlemesi ve bazı terimlerin ortaya çıkardığı karışıklıklar sonucunda, önemli bir sözcük dikkat çekmeye başlamıştır: Turizm (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2014, s. 1).

Başlıca hizmet sektörlerinden biri konumunda olan turizm, Fransızca kökenli bir sözcük olup, orjinal hali *tourisme* diye kullanılmaktadır (fransizcasozluk) “*Turizm; dinlenme, eğlenme, görme, tanıma, sportif faaliyetlerde bulunma veya izleme, bilgi ve görgüsünü arttırma gibi amaçlarla; ya da sadece zevk için yapılan gezi demektir*” (Doğanay & Zaman, 2016, s. 1). Turizmin meydana gelebilmesi için seyahatin sürekli olarak oturuş, günlük ihtiyaçların giderildiği ve çalışılan yerleşmeler dışına gerçekleştirilmesi; konaklama esnasında geleneksel turizm işletmeleri tarafından üretilen mal ve hizmetlerin sunulması ve gidilen mekândaki konaklama faaliyetinin geçici süreliğine olması gerekmektedir (Özgüç, 2003, s. 14). Turizm, “*küreselleşmeyi toplumsal ve ekonomik açıdan kolaylaştıran ayrıca önemli bir uluslararası mali yanı da olan faaliyettir*” (Tümertekin & Özgüç, 2015, s. 97). Dünya Turizm Örgütü

tarafından yapılan tanıma göre ise turizm; *“kendi olağan çevresi dışındaki bir yere, belirlenmiş bir süreden daha az kalmak üzere giden ve ana amacı ziyaret ettiği yerde para kazanılan bir faaliyetin dışında seyahat etmek olan bir kişinin faaliyetleri”* olarak ifade edilmiştir (World Tourism Organisation).

Bölgelerin iklim durumunu, coğrafik yapı ve özelliklerini, beşeri kaynakları ve doğal faktörleri inceleyen bir disiplin olan coğrafya, genellikle mekânda gerçekleşen ya da mekân ile sıkı ilgisi olan turizm kavramına yakın ilgi duymaktadır. Turizm ve coğrafya bilim dallarının birbirleriyle olan yakın ilişkisi, “Turizm Coğrafyası” adı altında coğrafya ilminin bir alt disiplininin gelişmesine neden olmuştur. Turizm faaliyetinin mekâna olan etkileri, meydana gelen turizm alanları ve bölgelerinin tespit edilmesi ve sınıflandırılması, mekâna yayılış özellikleri, mekânın kullanılabilir kapasitesinin tespit edilmesi ve korunması için gerekli olan önlemlerin alınması coğrafyanın araştırma alanı içerisinde (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2014, s. 9).

Turizmin sağlamış olduğu faydalar neticesinde resmi kurumlar ve özel sektörlerin turizme olan ilgisi artmıştır. Turizm faaliyetlerinin yoğunlaşması ve seyahatin bir gereklilik haline gelmesi sonucu turistlerin yoğun olduğu yerlerde ekonomik gelirler de yüksek seviyelere ulaşmıştır. Çünkü turizm faaliyetinin ekonomik getirisi, hem gelirin hem de toplumsal refahın artmasını sağlamaktadır (Uluçeçen, 2011, s. 7-8).

Turizm; yerleşme, bölgeselleşme ve küreselleşme akımlarının oluşumunda önemli rol oynamaktadır ve bu akımlardan oldukça etkilenmektedir. Dünyada, boş zamanların artması, seyahatle ilgili organizasyonlar, ulaşım teknolojisindeki gelişmeler turizm sektörünün gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Turizmin tüm alanlarında internetin giderek daha fazla kullanımı sayesinde özellikle ülkeler hakkında daha fazla bilgi sahibi olan turistler için seyahat edilecek mekânın seçimi büyük oranda farklılaşma göstermiştir. Bu sebeple modern turistler, kaliteli hizmeti sorgulayan, turizmden yüksek beklentileri olan ve daha bilinçli bir görünüm elde etmiştir (Emekli, İbrahimov, & Soykan, 2006, s. 3). Turistlerin her birinin farklı farklı istek ve arzuları bulunmaktadır. Bazı turistler güneş, deniz, kum ararken bazıları günlük hayattan uzakta tatil yapmayı tercih etmektedir. Bazı turistler de kendi

kültürleri dışında farklı kültürleri izlemek, farklı sanat, tabiat olaylarını görmek istemektedir.

Tüketim kalıplarındaki ve turist profilindeki bu değişiklikler sonucunda turizm pazarına sunulan modern hizmetler, çevre değerlerinin sürdürülebilirlik süreci içerisinde kullanılmasını öne süren “Yumuşak Turizm” ve “Sürdürülebilir Turizm” gibi yeni olguların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu kavramların kökenini, toplumsal süreçlerden sorumlu, çevre koruma bilinci olan ve ekonomik yönden verimli uygulamalar oluşturmaktadır. Böylece turizm açısından çevresel değerlerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır (Kervankıran, 2011, s. 49). “Turizm faaliyeti ve turizmin meydana gelmesini sağlayan doğal ve beşeri çevre, birbirinden ayrılmaz bir yapı olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten dolayı koruma-kullanma bilinci içerisinde turizm ve çevrenin sürekliliğini sağlaması gerekmektedir” (Gümüş, 2019, s. 11). Bununla beraber çevreyi koruma bilincinin gelişmesi ve yaşam standartlarının değişmesi ile birlikte turizmde de çeşitlilik günden güne artmakta ve sorumlu turizm kavramı yeni bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin sonucunda modern ve değişik turizm çeşitleri meydana gelmektedir. “Deniz, güneş ve kum (sea, sun, sand) olarak tabir edilen geleneksel turizm algısı yerine doğal turizm kaynakları, tarihi kalıntılar, kültürel ve bölgesel varlıkların öne çıktığı, macera, sağlık, kültür, merak ve eğlence amaçlı turizm anlayışı” gelişmektedir (Kervankıran, 2011, s. 45-46).

Dünyada alternatif turizme pozitif bir talep artışı gerçekleşirken, turist çeken ülkeler, merkezler ve yöreler de alternatif turizmi, turizm pazarlamasının bir olgusu olarak yeni bir çekim şeklinde kullanmaktadır. Ürün farklılaşması ile turizm pazarlamasını yapan turizmciler, yer aldıkları bölgenin doğal ve kültürel varlıkları ile direk ilişkisi olan alternatif turizm çeşitlerini dile getirmekte ve bu doğrultuda amaca uygun yatırımlar yapmaktadırlar (Çontu, 2006, s. 2). Alternatif turizm faaliyetleri olarak tanımlanan süreçlerin ortaya çıkış sebepleri hakkında değişik görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlar: “Turizm kaynaklarının tüketilmesi ve niteliklerin tahrip edilmesi, sürdürülebilir turizm algısının yaygınlaşması, turizm faaliyetinin farklı etkinliklerle yılın geneline yayılması düşüncesinin ilerlemesi, tüketicilerin geleneksel turizm faaliyetinden vaz geçmeye başlaması ve değişik beklentiler içerisinde olması, turistlere değişik heyecan ve tatil süreçlerinin oluşturulması olarak sıralanabilir” (Meydan Uygur & Baykan, 2007, s. 32).

Turizmin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önem taşıyan unsurlardan biri de turistik çekiciliklerdir. Bu çekicilikler, turistin yöreyi tercih etme nedenini ve belli bir yörenin kendi niteliklerini oluşturan karakteristiklerdir (Emekli, 2006, s. 322). Turizm çekicilikleri bölgelerin coğrafi, beşeri ve ekonomik özelliklerine göre çeşitlilik arz etmektedir. İnsanların kendi yaşadıkları yerlerden farklı yerlerde bir günlük veya uzun süreli gerçekleştirilen konaklama faaliyeti, iyi zaman geçirme, farklı kültürleri tanıma, gezip-görme gibi ihtiyaçlarından ortaya çıkan turizm etkinlikleri günümüzde ulaşım yatırımlarının gelişmesi ve iletişim araçlarının yaygınlaşması ve ulusal gelirin artmasıyla daha da ilerlemiştir (Sertkaya Doğan, 2011, s. 90).

21. yüzyılın en önemli ekonomik sektörlerinden birisi olan modern turizm, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Son yıllarda farklı boyutlar kazanan turizm olgusu dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerle birlikte daha çok ilerlemiştir. Bu eğilimler seyahatleri hem nitelik hemde nicelik yönünden etkilemektedir. Son yıllarda 20. yüzyılın ikinci yarısında fazla görülen ve temel motivasyon kaynağı deniz, kum ve güneş olan klasik turizm faaliyeti, yerini kültürel ve doğal kaynakları görmeye yoğunlaşan turizm türlerine bırakmaya başlamıştır (Aliağaoğlu, 2004, s. 51).

Turizm türlerinin genellikle birbirleriyle olan yakın ilişkisi ve bu türleri birbirlerinden kesin çizgilerle ayırmanın zor olması değişik araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmaların yapılmasına neden olmuştur. Turizm çeşitlerini sınıflandırmadaki farklılığın diğer bir sebebi ise devletler açısından turizm sektöründe görülen gelişmeler karşısında meydana gelen gruplandırma düşünceleridir (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2014, s. 11).

İnsanoğlunun sağlıklı olabilmek için eski çağlardan itibaren özellikle sıcak su kaynaklarının bulundukları yerleri ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, sağlık turizmi amacıyla önemli sayılabilecek değerlerde taleplerin olduğu dünyada tıp alanında gelişmiş ülkelerde açıkça görülmektedir. İçeriklerinde çözülmüş minerallerin bulunduğu yer altı sularının tedavi, dinlenme gibi amaçlara yönelik olarak kullanımı sonucu ortaya çıkan termal turizm, sağlık turizmi içinde değerlendirilmektedir (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2014, s. 19). “Sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin toplum sağlığını olumsuz bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Bu amaçla en önemli

doğal turizm kaynaklardan birisi olarak kabul edilen sıcak su kaynakları bir taraftan sağlıklı olmak amacıyla bir taraftan da rekreatif faaliyet amacıyla değerlendirilen bir turizm faaliyetinin ortaya çıkmasını sağlamıştır” (Gümüş, 2019, s. 29-30).

Günümüzde şehir hayatının yoğunluğu, doğal üretim ve tüketimden uzaklaşılması, fabrika işi üretim ve tüketim fazlaşması gibi nedenler kişilerin psikolojik ve bedensel olarak keyifsizlenmesine sebep olmaktadır. İnsanların çoğu bu keyifsizlikten ve bedensel olarak rahatsızlıklarından kurtulmak için çağdaş hastane ve kliniklerin yanı sıra günümüzde alternatif iyileşme sistemlerinin uygulandığı içme-maden suyu, sıcak su, çamur ve kaplıca kaynaklarının bulunduğu merkezleri tercih etmektedirler.

“İnsanoğlu eski çağlardan itibaren sağlıklı olabilmek ve sağlık problemlerinden kurtulabilmek amacıyla seyahatlere çıkmaktadır. İlerleyen zaman içerisinde tıp teknolojilerinde ilerlemeler sağlandı ve insanların tedavi edilebilmesi için modern hastaneler inşa edildi” (Küçükaslan, 2007, s. 31). Fakat çağdaş tıbbın yanı sıra; insanlar farklı hastalıkların tedavisinde kaplıca, hamam, kür merkezleri, maden suyu, sıcak su kaynakları gibi su tedavisi ve bazı tıbbi hizmetlerin daha ucuz sunulduğu sağlık merkezlerinin ziyareti ile oluşmaktadır (Çakır, 1999, s. 28).

Bireylerin ikamet ettiği ülkelerdeki tıbbi harcamaların fazla olması sebebiyle farklı ülkelerdeki daha düşük tıbbi harcamalardan faydalanabilmek amacıyla tedavi veya tıbbi operasyonları daha düşük harcama yapılabilen ülkelerde gerçekleştirmeleriyle modern anlamda sağlık turizmi faaliyetleri oluşmaktadır. Ayrıca ABD gibi çeşitli tıbbi operasyonların sağlık sigortasına dâhil edilmediği ülkelerde ikamet eden kişilerin, sigorta kapsamında olmayan tedavileri daha uygun maliyete farklı ülkelerde almak istemeleri de sağlık turizminin gerçekleşmesinde rol oynamaktadır (Acar & Turan, 2016, s. 19). Günümüzde modern anlamda sağlık turizmine katılan kişilerin yaşadıkları ülkelerde verilmeyen sağlık hizmetlerinin tercih edilen ülkelerde verilmesi, daha kaliteli sağlık hizmeti alma beklentisi, hizmete kolay erişim, daha kısa bekleme süreleri, ücret farklılıkları ve kültürel yakınlıklar vb. nedenler bu anlamda turizmin gelişmesinde önem taşımaktadır (Binler, 2015, s. 28). Bu amaçla bazı ülkeler modern anlamda sağlık turizmine yatırım yapmaya başlamış ve dünyada önemli sağlık turizmi merkezleri olarak tanınmaya başlamışlardır. Düşük

fiyatlarla ve kaliteli hizmet veren çeşitli uzak doğu ülkeleri turist alan ülkeler iken; yüksek fiyatlarla olmasına rağmen ve kaliteli sağlık hizmeti sunan ABD gibi ülkeler turist veren ülkelere örnek olarak gösterilebilir (Dökme, Parlayan, & Yağar, 2017, s. 299).

Spor turizmi, su sporları, dağ sporları, olimpiyatlar, dünya kupası vb. sportif faaliyetlerin olduğu turizm hareketidir. Bu oyunlara değişik uluslara ait binlerce sporcu katılmakta ve izleyicilerini de beraberinde sürüklemektedir (Çakır, 1999, s. 28).

“Spor; fiziki ve duygusal doygunluk veren, sosyal dayanışma ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan, farklı ülkelerden insanların ve değişik kültürlerin birbirlerini tanımalarına imkân sağlayan, insanlık tarihinin en eski faaliyetlerinden biridir.” Teknoloji geliştikçe modern insan doğallıktan gittikçe uzaklaşmaktadır. Nitekim kendini geliştirmek isteyen insanlar açısından spor, onların günlük hayatının bir parçası haline gelmektedir. İnsanların doğa ile iç içe fiziki aktivite yapabilmeleri ise; insanlar açısından fiziki ve psikolojik yenilenme haline gelmektedir (Uluçeçen, 2011, s. 96).

Spor insanları turizme yönelten etmenlerden biri durumundadır. Turistlerin çoğu gittikleri yerleri gezmek ve çeşitli dallarda spor da yapmak istemektedirler. Ayrıca çoğu insan ilgi duydukları sportif yarışmaları izlemek için seyahatlere çıkmaktadırlar. Spor turizmi, aktif ve pasif spor turizmi olarak ikiye ayrılabilir. Aktif katılım etkinliğinde kişi spor yapmak amacıyla profesyonel amaçla geziye çıkmaktadır. Örneğin; ulusal takımların müsabaka yapmak amacıyla farklı bir ülkeye gitmesi aktif spor turizmi içinde değerlendirilebilir. Pasif katılım ise; yapılacak olan bireysel ya da takım sporu müsabakalarına seyirci olarak katılmak anlamına gelmektedir (Küçükaslan, 2007, s. 31). Bunun yanında farklı spor türlerinin hazırlık dönemi olarak adlandırılan kamp dönemleri; sporcuların zihinsel, taktik, teknik, teorik ve bedensel olarak müsabakalara hazırlandıkları süreçte kamp için gittikleri bölgede önemli bir turizm faaliyeti oluşturmaktadırlar. Çünkü yaklaşık 40 kişiyi bulan takım sporlarında her takımda sporcular, yöneticiler, antrenörler, yardımcıları, doktorlar, malzemeciler, masörler ve çeşitli yardımcı personellerden oluşan önemli sayıda insanlar bu etkinliğe katılmaktadırlar. Takımların veya sporcuların tanınırlık durumlarına göre, yerli ve yabancı medya çalışanları ya da belirli fanatik seyircilerin

de eklenmesiyle sayı artmakta ve bunun sonucu olarak spor müsabakaları, spor turizmi açısından önemli bir etkinliğe dönüşmektedir (Koca, Zaman, & Coşkun, 2007, s. 208).

Günümüz şartlarıyla sayıları hızla artan doğaseverler farklı bir turizm anlayışı yaratmıştır. El değmemiş bozulmamış doğal güzellikleri, hayvan ve bitki türlerini yakından görmek ve incelemek isteyen bu doğacılar, otel yerine çadır ve karavanı tercih etmekte, yerel kültürlerle ilişki kurulmakta, koruma altına alınmış alanları, milli parkları gezip bizzat yerinde görmek için binlerce kilometre yol kat etmektedir. Bu amaçla seyahate çıkanların oluşturduğu turizm çeşidine doğa turizmi denilmektedir (Çakır, 1999, s. 32). “Doğa turizmi doğayla iç içe geçmiş bir turizm faaliyetidir. Dağ, doğa gezileri, macera, yayla, kuş gözlemciliği ve doğal hayatı takip etme şeklindeki doğa turizmi faaliyetlerinin farklılığı hem çevrenin taşıma kapasitesini arttırmakta hem de mevsime bağlı yoğunlukları azaltan bir yapıdadır” (Korkmaz, 2001, s. 16).

Bireylerin fiziksel ve ruhsal yenilenme amacıyla kent yaşamının olumsuz etkilerinden kurtularak yönelecekleri çevre şüphesiz doğal çevre olacaktır (Akesen, 1984, s. 132). Bu turizm türünün sosyal ve ekonomik etkileri de görmezden gelinmemelidir. Çünkü ziyaretçilerin doğaya yapılan bu gezileri, o bölgede yaşayan halkın da ekonomik anlamda ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Bunun dışında küçük bütçeli yatırımlarla doğaya zarar vermeden gelir elde etmek ve ziyaretçilerin ilgisini çekmek doğaya olan hassasiyetin artmasına ek olarak doğanın korunması yönünde insanların bilinçli davranmasına katkı sağlamaktadır (Eken İnan, 2020, s. 64).

Eko-Turizm, doğal alanlara karşı duyarlı, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözetten seyahatlerdir. Eko-Turizm olgusu, “çevreye saygılı turizm” faaliyeti anlamına gelmektedir. Rekreasyon amacıyla farklı bir yöreye giden turistin, etrafındaki doğal ortamı anlamaya çalışması, ormana zarar vermeden de eğlenebileceğini bilmesi, bölgenin kültürel hayatı ve yöresel yemekleri hakkında bilgi edinerek ve en önemlisi ardından bir çöp bile bırakmadan geriye dönmesidir (Küçükaslan, 2007, s. 80).

Eko-Turizm, *“Yaşadıkları şehrin olumsuz etkilerinden uzaklaşmayı düşünen insanların, havası ve suyu temiz sakin bir mekânda bulunmak, dinlenmek, iyi zaman geçirmek, doğal peyzajı tanımak, yaylacılık faaliyetlerini yerinde görmek bu kültürü tanımaya çalışmak faaliyetidir”* (Kervankıran, 2011, s. 47). Eko-Turizm turları

genellikle küçük gruplar halinde olmaktadır. Eko-Turizm merkezlerinde yer alan konaklama tesisleri de 100 yatak kapasitesini aşmayan tesislerdir. Bu turizm türünde ziyaretçilere bölgenin ekosistemi, yerel kültürler ve sürdürülebilirlik konusunda yapılan bilgilendirmeler büyük önem taşımaktadır (Yücel, 2002, s. 220).

İnanç turizmi, kutsal mekânların, turistler tarafından ziyaret edilmesi sürecinin turizm faaliyeti olarak kabul edilmesi ile ortaya çıkan bir turizm etkinliğidir (Çontu, 2006, s. 16). Kutsal yerleri ziyaret etmenin inanç kavramı kadar eski olduğunu ilk dinsel yapıların varlığından öğrenebiliyoruz. Çok tanrılı dönemde tapınakların bulunduğu yerlere dua etmek ve adak sunmak için gidildiği bilinmektedir. Yine aynı amaçla tek tanrılı dönemde de önemli dini mekânlara ve dini yapılara gidilmiştir. Günümüzde turizm olgusu içine giren bu hareketin, uzlaştırıcı etkisi olduğu ve geçmişten günümüze barış ortamını sağladığı görülmektedir. Kutsal mekânların savaşta ve barışta dikkat çekici alanlar olmasından dolayı bu mekânların siyaset ve turizm amacıyla değerlendirilmesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Dinlerin ve inançların kitleler şeklinde insanları yolculuğa çıkarmasıyla gerçekleşen faaliyetler onu turizmin ilgi alanı içine sokmuştur. Çok eski bir turizm şekli olsa bile tematik turlar içinde kültürel turizmin kapsamında yer almıştır. İnanç turizmi olarak adlandırılması geç olmuştur (Doğaner, 2001, s. 338).

Hac gezisi olarak kişisel veya gruplar halinde kutsal mekânlara doğru gerçekleştirilen ziyaretler, dinlerin kutsal olarak belirlediği tarihlerde dini olayların yıl dönümlerinde gerçekleştirilen geniş katılımlı toplantılar, turun süresini dikkate almadan turistik bir bölgeden geçerken önemli kutsal tapınakları görmek için gerçekleştirilen turlar örnek olarak gösterilmektedir (Abılpassova, 2019, s. 27). Günümüzde Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Musevilik, Hristiyanlık ve İslam dinine mensup milyonlarca insan hac ibadeti ve kutsal mekânları görmek için yolculuk yapmaktadır. Bu kutsal mekânların Dünya'daki önemli örnekleri; Kâbe (Mekke), Vatikan (Roma), Varanasi (Hindistan), Lourdes (Fransa), Notre Dame Katedrali (Paris), Bodh Gaya (Hindistan) ve Kudüs dünya üzerinde büyük öneme sahip kutsal mekânlardır (Yüksel, 2019, s. 42).

Çeşitli rekreatif amaçlarla akarsu kaynaklarının kullanılmasına “Akarsu Turizmi” adı verilmektedir. Doğaya dönme arayışındaki insanların, günümüzde

modern yaşamın getirdiği gerilimlerden bir süre uzaklaşma ve sakinleşme isteğinde akarsu turizmi önemli bir araç olmaktadır. Yüzme, tatlı su balık avcılığı ve rafting vb. turizm faaliyetleri, akarsularda gerçekleştirildiği için bu durum “Akarsu Turizmi” kapsamında değerlendirilmektedir (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2014, s. 24-25).

Özellikle akarsular, tarihi boyunca insanoğlunun hem temel bir ihtiyacının giderilmesi, hem de kültürel bir olgu olarak önemini korumuştur. Tüm büyük medeniyetler su kaynaklarının yakınlarında veya kenarlarında gelişmiştir. Tarım alanlarının sulanması, taşımacılıktaki faydaları, su tarafından sağlanan gıda maddeleri, doğal güzelliği insanoğlunun geçmişten günümüze su kaynaklarına yakın yerlerde yaşamalarına ve kültürleri buralarda yaratmasına neden olmuştur. Su kaynakları özellikle de akarsular, sanata, edebiyata ve müziğe ilham kaynağı olarak bir toplumun kültürüne fiziksel anlamda olduğu kadar kültürel anlamda da temel oluşturmuştur (Akoğlan Kozak & Bahçe, 2012, s. 175).

Kırsal turizm, ekonomik olarak sıkıntı yaşamalarından dolayı göç etmek zorunda kalan nüfusun az olduğu bölgelerde gerçekleştirilen bir turizm etkinliğidir. Ülkeler gelişmişlik seviyeleri doğrultusunda, toplumsal refahı artırabilmek için kırsal turizm aktivitelerine yönelmişlerdir. Kırsal turizm kavramı az gelişmiş ülkelerde yeni bir yaklaşım olarak değerlendirilse de özellikle gelişmiş Avrupa ülkelerinde uzun yıllardır üzerinde durulan önemli bir kavramdır. Kırsal turizm aslında her mevsim yapılabilen bir turizm çeşididir (Cengiz & Akkuş, 2012, s. 61).

Kırsal turizmde kırların sahip olduğu değerlerin, Türkiye’de direk olarak “kırsal alanlar” şeklinde düşünülmesinden dolayı eko-turizm, mağara turizmi, av turizmi ve yayla turizmi kırsal turizm kavramı içerisinde değerlendirilebilmektedir. Aslında kırsal turizmin temel amacı kırsal bir mekânda konaklayarak, kırsal kültürleri tanımak ve bu kültürlerle kaynaşarak tatil yapmak olduğu için yukarıda belirtilen turizm türleriyle hem amaç hem de etkinlikler açısından birçok farklılığın olduğu bilinmektedir (Soykan, 2003, s. 2).

Deniz turizmi etkinliğinde geleneksel bakış açısıyla bireylerin “deniz-kum-güneş (sea, sun, sand)” şeklinde değerlendirilmekte olan kıyı turizmi veya deniz turizmi etkinliklerine katılması ifade edilmektedir. Deniz turizminde uygun iklimatik ve beşeri özelliklerin olması gerekmektedir. Güneşli gün sayısı, kapalı-bulutlu ve sisli

gün sayısından fazla olması ya da rüzgârlı ve fırtınalı gün sayısının az olması deniz turizminin gelişmesini büyük ölçüde etkilemektedir. Deniz turizminin gelişmesinde ulaşım kolaylıkları, gerekli plaj tesisleri ile konaklama tesislerinin kurulması, kıyıların ve kumsal şeritlerinin temiz olması, deniz suyu kirliliği sorununun olmaması vb. durumların bu turizmin gelişmesini sağlayan beşeri özelliklerin başında gelmektedir (Doğanay & Zaman, 2016, s. 409).

Yayla turizmi yeni olarak değerlendirilse bile, kültürel bir değer olarak kabul edilen yaylalara seyahat çok eski zamanlardan günümüze kadar ulaşmış bir değerdir. Yayla göçlerinin geleneksel olarak yapılması, ona hem doğal hem de kültürel bir anlam yüklemektedir. Uzun zamandır hayvancılık faaliyetleri ve klimatolojik sebeplerden dolayı Anadolu insanı, yıl içerisinde özellikle yaz mevsiminde engebesiz, otlakların bol olduğu, suyun rahat temin edilebildiği ve yükseltisi fazla olan sıcaklık değerleri daha düşük olan yaylalara göç ederler. Bu durumun Türklerin konargöçerlik zamanlarından kalan bir alışkanlık olduğu düşünülmektedir. Günümüzde kentlerin rahatsız edici yapısından kısa süreliğine de olsa uzaklaşmak ve havasıyla suyuyla güzel bir doğada zaman geçirmek amacıyla bu faaliyeti gerçekleştirmektedir (Akoğlu Kozak & Bahçe, 2012, s. 187).

Yayla turizmi ziyaret ettikleri ülkede tatillerini, şehirden uzak yaşam koşullarında yapmak isteyen bireylerin, bu doğrultuda yaylalara gerçekleştirdikleri ziyaretler olarak da tanımlanabilmektedir (Çakır, 1999, s. 31). Yaylalar günümüzde sadece yaylacılık faaliyeti gerçekleştiren insanların kullandıkları alanlar olarak kalmamış, kentli nüfusun da ilgi duyduğu bölgeler haline gelmiştir. Daha çok 1980'lerden sonra gelişme gösteren yayla turizmi, genellikle denize kıyısı olan bölgelerin dağlık alanlarında bulunan yaylalarda yapılan bir etkinlik olarak görülmektedir (Doğanay & Zaman, 2016, s. 161).

Yat turizmi, yat adı verilen deniz aracıyla, koylar, körfezler, barınaklar ve yat limanları arasında gerçekleştirilen, turistik hizmetleri içeren ve hem spor hem de gezi amaçlı olarak düzenlenen gezileri, deniz ulaşım araçlarından biri olan yatlar içerisinde sunan bir turizm etkinliğidir. Büyük deniz ulaşım araçlarından farklı olarak 150 grostondan az, boyu 33 m'den kısa olan ve yolcu sayısı 12 kişiyi aşmayan deniz araçlarına yat adı verilmektedir. Bazı yatların yolcu kapasiteleri ve boyları artmıştır

fakat yat turizminin, küçük gruplarla gerçekleştirilmesi, gezi ve eğlence amacının dışında spor amacıyla yapılan bir faaliyet olması, koy ve körfezler gibi deniz derinliğinin az olduğu bölgelerde yapılmasından dolayı büyük kapasitelere sahip yolcu gemileri ile yapılan gemi turizmi faaliyetinden farklılıklar göstermektedir (Doğaner, 2001, s. 38).

Yat turizmi bazı beşeri ve doğal etkenlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Özellikle koy ve körfezlerde gerçekleştirilen bu turizm çeşidi, deniz turizmi faaliyetlerini destekleyen en önemli yapılanmalardan birisidir. Bu özelliğiyle alternatiflerin artmasını sağlayarak kıyı turizmine önemli katkılar yapmakla birlikte turizmin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Ayrıca üst gelir grubuna hitap ettiği için önemli bir ekonomik gelir potansiyeli meydana getirmektedir (Sezer, 2012, s. 105).

Jeomorfolojik süreçler sonucunda meydana gelmiş olan yer altı oyuklarına “Mağara” denilmektedir. Karstik aşınım şekillerinin en tipik örneklerinden olan mağaralar yer altında oluşan büyük oyuklar olarak tanımlanmakta ve oyulma yönü ya yer altı derinliğine doğru ya da yatay olarak meydana gelebilmektedir. Mağaralar, genellikle doğal süreçler sonucunda oluşmuş olan yer şekilleri olduğu gibi, insanlar tarafından kayaların içi oyularak barınma amaçlı yapılmış olanları da görülebilmektedir. Mağaraların pek çoğu suların eritme süreciyle ve özellikle karstik bölgelerde oluşmaktadır. Hem insan eseri hem de doğal mağaraların turizm açısından büyük önemi bulunmaktadır (Doğanay & Zaman, 2016, s. 105).

Mağaralar insanoğlunun doğada keşfettiği ilk barınaklar olması ve hem doğal hem de kültürel özellikleri bakımından, belki de doğal-kültürel çekicilikleri oluşturması sebebiyle son derece önemlidir. Mağaralar, jeolojik ve iklimik özelliklerine göre barınak, depo, ibadet mekânı ve tedavi alanı olarak yüzyıllardır kullanılmaktadırlar. Turizm amaçlı kullanımı 1980’li yıllarda başlayan mağaraların merakı çok eskilere dayanmaktadır. Mağara turizmi, genellikle macera arayanların tercih ettiği bir türdür. Çünkü çok farklı deneyimler sunabilmektedir; mağara ortamına yaşamayı başaran çok az canlı türünü keşfetme ve öğrenme, yer altındaki mağara sularında botlarla yapılan geziler, derinlemesine giriş, karstik süreçlerle meydana gelen sarkıt, dikit ve sütunların ortaya çıkardığı görsel zenginlikler bunların bazılarıdır

(Akoğlan Kozak & Bahçe, 2012, s. 255). Mağaralar insanlık tarihi süresince barınak ve depo olarak kullanılmasının yanında mağara terapi adı verilen tedaviler ya da mağaradaki akarsulardan içme suyu ve enerji temin etme gibi farklı kullanımları da söz konusudur (Özdemir, 2005, s. 137).

Dünyada daha çok son yıllarda gelişme sağlayan jeomorfoturizm, yer şekillerinin gelişimiyle ve morfolojik yapısı ile ilgilenen koruma-kullanma odaklı turizm çeşididir. Bu açıdan yer şekillerinin kültürel, görsel, bilimsel ve ekonomik değerini inceleyerek jeomorfoturizm kapsamında kullanılması amaçlanmaktadır (Uzun, 2015, s. 339). Jeomorfoturizm yer şekillerini bilimsel amaçlı, görsel zenginlik veya kültürel değerleri açısından görmeyi amaçlayan bir turizm türüdür. Benzer özelliklerde fosil, kayaç, minarel ve sediment gibi oluşumları inceleyen jeoturizmden değişik olarak peribacası, traverten, kanyon, mağara, volkan, falez ve obruk gölü gibi yer şekillerinin ziyaret edilmesini kapsamaktadır. Son zamanlara kadar doğa turizmi yer şekillerini de kapsamıştır. Ancak doğa turizmi ile jeomorfoturizm birbirine karıştırılmaması gereken olgulardır. “Doğa turizmini faaliyetlerinde özellikle flora ve fauna içerik ön plana çıkmaktadır ve bundan dolayı biotik varlıklar doğa turizminin ana kaynağı olarak düşünülmektedir. Jeomorfoturizm ise isminden de anlaşılacağı üzere yer kabuğu olaylarıyla ilgilenmekte ve yer şekillerine ağırlık vermektedir. Bundan dolayı canlı içeriklerle ilgilenmediği için doğa turizminden bu yönüyle ayrılmaktadır” (Ekinci & Doğaner, 2012, s. 396).

Bir bölgenin jeolojik ve jeomorfolojik gelişimi, bölgede geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşamakta olan bio çeşitliliğini, eski zamanlarda yaşanmış olan doğa olayları, fiziki anlamda oluşumu gibi birçok oluşum hakkındaki bilgiler jeomorfolojik kaynaklardan elde edilmektedir. Bu alanların önemlerini yitirip yok olması söz konusu kaynaklar üzerindeki en önemli sorundur. Jeomorfoturizm, jeolojik mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla projeler yapılması ve gelecek nesillere aktarılması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Diğer yandan jeomorfoturizm, yeni iş kollarının gelişmesine ve turistik ürünün çeşitlenmesine de katkı sağlamaktadır (Diker, Deniz, & Çetinkaya, 2016, s. 335).

Golf turizmi “genellikle toplumun ekonomik gelir düzeyi yüksek kesiminde olan orta yaş ve sonrasındaki insanlar tarafından tercih edilen bir turizm çeşididir.”

Gelir getirme ve yeşil alanlar yaratması, istihdam olanağı oluşturmaları, turizmin çeşitlendirilmesi gibi nedenlerle son yıllarda golf turizmine oldukça önem verilmektedir. Toprağın niteliği, konaklama tesisleri, hava limanına yakınlık, yüksek standartlar ve iklim koşulları gibi özellikler golf alanı seçiminde önemli rol oynamaktadır (Sayılan, 2007, s. 37).

Golf turizminin, sahipsiz ya da bozulmuş doğal alanları yeniden oluşturma ve iyileştirme potansiyeli vardır. Aynı zamanda golf turizmi, insanların kendi ülkelerinde golf oynamaya uygun olmayan hava koşulları ve bazı olumsuzluklar sonucunda iyi bir şekilde planlanarak uygulanan pazarlama faaliyeti sonrası golf turistlerini çekerek, turizm sezonunu uzatabilmektedir (Akoğlan Kozak & Bahçe, 2012, s. 237).

Günümüzde avcılık faaliyeti, geçmiş çağlardaki gibi karnını doyurup geçimini sağlamaktan ziyade sportif ve rekreasyonel amaçlara yönelmiştir. Av turizmi, belli bir eğitime dayanarak ve bilinçli bir şekilde kurallara uygun yapıldığı zaman olumlu etkileri olan ve sadece olgunluğa erişmiş hayvanların avlanıldığı bir turizm çeşididir. Av turizmi bir yandan önemli gelir kaynağı oluştururken diğer yandan bölgenin sahip olduğu yaban hayatını koruyup geliştirmektedir. Av turizminin geliştiği ülkelerde yaban hayatına özen gösterme duygusu da gelişmekte ve av hayvanları sayıca artmaktadır. Hatta bazen av olarak değerlendirilen hayvanlar kültür altına alınarak çiftliklerde yetiştirilmekte ve takip eden süreçte avcılık faaliyetleri amacıyla doğaya bırakılmaktadır. Bunun dışında av turizminin gerçekleştirildiği yerlerde izinsiz avcılığa müsaade edilmediği ve devlet kontrolünün sağlandığı da anlaşılmaktadır (Kargı, 2010, s. 93). “Avcılık faaliyetleri genellikle ekonomik olarak üst gelir grubuna dâhil olan insanların sportif etkinlik veya hobi faaliyeti, orta ve alt gelir grubundaki insanların ise boş zamanlarında gerçekleştirdikleri sosyal faaliyetleri haline gelmiştir” (Uluçeçen, 2011, s. 108).

Eğitim turizmi ile ilgili seyahatlere bakıldığında, turizm olgusu içinde yer alan ve aynı zamanda öğrenim gören öğrenci gruplarının gerçekleştirmiş olduğu eğitim turizminde; yaşama ortamını değiştirmek ve diğer kültürlerle tanışmak, ekolojik sınırları keşfetmek, yerli insanlarla tanışmak, geleneksel hayatı yaşayarak öğrenmek ve nüfus değişimlerine katkıda bulunmak faaliyetleri sıralanabilir. Ayrıca eğitim amacıyla seyahat eden kitlenin çevre bilinci, sürdürülebilir kalkınma, istihdam fırsatı

yaratma, sosyal ve kültürel ilerleme gibi çok boyutlu kapsam ve çeşitli bölümlendirmelerden faydalanılabilir (Eşiyok, 2019, s. 28). Eğitim turizmi, savaş ve doğal afetler gibi büyük problemler olmadığı sürece gerçekleştiği yöreye büyük ölçüde döviz getirisi sağlamaktadır. Ayrıca turizmin mevsimsel risklerinden etkilenmemektedir. Gerçekleştiği bölgenin ekonomik refahını olumlu yönde artırmaktadır. En basit şekliyle, uzun süre ikamet edeceğinden üniversitelerde eğitim almak amacıyla gelen öğrenciler eğitim aldığı üniversitenin yer aldığı kentte yerel halka ekonomik olarak büyük katkı sağlamaktadır (Tütüncü, 2013, s. 16). Ayrıca üniversite veya okulların öğrencilerine yönelik grup halinde ülke içinde veya ülke dışında yaptığı mesleki geziler ve seyahatler esnasında gerçekleştirilen etkinlikler de eğitim turizmi kapsamına girmektedir. Bu tür geziler eğitim amaçlı yapılmasının yanında seyahat ve konaklamalardan oluşan ekonomik, kültürel ve sosyal etkileşimi de sağlamaktadır.

Kongre turizmi, son yıllarda giderek artan konferans ve kongre faaliyetlerinin ortaya çıkardığı bir turizm çeşididir. Kongre turizmi, “bilimsel araştırma yapan insanların, üniversitelerdeki akademisyenlerin, mesleki uzmanların ve çeşitli meslek gruplarının daha önce açıklanmış olan konularda bilgi ve deneyimlerini paylaşmak üzere, katılımcı veya dinleyici şeklinde ikamet ettikleri yerler dışında toplanmalarından meydana gelen etkinliklerin toplamı şeklinde ifade edilebilir” (Akoğlan Kozak & Bahçe, 2012, s. 216-217).

Günümüzde teknolojiye meydana gelen gelişmeler, bilgi ağı ve bürokrasi her yıl binlerce ulusal ve uluslararası toplantı yapılmasını gerektirmektedir. Bu toplantılara katılmak da bir seyahat nedeni olabilmektedir (Çakır, 1999, s. 22). Her kongre, turizm için bir başlangıç olarak görülmektedir. Kongre organizasyonları her yıl bir önceki yıla göre giderek arttığı için bu turizm türünün gelecekte daha çok gelişeceğini göstermektedir. Turizm türleri arasında %20’den daha fazla bir kâr payına sahip olan bu turizm çeşidi, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkenin ana turizm kaynaklarını teşkil etmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen kongre ve konferanslara katılımcının ödül almak amacıyla katılması sonucunda meydana gelen “Incentive Turizm” (ödül turizmi), kongre turizmi içinde yer almaktadır (Kozak, Akoğlan Kozak, & Kozak, 2014, s. 19).

“Kuşları yaşadıkları flora ve faunada takip etmeye dayanan hem bireysel hem de grup halinde gerçekleştirilebilen turizm faaliyetine kuş gözlemciliği adı verilmektedir.” Yapılan bu gözlem, gözlemcilerin deneyimlerine ve izlenen türlere göre genellikle dürbün ya da kara teleskopları ile kimi zaman çıplak gözle ve bazen de sadece seslerini dinleyerek gerçekleştirilir (Sevindi, 2013, s. 64).

Ortaya çıkma sebebi, çeşitli nedenlerle kuşları izlemek ve tanımak olan kuş gözlemciliği, konaklama, yolculuk ve diğer birçok gereksinimlerin giderilmesi gibi ekonomik yönüyle turizme önemli katkı sağlamaktadır. Diğer yandan, doğayı merkeze alan bir alternatif olarak gelişme gösteren eko-turizm, kuş gözlemciliğini doğal olarak kapsamaktadır. Kuş gözlemciliği aktivitesi etken ve edilgen olarak doğal alanların korunmasında yer almaktadır (Tırıl, 2005, s. 175).

Kuş gözlemciliğinin çoğunlukla sabahın erken saatlerinden itibaren gündüz yürütülen bir aktivite olması ve kuş gözlemcilerinin gözlem noktasına yakın yerlerde geceleme istemesi, yerel halkın ekonomik olarak daha çok istifade etmesini sağlamaktadır. Daha iyi bir ekolojik bilinç ve kuş gözlemcilerinin daha yüksek beklentileri, aynı zamanda resmi koruma statüsü olmayan birçok alanın da korunmasıyla sonuçlanabilmektedir (Sözüer & Erkol, 2013, s. 132). Kuş gözlemcileri, genellikle özel birkaç türün veya birçok kuş türünün gözlemlenebileceği önemli kuş alanları ya da doğal ortamları kuş gözlemciliği amacıyla tercih etmektedirler. Bunun sonucu olarak bu bölgeler kuş gözlemcisi ve binlerce ziyaretçi için bir cazibe merkezi oluşturmaktadır (Çakıcı & Harman, 2006, s. 162). Kuş gözlemcileri her bir kuş türünün ne kadar farklı özellikte olduklarını keşfetmektedir (Pekçetinöz, 2006, s. 16).

Sportif etkinliklerden kayak sporu ve dağcılık sayesinde dağların turizme açılması gerçekleşmiştir. Dağlar değişiklik arayanlara macera ve heyecan dolu çeşitli eğlenceler ve değişik sportif faaliyetlerin yapılması imkânını sağlamaktadır. Rekreatif faaliyetlerde özellikle kar örtüsünün olmadığı zamanlarda günlük doğa yürüyüşü etkinlikleri, uzun süreli doğa yürüyüşü faaliyetleri, yön tayini ve dağ bisikletleriyle yapılan geziler artık dağlarda ilgi çekmektedir. Dağ turizmi, dağlık alanların yüzey şekillerine, klimatolojik özelliklerine ve kırsal yapısına bağlı olarak ortaya çıkan ve gelişimini devam ettiren bir turizm türüdür (Doğaner, 2001, s. 177-178). “Dağlık ortamları tanımaya çalışma, tatil yapma ve bu süreçte dağ sporları

etkinlikleri yapma faaliyetlerini kapsayan bir turizm çeşididir ve günümüzde geliştirilmeye çalışılmaktadır” (Kaya, 2016, s. 218). Bu turizm çeşidinde çoğunlukla dağ ve kar ana çekicilik olarak değerlendirilmektedir. Turizmde alternatif arayışlar, özellikle karlı ve uzun kışları olan ülkelerde bu çekicilik unsurlarının değerlendirilmesini ön plana çıkartmaktadır. Bu özelliklere sahip olmayan kar yağışının bol olduğu ancak 3-4 aylık bir kış yaşayan ülkelerde de turizm dört mevsime yaymak amacıyla geliştirilmesine çalışılan bir türdür. Aslında sağlıklı bir yaşam için de gerekli olan bu turizm türü genç nüfusun yoğun olduğu turist gönderen ülkeler açısından büyük önemi olan bir turizm çeşididir (Çontu, 2006, s. 16).

Günümüzde büyük kent ve sanayi merkezlerinde çevre sorunlarının yoğun olarak yaşandığı bilinmektedir. Bu merkezlerden kaçan insanlar doğaya ve onun bir parçası olan orta yükseklikteki dağlık ve ormanlık bölgelere yönelmeye, daha yoğun olarak dağ gezileri ve kış turizmi hareketlerine katılmaya başlamışlardır. Dünyanın birçok yerinde yaz tatillerinin yanı sıra kış tatillerine de büyük ilgi vardır. Bunun sonucunda kış turizm merkezlerine her yıl önemli oranda talep ve ilginin artış gösterdiği görülmektedir (Ülker, 2006, s. 13). Son yıllarda tatillerini genellikle yaz mevsiminde geçiren insanlar, artık sadece kıyı tatilindense, gezi, spor ve macerayı da içine alan aktiviteleri veya yaz mevsimindeki tatil anlayışlarını kış mevsiminde de devam ettirmeye başlamışlar ve böylece kış turizm hareketlerinin hız kazanmasına neden olmuşlardır (Aydın, 2007, s. 204). Kış turizmi, kayak ve belirli sporların yapılmasına olanak sağlayan belli bir yüksekliğe sahip olan karlı alanlara ulaşım, konaklama, spor tesisleri ve eğlence mekânlarını içeren, kış aylarında yapılan daha çok spor faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı kar yağışlarına bağlı olan bir turizm çeşididir (Doğaner, 1997, s. 19). Başka bir deyişle kar yağışının olduğu günlerin sayısının fazla olması, kar örtüsünün yerde kalma süresinin uzun olması, arazinin eğiminin kayak sporuna elverişli olması, yükselti ve buna benzer etkenlere göre oluşan turistik aktiviteye, kış turizmi denmektedir (Doğanay & Doğanay, 2005, s. 153).

Kış turizmi faaliyetlerinin yapılmasına imkân veren kış sporları, amaca uygun araç ve gereçler kullanılarak, sporların belirli kurallarına uyarak, belirlenmiş özelliklere sahip yerlerde kar örtülü veya buzla kaplı alanlarda yapılan serbest veya yarışma amaçlı spor uygulamalarıdır (Ülker, 2006, s. 21). Karın yerde kalma süresi kayak yapabilme süresini de belirlemektedir (Katkat & Mızrak, 2006, s. 34).

2.2. Türkiye’de Turizmin Gelişimi

Günümüzdeki turizm faaliyetlerinin birçoğunun Cumhuriyet döneminde başladığı bilinmektedir. Cumhuriyetten sonra hem ülkenin gelişmesi için hem de turizm faaliyetlerinin yoğunluk kazanması için birçok katılım gerçekleştirilmiş ve bu katılımlar neticesinde resmi ve özel kurumlar kurulmuştur. Türkiye’de ilk turizm faaliyetlerine örnek olarak 20. yüzyılın başlarında otellerin açılmaya başlaması ve Orient Express’in İstanbul’a seferler düzenlemesi gösterilmektedir (Kervankıran, 2011, s. 42).

1923-1957 yılları arasında Türkiye’de ilk ve en dikkate değer kuruluşlar olarak nitelendirebileceğimiz bazı önemli kuruluşların bu yıllarda oluşturulduğu bilinmektedir. Türkiye’de ilk kurulmuş olan kurumlardan biri 1923 yılında Atatürk’ün emri ile kurulan “Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu” dur. İlk kez turizm teriminin yasalara geçtiği 1934 yılına gelindiğinde “Turizm Ofisi” açılmıştır. 1934 yılındaki gelişmeden sonra 1949 yılında kurulan ve 1952 yılında onaylanan “Türkiye Turizm Kurumu’nun” oluşturulması ve faaliyete girmesi izlemiştir. Daha sonra 1955 yılında kurulan “Turizm Bankası” bu gelişmelerin öne çıkanlarıdır. 1957 yılında turizm sektörüne yönelik verilen hizmetleri devletin bir görev olarak üstlenmesi ve kurumsallaştırması mümkün olmuştur. Bunun nedeni ise “Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı” adıyla 25 Kasım 1957 tarihinde bir bakanlık kurulmasıdır (Doğanay & Zaman, 2016, s. 22).

Aslında Türkiye’de 1960-1980 yılları öncesinde turizmde çok önemli ilerlemeler kaydedilmediğini söylemek mümkündür. Bunların başında söz konusu yıllarda turizm faaliyetlerinin bir sektör olarak tanımlanması, 1960 yılında “Devlet Planlama Teşkilatı’nın” kurulması, turizmin kalkınma planlarında yer alması ve 1961 Anayasası ile kalkınma planlamasının kurumsal olarak nitelendirilmesi ile bir kimlik kazanması, ülkede turizmin gelişimini de beraberinde getirmiştir. 1962 yılında kurulan T.C. Turizm Bankası’nın faaliyetleri, “kalkınma planlarında turizm sektörüne yönelik politikalar kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici bir nitelikte uygulanmaya başlamıştır. 1960-1980 döneminde uygulamaya konan dört adet beş yıllık kalkınma planı bulunmaktadır” (Soyak, 2013, s. 10). 1963 yılında ülkenin turizm politikalarının oluşturulması ve turizm sektörüne düzenlemeler getirmesi amacıyla

“Turizm ve Tanıtma Bakanlığı” kurulmuştur. Daha sonra yine 1963 yılında ilk kalkınma planı oluşturularak ülkenin turizmden daha fazla kar elde edebilmesi, sektörün ülkeye döviz kazandırması ve ödemeler bilançosu açığının turizm sayesinde kapatılması hedefleri öne çıkmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1963-1967), kitle turizmi ve sosyal turizm gibi yeni kavramlar da gündeme gelmiştir (Soyak, 2013, s. 10).

1968 yılına gelindiğinde İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) yayınlanmıştır. Söz konusu kalkınma planında ve bu planın uygulama sürecinde turizmden sosyal kültürel ve ekonomik açıdan tam anlamıyla yararlanılacağı belirtilmiştir. Özellikle yabancı turist sayısının arttırılması için tedbirler alınarak dış turizmden elde edilecek gelirin ve iç turizm hareketlerinin geliştirileceğine değinilmiştir. Turizm yatırımlarına kredi ve mali destekler sağlanacağı ayrıca turistik potansiyeli yüksek olan bölgelerde konaklama ve ulaşım imkânlarının geliştirileceği belirtilmiştir. Bu kalkınma planında kitle turizmine yönelik yatırımların ve tedbirlerin alındığı dikkat çekmektedir. Bunlara ek olarak kamu sektörünün yönettiği turistik işletmelerin yine kamu sektörü tarafından yönetilmesi ve belirli bir işletme politikasının izlenmesi için “Turizm İşletmeleri Kurumu” kurulacağı belirtilmiş ve mevcut örgütlerden birine bu görevin verilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1967, s. 593).

1973 yılında ise Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) yayınlanmıştır. Bu plan ile kıyılarının turistik amaçlı kullanılması ve milli park niteliğindeki bölgelerin toplumun yararı gözetilerek kullanılmasını sağlayacak mevzuat düzenlendiği belirtilmiştir. Turizmin alt ve üst yapı çalışmalarına ve kitle turizmine özellikle önem verilmiştir. Buna ek olarak turizm sektöründe özendirici politikalar uygulanarak Turizm Bankası dışında genel banka sistemlerinden de kredi ve teşvikler sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca ülke içi turizmin teşvik edileceği belirtilmiş ve iç turizmin milli bütünlüğe katkı sağlaması amaçlanmıştır (DPT, 1973, s. 619-620). 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleri ile siyasi nedenlerden dolayı Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) fiilen uygulanma imkânı bulamamıştır. Söz konusu planda kamu sektörü elindeki turistik işletmelerin ve devletin turizm alt yapı yatırımları özel sektöre bırakıldığı; devletin sadece öncü üst yapı tesislerini yapmakla görevli olduğu belirtilmiştir (Soyak, 2013, s. 11).

1980 sonrası turizm politikalarına bakıldığında, konaklama tesislerinin sayısı ve yatak kapasitesini arttırmaya yönelik olduğu görülmektedir. Özellikle 1982 yılında çıkarılan “Turizm Teşvik Kanunu” turizm alanının yeni bir biçime girmesinde büyük önem taşımaktadır. Turizm alanında teşvikler artırılarak tesis kurulması amacıyla yerli ve yabancı girişimcilere kamu arazileri tahsis edilmiştir. Oluşturulan yatak sayısı çoğunlukla kıyı kesimlerde kurulan ve yaz aylarında hizmet veren tesisler olmuştur. Buna bağlı olarak deniz-kum-güneş kavramıyla öne çıkan ve özellikle yapılan teşvikler ve pazarlama stratejileri ile Türkiye uluslararası turizm pazarında yerini almış ve Avrupalı turistlerin ucuz tatil beklentisini karşılamaya başlamıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 5). İlk dört adet kalkınma planında turizm sektörü üzerinde genel olarak durulan konular şöyle özetlenebilir (Doğanay & Zaman, 2016, s. 23-24):

- ✓ “Ülkemize gelen yabancı turist sayısını arttırmak için gerekli önlemleri almak,”
- ✓ “Turistlerin ülkemizdeki kalış sürelerinin uzatılması için gerekli planlamayı yapmak,”
- ✓ “Türkiye’nin turist gönderen belli başlı pazarlarda tanıtımı yapmak,”
- ✓ “Turizmi ve turistik yatırımları özendirici her türlü yasal düzenlemeleri yapmak,”
- ✓ “Turizm eğitime önem vermek,”
- ✓ “Kitle turizmini geliştirmek, bu talepleri karşılayabilecek yatırımları gerçekleştirmek,”
- ✓ “Turistik konaklama tesis ve kapasitesini arttırmak.”

İlan edilen dört farklı beş yıllık kalkınma planından sonra günümüze kadar yine kalkınma planları hazırlanmış ve turizme bu kalkınma planlarında özel olarak değinilmiştir. Turizmden daha fazla pay elde etmek ve ülke turizmini dünya çapında önemli bir seviyeye getirmek için yapılan bu kalkınma planları incelendiğinde şu tespitleri yapmak mümkündür:

1985’de yayınlanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) ile Türkiye’nin kitle turizmine olan odak noktası değişerek ülkenin kültürel varlığı, doğal tarihi, kış ve su sporları, festivaller, sağlık turizmi ve gençlere yönelik turizm gibi birçok alternatif turizm türleri ile doğayı güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirileceği vurgulanmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ilk defa doğal ve kültürel değerlerin turizm amaçlı sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda kullanılması öngörülmüştür (DPT, 1985, s. 120). Bu plan Türkiye’de kitle turizminin dışında alternatif kaynaklarının değerlendirilmesi için gerekli düzenlemeleri sağlaması

ve turizmin sürdürülebilirlik ilkesiyle oluşturulması gerektiği gibi konuların gündeme geldiği ilk plandır ve bu sebeple oldukça önemlidir (Soyak, 2013, s. 11-12).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994), yine 1985'deki kalkınma planındaki gibi turizmde alternatif kaynaklara dikkat çekilmiştir. Turizm sektörünü dört mevsime yaymak ve farklı turizm çeşitlerinden faydalanmak için gerekli politikalar ile üçüncü yaş turizminin daha aktif olmasını sağlayacak politikalar benimsenmiştir. Turistik tesis işletmeciliği geliştirilerek, bu konuda yapılacak teşvikler ile küçük kapasiteli ve aile işletmeciliği gibi tesislerin yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca kültürel değerlerin ve doğal güzelliklerin korumasına öncelik verilecek, söz konusu bu sahaların korumaya alınıp turizm amaçlı kullanılması teşvik edilecektir (DPT, 1990, s. 281-282).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) ile turizmin yoğunlaşmaya başladığı bölgelerde yerel halkın ve yerel yönetimlerin turizm ve bölge ile ilgili alınacak kararlara katılması sağlanmıştır. Yerel halkın ve turistlerin turizmden beklentilerinin karşılanması, rekabet gücünün geliştirilmesi ve turizmden elde edilen gelirin artırılması, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi gerektiğine ve yatak kapasitesinin artırılmaya çalışıldığı kitle turizm anlayışının sona erdiğine dikkat çekilmiştir (DPT, 1995, s. 162-163).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) değerlendirildiğinde, farklılaşan turist tercihlerini dikkate alarak turizmin dört mevsime ve turizm potansiyelinin olumlu olduğu ancak değerlendirilmediği bölgelere yayılmasına yönelik tedbirler alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca bir önceki kalkınma planında olduğu gibi kitle turizminin yatak kapasitesini artırmaya yönelik yatırım ve teşviklerin azaldığı görülmektedir. Turizmde önemli bazı merkezlerin ulaşım altyapısının, özellikle havaalanlarının geliştirilmesi gibi konular üzerinde önemle durulmuştur (DPT, 2000, s. 166). Ayrıca Türkiye'de resmi turizm örgütlenmesi 2003 yılında, bakanlık düzeyinde bir değişikliğe uğramıştır. 16 Nisan 2003 tarihinde ve 4848 sayılı kanun ile Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı birleştirilerek T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı adını almıştır (Yavuz & Karabağ, 2009, s. 119).

2007’de yayınlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda (2007-2013) Türkiye’de kaydedilen önemli gelişmelere ve yatak kapasitesindeki hızlı artışa rağmen pazarlama ve tanıtım konusunda yapısal bir reform gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca turizm eğitiminin hizmet kalitesi açısından öneminden bahsedilmiş ve henüz bu sisteme geçilmemiş olmasının turizmde verilen hizmetin kalitesini olumsuz etkilediği üzerinde durulmuştur (DPT, 2006, s. 43-44). Tüm bu gelişmelere ek olarak 2007 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı yayınlanmıştır. Uluslararası turizmde yeni eğilimleri yakalamak ve uzun vadede turizmi en iyi seviyeye getirmek ayrıca az gelişmiş bölgelerin kalkınması açısından bu turizm politikası belgesi oldukça önem arz etmektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı’nda, on turizm kenti, yedi turizm gelişim koridoru, dokuz kültür ve turizm gelişim bölgesi, on bir kurvaziyer liman, dokuz yat limanı, yeni demiryolu ve karayolu hatları ile bir yeni havaalanı yer almaktadır. Ayrıca kentlerin markalaşması ya da eko-turizm bölgeleri oluşturulması bu stratejinin güçlü önerileri arasındadır (Komisyon, 2007, s. 42).

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı’nda; sürdürülebilir turizm, bölgesel kalkınma ile bölgesel, yerel ve ulusal ölçekte markalaşmanın hedeflenmesi ülkemizdeki turizmin 12 aya yayılması her bölgenin turizmden gelir ve pay elde etmesi ve çevre ülkelerde tercih edilen önemli bir marka haline gelmesi açısından oldukça önemlidir. Örneğin; bölgesel kalkınma kapsamında Erzurum, Erzincan, Kars, Ardahan ve Ağrı illerini kapsayan bölgedeki mevcut ve potansiyel kış turizm merkezleri dikkate alınarak bir koridor oluşturulacaktır. Ayrıca bu koridor boyunca kış turizm merkezlerinin yanında turisti çeken doğal, kültürel ve tarihi kaynakları da değerlendirilerek turizm çeşitliliği sağlanacaktır (Komisyon, 2007, s. 32). Böylelikle hem bölgesel kalkınma hedefi, hem turizm çeşitliliği ve 4 mevsim turizm kavramı hem de çevre ülkeler için bir cazibe noktası oluşturma açısından oldukça önemlidir.

Tablo 2.1. 1980-2020 yıllarında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı ve turizm geliri

YILLAR	GELEN YABANCI ZİYARETÇİ	YILLAR	TURİZM GELİRİ (1.000 \$)
1980	1 288 060	1980	326 654
1981	1 405 311	1981	381 268
1982	1 391 717	1982	370 320
1983	1 625 099	1983	411 088
1984	2 117 094	1984	840 000
1985	2 614 924	1985	1 482 000
1986	2 391 085	1986	1 215 000
1987	2 855 546	1987	1 721 117
1988	4 172 727	1988	2 355 295
1989	4 459 151	1989	2 556 529
1990	5 389 308	1990	3 225 000
1991	5 517 897	1991	2 654 000
1992	7 076 096	1992	3 639 000
1993	6 500 638	1993	3 959 000
1994	6 670 618	1994	4 321 000
1995	7 726 886	1995	4 957 000
1996	8 614 085	1996	5 962 100
1997	9 689 004	1997	8 088 549
1998	9 752 697	1998	7 808 940
1999	7 487 285	1999	5 203 000
2000	10 428 153	2000	7 636 000
2001	11 618 969	2001	10 450 728
2002	13 256 028	2002	12 420 519
2003	14 029 558	2003	13 854 866
2004	17 516 908	2004	17 076 607
2005	21 124 886	2005	20 322 111
2006	19 819 833	2006	18 593 951
2007	23 340 911	2007	20 942 500
2008	26 336 677	2008	25 415 067
2009	27 077 114	2009	25 064 482
2010	28 632 204	2010	24 930 997
2011	31 456 076	2011	28 115 692
2012	31 782 832	2012	29 007 003
2013	34 910 098	2013	32 308 991
2014	36 837 900	2014	34 305 903
2015	36 244 632	2015	31 464 777
2016	25 352 213	2016	22 107 440
2017	32 410 034	2017	26 283 656
2018	39 488 401	2018	29 512 926
2019	45 580 286	2019	34 520 332
2020	15 971 201	2020	12 059 320

Kaynak; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Değerlendirme Daire Başkanlığı

Tablo 2.1. incelendiğinde görüleceği üzere Türkiye'ye gelen turist sayısı ve turizmden elde edilen gelir 1980'li yıllardan itibaren sürekli artış göstermektedir. Fakat 2016 yılında bu artışın olumsuz bir şekilde düştüğü önceki yıllara göre hem turist sayısında hem de elde edilen gelirden büyük bir kayıp yaşandığı görülmektedir. Bunun nedeni 2015 yılında Rusya ile yaşanan uçak krizinin olumsuz etkisidir. Son yıllarda ise turist sayısında iyi bir artış olmasına rağmen döviz kurlarındaki değişkenlik nedeniyle elde edilen gelir önceki yıllara göre oldukça düşüktür. Turizmden elde edilen gelir turist sayısından az olduğundan turizm kaynaklarının kullanımı ucuz destinasyon algısı sebebiyle olumsuz yönde etkilenecektir. Ayrıca tabloda 2020 rakamlarına bakıldığında hem turist sayısında hem de elde edilen gelirden çok fazla düşüş yaşandığı görülmektedir (Tablo 2.1). Bu düşüşün nedeni 2019 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan Covid-19 Pandemisi'nin dünya çapında yarattığı olumsuz etkiler sonucu seyahat ve tatillerin azalması olarak belirtilebilir.

2.3. Kültürel Turizm ve Kültürel Miras Turizmi

Kültürel turizmi tanımlamadan önce kültür kavramı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Kültür olgusu hakkında sosyolojiden antropolojiye, psikolojiden dilbilime, coğrafyadan diğer birçok disipline kadar geniş bir alan içerisinde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu nedenle kültür olgusuna, farklı yaklaşımlar üzerinde durarak bakmak daha doğru olacaktır. Çünkü kültür olgusu hakkında tek bir anlayış üzerinden hareket etmek olanaksızdır. (Kayserili, 2014, s. 23).

“Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu verdiği toplumda düzeni de sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür” (UNWTO).

Kültür, sosyal bir varlık olarak toplumların ve grupların tüm değerlerini kapsayan geniş ve kapsamlı bir kavramdır. Bir toplumun veya grubun taşıdığı bütün değerleri ve ortaya koyduğu bütün eserleri kapsamaktadır. Kültür tanımında iki önemli kavram vardır. Bunlardan birincisi “değer” ikincisi ise “eser” kavramıdır. Bu açıklama ışığında kültür bir toplumun veya grubun sahip olduğu değerler ve ortaya koyduğu

eserlerin hepsini kapsayarak kültürün içine aldığı maddi ve manevi öğeleri kapsayan geniş bir tanıma sahiptir (Altıntop, 2019, s. 9-10).

Başka bir tanıma göre, “*kültür, hepimizin karşı karşıya geldiği ve hepimizin içinden geçtiği, karmaşık gündelik dünyadır. Kültür, insanların doğal miras olarak aldığı şeyleri aştıkları noktada başlar. Bu bakımdan kültürün en önemli veya genel unsuru, insanın bir şey oluşturma ve inşa etme yeteneği ile dili kullanma yeteneğidir*” (Edgar & Sedgwick, 2007, s. 101).

Kültür; bilgi, inanç, sanat ve ahlak, hukuk, gelenek gibi değerleriyle yaşayan insanın içinde yaşadığı toplumun bir bireyi olarak kazandığı beceri ve alışkanlıkların bütünüdür. Kültür insanlara yaşamları boyunca rehberlik etmektedir. Kültür davranışları etkileyerek hangi davranışların doğru olduğunu ve hangi davranışların yanlış olduğunu ve yapılmaması gerektiğini belirleyerek birtakım değerler zinciri oluşturur (Bahçe, 2011, s. 7). İnsanoğlu kültürü yaratarak gelişmiş ve yükselmiştir. Kendine özgü yaşam biçimi kurmuş, keşifler yapmış, bilim ve teknolojiyi kullanarak sanat eseri yaratmıştır. Kültür aile yapısından eğitim ve öğretim modeline, yerleşme biçimine kadar insanların yaşamının her aşamasında etkili olmuştur. Kültürle birlikte kural ve prensipler oluşmuş, doğal çevre insanların ihtiyaçları ve yönlendirmeleri sonucunda değişmeye başlamıştır. Kültürün insanlar ve kuşaklar arasında paylaşılması ise toplumsal yaşamı biçimlendirmiştir. Böylelikle insanların içinde yaşadığı doğal çevre zamanla kültürel bir çevreye dönüşmüştür (Çakır, 1999, s. 3).

Bireyleri seyahat etmeye yönlendiren güdülere bakıldığında, farklı kültürleri yaşama ve görme isteğinin oldukça önemli olduğu ve dolayısıyla kültürün, kültürel turizme katılan turistlere yönelik kendi talebini oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada kültür ve turizm arasındaki ilişkinin kendiliğinden ortaya çıktığı görülmektedir (Bahçe, 2011, s. 10). Dünya’daki her bölgenin ya da her ülkenin kültürel yapısı ve kültürel görünümü farklılık göstermektedir. Sadece farklı ülkelerde değil bazen bir ülkenin kendi içinde bile kültürel yapı farklılıkları olmaktadır. Turizmin başladığı günden beri bu farklılıklar, ilgi çekici olmuştur ve bu ilgi çekici olma özelliğini günümüzde de devam ettirmektedir. Ulaşım ve bilgi teknolojisindeki hızlı gelişme ve değişimler, insanların farklı kültürleri tanıma, öğrenme ve görme merakını

arttırmış ve bu bölgeleri görme isteği “Kültürel Turizmin” meydana gelmesini sağlamıştır (Meydan Uygur & Baykan, 2007, s. 45).

Kültürel turizm kapsam ve içerik açısından oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Tarihsel kaynaklar, arkeolojik buluntular ve koruma altına alınmış olan sit alanları, hem sivil hem de kamusal mimari ve anıt değeri taşıyan yapılar, sanat, eğlence faaliyetleri, gelenek-görenek, yaşam tarzı, değer yargıları, din, dil, mimari, mutfak, festivaller, el sanatları, vb. gibi tüm kültürel faktörler turizmin başta gelen kültürel kaynaklarıdır. İnsanların kültürel yapılarının geçmişte ve günümüzdeki farklılıkları kültürel turizmi ortaya çıkarmıştır. Bireyler kendi kültürlerinden farklı kültürde olan yerleri öğrenme ve görmeye karşı bir merak içinde olmuştur (Çelik, 2001, s. 108). Kültürel turizmin toplumdaki farklı kültürel yapı ve özellikleri desteklemesi ve değer kazandırması kültürel çeşitliliğe bağlı olarak değişik turizm alanları ve turistik ürünler oluşturması, kültürel turizmin uygulandığı alanlar arasındaki rekabeti önlemesi pazar koşullarını artırır. Diğer bir ifadeyle kültürel unsurlar arasında kıyaslama yapılamaz ve bu nedenle kültürel turizm diğer turizm türleri içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir (Emekli, 2013, s. 656). Birçok turizm türünde olduğu gibi kültürel turizmde de arz talep dengenin sağlanması önemli bir diğer noktadır. Kıyı turizminde verilen hizmetten ya da kalabalıktan sıkılan bir turist alternatif başka bir kıyı bölgesinden memnun kalabilmektedir. Oysa kültürel turizmde eserlerin çoğu dünyada tek ya da benzerine az rastlanılır özellikte olduğu için böyle bir seçenek bulunmamaktadır (Emekli, 2003, s. 4).

Dünyadaki kıyı turizminin diğer turizm türlerine göre çok ilerlemesi ve artık tüketim kalıplarının değişmesiyle birlikte turistler için kıyı turizmine alternatif olarak daha çok geçmiş kültürlerin izlerini yerinde görme, doğa ile bütünleşme, kültürel temaslar kurma, inanç sistemleri, el sanatları, eğlence biçimleri ve alışveriş ortamları gibi özellikleri ilgi çeker hale gelmiştir. Dolayısıyla tarihi açıdan önem arz eden bölgeler önemli turizm çekiciliği olan alanlar şeklinde dönüşüm yapmaya başlamıştır (Tapur, 2009, s. 474). Turistlerin kültürel mirasa ilgileri sonucu gelişme gösteren kültürel turizm; başlangıçta tarihsel yerlerin, müzelerin, kalıntıların ziyareti ile gelişmeye başlamış, son yıllarda ise turistlerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre gelişerek geleneksel mimari, müzik-dans türleri, el sanatları, fuar ve festivaller önem kazanmıştır. Kültürel turizmin bir başka yönü de sanatçılar, yazarlar, şairler, önemli

kişiler ve yöneticilerle ilgilidir. Birçok sanatçı, düşünür, yazar, devlet adamı bu amaçla turizme katılabilmektedir (Emekli, 2003, s. 3). Sürdürülebilir turizmin etkisiyle turist profilleri değişmiş ve çevreye duyarlı bilinçli turistlerin ortaya çıkmasıyla birlikte turistlerin taleplerine cevap verebilmek ve turizmden daha fazla pay alabilmek düşüncesi gelişmiştir (Er, 2016, s. 1). Kültürel turistler, “pazar bölümlemeleri kolay yapılan, daha çekici turistler olarak tanımlanmaktadır. Yapılan araştırmalar Amerika içinde veya Amerika üzerinden Avrupa’ya seyahat eden kültürel turistlerin, diğer turistlerden daha yaşlı, iyi eğitilmiş ve daha zengin olduğunu göstermektedir. Kadınlar ise bu pazarın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır” (Meydan Uygur & Baykan, 2007, s. 38).

Kültürel turizmin ana motivasyonu, yeni şeyler öğrenme ve yeni deneyim kazanma ihtiyacıdır. Kültürel turizmin temel özelliği, onun öğrenme fonksiyonunu içermesidir. Bu özelliği ile diğer turizm türlerinden ayrılmaktadır. Kültürel turizme katılan bireyler gittikleri bir yerin kültürü hakkında bilgi edinirler ve kendi kültürlerini göz ardı etmeden gittikleri yerin kültürüyle kendi kültürleri arasında bir bağlantı kurarak yeni deneyim ya da tecrübe kazanırlar. Dolayısıyla kültürel turizm, sadece maddi kültür öğelerini ziyaret etmek değil, maddi kültür öğelerini ziyaret ederken gezilen yerin yaşam tarzının tüketilmesini de içermektedir (Sayılan, 2007, s. 46). Kültürel turizme katılan insanlar yöredeki kültürel değerleri ziyaret ederken aynı zamanda yöresel özellikler ve geleneklerle de ilgilenirler. Tarihi eserler, bölgede yaşayan toplumların kültürleri, medeniyetleri, yaşantıları hakkında günümüze bilgi aktaran araçlar hatta ipuçlarıdır. Aynı zamanda öğren yerleri ve tarihi eserler ülkelerin tanıtılmasında önemli araçlardır. Kültürel turizm bu anlamda hem çekicilik kaynağı hem de bir tanıtım aracıdır. Kültürel turizmin en belirgin yararı manevi değerlerin maddi değerlere dönüşmesine ve ülke ekonomisine katkı sağlamasına yardımcı olmasıdır. Ayrıca yerel kültürlerin küreselleşme karşısında yok olmasına ve kültür erozyonuna kültürel turizm sayesinde karşı koyulabileceği düşünülmektedir (Emekli, 2003, s. 3).

Bu tür geziler başka insanların “nasıl yaşadığı, ne yediği, ne içtiği, ne giydiği, nasıl barındığı vb.” merak edilen konuları içermektedir. Genel olarak ziyaret edilen bölgede oluşturduğu etkiler farklılık göstermekle birlikte, kültürel içeriklerin öğrenilmeye çalışıldığı bu geziler, bölgenin sosyal ve ekonomik gelişimine de büyük

katkı sağlamaktadır. Farklı toplumlardaki bireylerin yeme-içme alışkanlıkları, folklorik yapıları ve yaşam tarzları bu turizmin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kültürel turizmin geliştirilmesinde toplumun bireyleri tarafından topluma ait özelliklerin çeşitli etkinlikler sayesinde yaygınlaştırılması gerekmektedir (Yıldırım Saçılık & Toptaş, 2017).

Kültürel turizme ve geçmişe ilgiyi arttıran başka bir faktör de küreselleşmedir. “İnsan hayatı küreselleşmeden etkilendikçe yerel mekânların kültür ve tarihlerinin önemi daha da artmıştır. Bu önem, yerel değerlerin korunması fikrini ortaya çıkarmış, aynı zamanda kültürel miras turizmi olgusunun gelişimine katkıda bulunmuştur” (Aliağaoğlu, 2004, s. 52). Farklı mekânlarda farklı kültürlerin ortaya çıkması turizmi doğurmuş ve son yıllarda, kültürel miras turizmi, tarihi turizm, kültürel turizm, kültür turizmi, miras turizmi gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Ancak burada temel nokta kültürel kaynakların turizm amaçlı kullanılmasıdır (Emekli, 2003, s. 2).

Kültürel miras yüzyıllardır insanlığa ait tüm işaretleri kapsamaktadır. Bunlar, belli bir zamanda veya kültürel mekânda, anıtsal sanat olarak nitelendirilebilecek eserlerin oluşmasında, şehirlerin planlanmasında ve çevre düzeni ile peyzajın yaratılmasında, mimarinin ve teknolojinin insani değerler bakımından etkileşimini göstermektedir. Günümüze kadar ulaşmış bir gelenek, yaşayan ya da kayıp bir uygarlığın geçmişte var olduğunun tanıklığını yapmaktadır. İnsanoğlunun var olduğu günden bu yana birçok anlamlı dönemini temsil eden yapı tipinin ya da mimari ve teknolojik peyzaj topluluğunun değerli bir örneğini sunmaktadır (Varnacı Uzun, 2012, s. 30).

Günümüzde insanları tatil için harekete geçiren önemli bir kaynak olan “kültürel miras” turizmin odak noktası olarak değer kazanmaktadır. Birçok araştırma kültürel mirasın ve kültürün, bölgelerin çekiciliğini artırdığını vurgulamakta ve miras kavramını, “*nesilden nesile aktarılan geçmişin çağdaş kullanımı*” olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle miras, “sadece tarihsel kaynakları değil aynı zamanda doğal güzellikleri, sanatı, kültürü içine alan bir bütündür ve turizm bu bütünlükten yararlanmaktadır” (Emekli, 2013, s. 655). Kültürel mirasa ilişkin değerleri koruyarak sonraki nesillere aktarmak ve sürdürülebilirliği sağlanırken bu değerlere bir işlev kazandırmak gelişmiş ülkelerin benimsediği bir olgudur. Koruma amacıyla

mimarlık ve kent planlaması yapmak, belli bir dönemin özelliklerini yansıtan maddi ve manevi değerlere turistik işlev kazandırarak aktif hale getirmek ekonomik yarar sağlamakta, koruma amacıyla oluşturulacak fonlara gelir sağlamaktadır. Korumanın temel amacı her neslin kültürüne ve kültürel değerlerine sahip çıkarak bunların sonraki nesillere aktarımını sağlamaktır (Emekli, 2003, s. 6).

Kültürel miraslar iyi bir analiz ve planlama ile turizmin gelişimine önemli ekonomik ve toplumsal açıdan değerli katkılar sağlayabilmektedir. Ayrıca bu kaynakların korunması sürdürülebilir turizmde bir gelişme göstergesidir. Bu bağlamda kültürel mirasın sürdürülebilirliği; koruyup kullanma bilincinin oluşturularak bu kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve bu kültürel değerlere bir işlev kazandırılmasını sağlayacak tedbirler alınmasını gerekli kılmaktadır (Karapınar & Barakazı, 2017, s. 6). Değişen coğrafi şartlardan ve kültürel değişimlerden dolayı Kültürel mirasın maddi kültür değerleri, tekrar oluşturulması veya yapılması mümkün olmayan yapılardır. Coğrafi şartlardan, doğal ve beşeri tahribattan dolayı geçmiş dönemlerden kalan kültürel yapıların çok azı günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Kültürel mirasın kullanılması ve korunması yönünde günümüzde insanların bilinç düzeyinin arttığını söylemek mümkündür. Koruma ve kullanma sürdürülebilirlik şartlarına uygun bir şekilde kültürel mirasın turizm alanında kullanımı, son yıllarda üzerinde durulan önemli bir konudur (Çelik, 2001, s. 6).

Kültürel turizmin pazarlaması ve uygulanması konularında da dikkat etmek gerekmektedir. Diğer turizm türlerinden farklı olarak kültürel turizm gibi bireysel olarak farklı ilgi gerektiren turizm türlerinde turistlerin istek ve ihtiyaçlarına odaklanılarak tatmin düzeyleri belirlenmelidir. Kültürel turizme katılan bireylerin beklentilerinin ne olduğu iyi analiz edilerek, bu analiz sonucunda turistik ürünlerin sunumunda ne yapılması gerektiği belirlenmelidir. Kültürel turizmde turistler gibi bölge halkı da göz önüne alınmalı ve onların kültürel değerlerin korunması ile sonraki nesillere aktarılması konusunda bilinçlenmeleri sağlanmalıdır. Kültürel turizmi geliştirirken, toplumsal ve bireysel açıdan olumlu veya olumsuz sonuçları iyi analiz edilerek yerel kültürün nasıl etkilendiği ve nasıl değiştiği incelenerek konuyla ilgili gerekli politikalar uygulanmalıdır. Çünkü bir bölgenin turizmi geliştirildiğinde bu analizler iyi uygulanmadığı zaman toplumsal boyutta bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Meydan Uygur & Baykan, 2007, s. 47).

Kültürel turizmin başta gelen ilkeleri arasında tarihi ve kültürel miras değeri taşıyan ürünlerin bir bütün olarak korunup, bu değerlerin yaşatılmasını sağlamak gelmektedir. Yerel ekonomilerin kalkınmasına katkıda bulunmak, bölgelerin rekabet gücünü artırmak, bir kültür bilinci oluşturarak kültürel varlıkların korunup sürdürülebilirliğini sağlamak için kültürel turizm önemli bir görev üstlenmektedir. Bununla birlikte turizmin yarattığı fırsatlara ek olarak kültürel ve doğal çevreye olan olumlu-olumsuz etkileri ve yarattığı tehditler göz ardı edilmemelidir. Turizm, kültürel varlıkların ve yerel yaşam biçiminin yıpranmasına, yerel kültürün ve kültürel mirasın ticarileşmesine, sıradanlaşmasına neden olabilmektedir (Emekli, 2013, s. 657). Turizmin plansız ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleşmesi durumunda olumsuz etkilerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Plansız ve kötü yönetilen bir kültürel miras turizmi, kültürel ve çevresel değerlere zarar vermektedir. Seyahatin oluşmasında etkili olan kültürün bizzat ev sahipleri ve ziyaretçiler arasında bir etkileşimi meydana getireceği bilindiğinden, kaçınılmaz bir şekilde sosyal ve kültürel açıdan bazı sonuçların da bu etkileşim ile birlikte ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bir bölgede yoğun etkileşim olduğu zaman genellikle ortaya çıkan sonuçlar ev sahipleri aleyhine gelişmektedir. Kıyı turizminden edinilen tecrübeler, doğal kaynakların zarar görmesinin yanında, sosyal ve kültürel özelliklerin de zarar gördüğünü ortaya koymaktadır (Bahçe, 2011, s. 12).

Kültürel mirasın turizmde kullanılmasına karşı çıkanların en önemli gerekçeleri; tarihi ve kültürel mekânlarda ziyaretçi sayısının fazla olmasından dolayı tahrip edilmesi, hızla gelişen turistik etkilerin çevreye zarar vermesi gibi sebeplerle geleneksel yapıda bozulmaya neden olacağının düşünülmesidir (Emekli, 2003, s. 5). Yerel halk turizm gelişmeye başladığında, ekonomik faydaları ön planda tutmaktadır. Ancak planlı turizm faaliyetleri oluşturulmadığında, turizmin gelişmesiyle sosyal-kültürel ve çevresel anlamda yaşanan bozukluklar, yerel halkın turizm için olumsuz düşünmesine yol açmaktadır (Okuyucu & Somuncu, 2012, s. 38). Türü ne olursa olsun plansız ve sürdürülebilirlikten uzak bir turizm faaliyetinin, doğal ve kültürel miras kaynaklarına zarar verebileceği gibi bu değerleri tüketebileceği de kaçınılmaz bir gerçektir.

Kültürel turizmi planlı bir şekilde geliştirirken bir bütün olarak tarihi ve kültürel alanların kültürel turizmin hem öznesi hem de amacı olduğunu belirtmek

gerekir. Turizm hem sosyal hem de ekonomik olarak tarihi ve kültürel değerler açısından zengin bölgelere ekonomik katkı oluşturarak ayrıca bu tür bölgelerde binlerce yıl devam etmiş geleneklerin, örf ve adetlerin, mekânların ya da sunulan hizmetlerin devamlılığını sağlayarak yarar sağlamaktadır (Akkuş & Güneş, 2016, s. 76). Kültürel turizmin bölgeye sağladığı olumlu sonuçlara istihdam oluşturma ile bölge alt ve üst yapısının olanaklarının iyileştirilmesi gösterilebilir. Bununla birlikte bölgedeki kültürel turistler için ana çekiciliği oluşturduğundan turizm, kültürün bozulmadan yaşaması için anahtar bir rol üstlenmektedir. İyi yönetilen planlı ve programlı bir turizm; sağlık, ulaştırma gibi hizmetlerin gelişmesini sağlayarak, bölge halkının yaşam kalitesini de yükseltecektir. Kültürel turizm sayesinde hem çevresel hem de kültürel miras korunma altına alınmaktadır (Bahçe, 2011, s. 12).

2.4. Saha İle İlgili Alanyazın

Çalışma sahası ile ilgili alanyazın incelendiğinde, Ahlat ilçesinin tarihi ve kültürel değerleri üzerine yapılmış olan birçok araştırma bulunduğu görülmektedir. Bu araştırmalar Ahlat'ın köklü tarihi ve kültürel zenginliklerinin yanında doğal güzellikleri ve turizm potansiyeli noktasında birleşmektedir.

Alyılmaz (2014), “Çin Bilim Heyetinin Ahlat Araştırma Gezisi ve Düşündürdükleri” adlı 2.Uluslararası Ahlat Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu’nda yayınlanan bildiride, Ahlat'ın Anadolu coğrafyasında, Bitlis il sınırları içerisinde tarihi İpekyolu şehirlerinden birisi olduğunu belirtmiştir. Ahlat'ın farklı milletlerin ve farklı kültürlerin eşsiz eserlerini üzerinde barındırdığını ortaya koyarak Ahlat'ın asıl dokusunu ve yapısını Selçuklu dönemine ait Türk eserlerinin oluşturduğunu vurgulamaktadır. Selçuklu dönemine ait birçok kültürel mirasın ve farklı türdeki mimari yapı ile süs ve kullanım eşyalarının Ahlat'ı Türk-İslam kültür ve uygarlığının merkezi haline getirdiğini ifade etmektedir (Alyılmaz, 2014, s. 110).

Avşar (2018), “Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Koruma/Onarım Önerisi” adlı raporda, Ahlat ilçesinin tarihi bir yerleşim olduğunu, Nemrut ve Süphan volkanlarının ortasında kurulmuş olan Ahlat'ın Selçuklulardan kalma birçok cami, hamam, kümbet ve mezar gibi tarihi yapı barındırdığını ifade ederek bölgedeki tarihi yapıların, Selçuklu mimarisinin en güzel mimari yapıları arasında olduğunu belirtmektedir. Ayrıca tarihi Ahlat Selçuklu Mezarlığının, dünya

üzerindeki en büyük Müslüman mezarlığı olup UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'nde yer aldığını vurgulamaktadır (Avşar, 2018, s. 3-4).

Bak (2013), “**Ahlat Meydan Mezarlığı Kadılar Bölümü Mezar Taşı Envanteri**” adlı yüksek lisans tezinde, “üzerinde taşıdığı mezarlık ve mezar taşları ile kültür tarihimiz açısından canlı veriler sunan Ahlat'ın, bu yönüyle adeta Anadolu'daki varlığımızı belgeleyen tapu arşivi niteliğinde” olduğunu ifade etmektedir. Farklı dönemlere tarihlendirilen bu mezar ve mezar taşlarının her birinin kültürel miras açısından başlı başına bir değer taşıdığını belirtmiştir (Bak, 2013, s. 1-10)

Çalış (2019), “**Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığında Bulunan Babacan Bin Toman İmzalı Bir Mezar Taşı**” üzerine yazdığı Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde yayınlanan makalede Ahlat'ın, Süphan ve Nemrut dağları arasındaki platolar üzerinde yükselen bir kale kent görünümünde olduğunu belirterek doğal güzelliklerinin yanında Ahlat'ın günümüzde esasen tarihi mezarlıklarıyla ön plana çıktığını ifade etmektedir. Bölgedeki Selçuklu dönemine ait mezar taşlarının gerek Türk, gerekse dünya kültür mirası açısından hak ettiği noktaya ulaşma yolunda hızlı bir ilerleme yaşadığını ortaya koymuştur (Çalış, 2019, s. 179).

Davulcu (2015), “**Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapım Ustası Tahsin Kalender**” adlı Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanmış olan makalesinde, Ahlat'ın bugün nüfusu az küçük bir kasaba görünümünde olup büyük ölçüde kırsal bir yerleşim olduğunu belirtmektedir. Bugünün tersine Ortaçağda Ahlat'ın yüzbinlerce insanın yaşadığı bir yerleşme olduğu ve kaynaklarda “Kubbet'ül İslam” olarak geçtiğini ve büyük bir İslam metropolü olduğu şeklinde ifade etmektedir (Davulcu, 2015, s. 51).

Denizli (2014), “**Ahlat Meydan Mezarlığındaki Ejder Figürlü Mezar Taşları**” adlı yüksek lisans tezinde, Ahlat ilçesinin hemen hemen her dönemde Anadolu'daki etkin güce göre farklı yönetimlerin idaresi altında kaldığını ve bu durumun ilçenin kültürel zenginliklerinin artmasını sağladığını belirtmektedir. Ahlat'ta ilk yerleşmelerin M.Ö. 4000'lerde Hurriler ile başlayıp sırasıyla Asurlular, Urartular, Medler, Persler, Makedonyalılar, Partlar, Romalılar, Abbasiler, Emeviler, Bizanslılar, Mervanoğulları, Büyük Selçuklular, Dilmaçoğulları, Ahlatşahlar, Eyyübiler, Moğollar, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular,

Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar şeklinde çeşitli devletlerin idaresinde kaldığını ifade etmektedir. Ahlat'ta bulunan tarihi eserlerin burada hakimiyet kurmuş olan medeniyetlerin ürünleri olduğu ve bu kültürlerin izlerini hâlâ üzerinde barındırdığını tespit etmiştir (Denizli, 2014, s. 1).

Elmastaş (2001), “**Ahlat Yöresi'nin Turizm Potansiyeli**” adlı Marmara Coğrafya Dergisi'nde yayınladığı makalesinde, “Ahlat şehrinde bulunan Urartu, Selçuklu, Akkoyunlu, ve Osmanlı dönemlerine ait olan tarihi eserlerin yöre turizmi için çok büyük önem taşıdığını” belirtmektedir. Ayrıca yörede yer alan Bilican, Nemrut ve Süphan volkanik dağları ile Van, Nemrut ve Nazik göllerinin bu bölgeyi turistler için cazip bir merkez haline getirdiğini ifade ederek gerek coğrafi gerekse tarihi değerler açısından turizm potansiyeli olmasına rağmen yeterince değerlendirilmediğini ortaya koymaktadır (Elmastaş, 2001, s. 177).

Işık ve Antep (2018), “**Ahlat İlçesinde Yer Alan Tarihi Yığma Minaresinin Yapısal Analizi**”ni inceledikleri Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi'nde yayınladıkları makalelerinde, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Ahlat'ta farklı toplumlara ait çok sayıda tarihi ve kültürel yapı bulunduğunu belirtmişlerdir. Tarihi yapılarla ilgili bilgilerin arşivlenmesi ve bu arşivlere ya da bilgilere kolaylıkla ulaşılabilmesi, bu tür yapılara ait bilgilerin elektronik ortama taşınmasının turizm açısından son derece önemli olduğunu ifade etmektedirler (Işık & Antep, 2018, s. 47).

Köşker (2018), “**Ahlat'ın Kültürel Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma**” adlı Mukaddime Dergisi'nde yayınladığı makalesinde, Ahlat'ın Türk-İslam kültür ve sanatını günümüze taşıyan kültürümüz açısından en önemli merkezlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin kültürel zenginlikleri açısından önemli bir yere sahip olan Ahlat'ın özellikle Selçuklu Türk kültürü açısından çok sayıda kültür ve sanat abidesini günümüze taşıdığını ifade etmektedir. Ahlat'ta bulunan Selçuklu ve diğer medeniyetlere ait kültürel mirasın, turizm talebi oluşturabilecek potansiyelde olduğunu tespit etmiştir (Köşker, 2018, s. 203).

2.5. Ahlat Tarihi

Doğu Anadolu Bölgesi'nin ilk yerleşmeye açılan kesimlerinden biri olan Van Gölü Havzası'nda özellikle Ahlat'ta ve çeşitli yörelerinde bulunan mağaralara çizilmiş figürlere veya boyalı kaya resimlerine rastlanmaktadır. Yapılan yaş tespiti ile bunların

M.Ö. 15000-8000 yıllarına ait olduğu dolayısıyla bölgenin tarih öncesi çağlardan başlayarak nüfuslandığını söylemek mümkündür (Arınç, 2007, s. 759). Fakat çeşitli tarihi kaynaklara göre Ahlat, Urartular döneminde kurulmuş ve şehre Halads adı verilmiştir. Ermeniler şehrin adını Şaleat (Şaliat), Süryaniler Kelath, Araplar Hilât, İranlılar ve Türkler ise Ahlat şeklinde ifade etmişlerdir (Sümer, 1986, s. 447). Urartular M.Ö. 900'lü yıllarda, Van Gölü çevresinde önemli bir devlet kurmuşlardır ve yaklaşık üç yüz yıl boyunca bu bölgede hâkimiyet kurmuşlardır. Urartuların bu bölgede beş yüz yıl önce batıda Antakya'ya kadar uzanan ve Hititler ile çağdaş olan Hurrilerin devamı niteliğinde olduğu düşünülmektedir. İlk olarak Van Gölü'nün doğusunda ve güneydoğusunda kurulan Urartu Krallığı yapılan fetihler neticesinde sınırlarını kuzeyde Gökçe Gölü ve Aras Nehri'nin ötesine, batıda ise Fırat'a kadar genişletmiştir. Böylece Krallık Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümünü ve Asur sınırındaki Ahlat'ı işgal etmiş ve topraklarına katmıştır (Gümüşçü, Yiğit, & Yılmaz, 2013, s. 81).

Urartuların topraklarında olan Ahlat M.Ö. 600 yıllarında Romalıların istilasına uğramış ve bölgedeki hakimiyet kırılmıştır. Daha sonra bölge Medler'e hemen akabinde M.Ö. 550'de Pers İmparatoru I. Darius'un hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde Pers hâkimiyeti Kızılırmak'a kadar varmıştır. Bölgede Pers hükümetinin aldığı vergilerle, Pers İmparatorluğu kısa zamanda gelişmiştir. Persler söz konusu bölgede satraplıklar (vilayet) kurmuştur. Bölgedeki satraplıklardan en önemlilerinden birinin merkezi Ahlat Vilayeti (Ermenistan Satraplığı) olmuştur. Perslerin Doğu Anadolu'ya hâkim oldukları bu sırada, Makedonya Kralı II. Filip'in oğlu Büyük İskender Cihan İmparatorluğunu kurmak amacıyla çıktığı Asya seferinde, Bitlis ve Ahlat'ı da ele geçirmiştir (Tekin, 2000, s. 20).

Büyük İskender'in ölümünden sonra Ahlat ve çevresine Babil Satrapı Selevkos hakim olmuştur. M.Ö. 312'de Selevkos tarafından kurulan Selökit Devleti M.Ö. 200'lü yıllara kadar hâkimiyetini sürdürmüştür ve Partların bölgeye gelmesiyle Selökit Devleti yıkılmıştır (Beygu, 1932, s. 35). Selökitler yıkıldıktan sonra Partlar Doğu Anadolu bölgesinde hâkimiyet kurmuşlardır. Bu yöre II. yüzyıldan sonra Romalılar ve Partlar arasında uzun yıllar süren savaflara sahne olmuştur. Daha sonra II. yüzyılda Bitlis ve Ahlat'ı Roma İmparatorluğu ele geçirmiştir. Bölge sık sık Part İmparatorluğunu yıkan Roma İmparatorluğu ile Sasaniler arasında çıkan savaflarda el değiştirmiştir (Tekin, 2000, s. 21).

Ermeni tarihçileri tarafından Ahlat'ın Müslümanlar tarafından fethi hakkında bilgi verilmediği sadece 641 yılında Muş bölgesini aldıkları ifade edilmektedir. İslam tarihçilerinde de Ahlat fethinin Hz. Ömer devrinde başladığı kaydedilmiştir. Halife Ömer devrinde Elcezire komutanı olan İyaz Bin Ganem'in 300 kişilik bir kuvvet alarak Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'nın elinde bulunan Ahlat'ı aldığı belirtilmiştir (Komisyon, 1967, s. 57). Daha sonrasında tekrar Bizans hakimiyetine giren Ahlat, Emevilerin ilk Halifesi Muaviye zamanında geri alınarak 661 yılında tekrar İslam hakimiyetine geçmiştir. Bizans ve İslam devletleri arasında zaman zaman el değiştiren Ahlat 850 yılında Abbasiler ve sonrasında 992 yılında Güneydoğu Anadolu'da hakimiyeti olan Mervanilerin himayesi altına girmiştir (Üçok, 1968, s. 30-92).

Tuğrul Bey 1038 yılında Büyük Selçuklu Devleti'ne sultan olmasıyla Anadolu'da keşiflerde bulunmuş ve seferler düzenlemiştir. 1054-1055 yıllarında Ahlat Büyük Selçuklu Devleti topraklarına katılmış ve Ahlat'ın imarı için çalışmalar başlamıştır. Asya'dan Anadolu'ya göç eden ve kendilerine yeni yurt edinmek isteyen Türkler Ahlat'a kurdukları askeri birliklerle burayı üs olarak değerlendirip Anadolu'nun diğer bölgelerine de akınlar yapmışlardır. Türklerin Anadolu içlerindeki bu ilerlemeleri Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'nu rahatsız etmiş ve Anadolu'da hâkimiyet mücadelesi içindeki bu iki güç 1071'de Malazgirt Ovası'nda savaşmışlardır. Sultan Alparslan'ın 1071'deki büyük zaferinden sonra, Ahlat Selçuklulara bağlı Diyarbakır emirlerine bağlandı. Bu emirler tarafından kendilerine zulüm yapılması sonucu halk, Alparslan'ın amcası İsmail'den yardım istemiştir. İsmail adaleti ve iktidarı ile meşhur vezirlerden Sökmen'i Ahlat'a emir atamıştır. Bu şekilde Sökmen tarafından 1100 yılından itibaren Ahlat'ta Selçuklulara bağlı Ahlat Şahlar (Sökmen Şahlar yada Ermen Şahlar da denir) kurulmuştur (Tekin, 2000, s. 40-47).

Ahlat Şahlar 1100-1208 yılları arasında Ahlat ve çevresinde hüküm süren bir Türk hanedanıdır. Ahlat Şahlar dönemi Ahlat'a "altın çağını" yaşatmıştır. Ahlat şehrinin imarı ve Türk kültürünün birçok güzel eseri bu dönemde yapılmıştır. Bu dönemde çok canlı bir ticaret şehri olan Ahlat aynı zamanda Bağdat'ı aratmayacak bir eğlence merkeziydi. Gürcüler ve Eyyübilerin bölgeye hâkim olmak istemeleri neticesinde her iki devlet ile savaşmak zorunda kalan Ahlat Şahlar yıkılarak Eyyübilerin eline geçmiştir (Sümer, 1989, s. 24-28).

Necmettin Evhat yönetimindeki Eyyübilerin, Ahlat'ı alması sonucu Gürcüler tekrar Ahlat'a sefer düzenlemişlerdir. Bunu öğrenen Necmettin Evhat Mısır'daki kardeşi Melik Eşref'ten yardım istemiştir ve ordusuyla birlikte gelen Melik Eşref ile birlikte Gürcüleri yenilgiye uğratmışlardır. Daha sonrasında halkın bir kısmının Necmettin Evhat'ı bir kısmının ise Melik Eşref'i istemesi üzerine iki kardeş savaşa girmişlerdir ve Melik Eşref'in galip gelmesiyle Eyyübilerin yönetimi Melik Eşref'e kalmıştır. Eyyübiler'den sonra bölgeye Harzemşah ve Moğollar gelmiştir (Beygu, 1932, s. 43-44).

Harzemşahlar'ın Ahlat hakimiyeti 1229 yılında başlamıştır. Harzemşahlar'ın başında bulunan Celalettin Harzemşah ilk defa bu tarihte ve çetin bir muharebeden sonra Ahlat'ı fethetmiştir. Kayıtlara göre Ahlat'ın bu istila ile çok fazla tahrip edildiği ve yıkıldığı belirtilmektedir. Harzemşahlar'ın arkasından gelen Moğollar ise Harzemşahlar'ın yaptığı gibi 1231 yılında Ahlat'ı yakıp yıkarak istila etmiştir. Bu durum neticesinde Türkler'in Doğu Anadolu'nun fethine giriştikleri günden beri en önemli ilim merkezlerinden biri olan Ahlat ikinci defa büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Moğolların İran'daki imparatorluklarının yıkılmasından sonra Şerefhanogulları denilen bir sülale bölgede hüküm sürmüştür. Çok geçmeden yerini Anadolu Selçuklularına ve sonrasında İlhanlılara bırakmıştır (Komisyon, 1967, s. 61).

İlhanlılar 1200'lü yıllarda İran'da yerleşmiş Moğol hanedanıdır. 1243 yılında Ahlat'a kadar yerleşerek Anadolu'nun birçok bölgesini valileri tarafından idare etmişlerdir. İlhanlı devletinin kurucusu olarak Cengiz'in oğlu Hülagu gösterilmektedir. Hülagu yüksek bir terbiye ve eğitim görmüş bir hükümdardır. Birçok tarihçi onu büyük bir filozof, ilme düşkün ve âlimleri himaye eden biri olarak anlatmıştır. Fakat Hülagu Müslümanlara karşı gayet acımasız ve çok kan dökücü olarak bilinmektedir. Hülagu'nun ölümünden sonra yönetimin oğullarına geçmesiyle devlet zayıflamıştır ve 1340 yılında bölgeye yine Moğol hanedanından olan Celayirliler hâkim olmuştur (Tekin, 2000, s. 104-105). 1340 yılında bölgede hâkimiyeti başlayan Celayirliler'de 1356 yılına kadar Hasan Büzürk'ün hâkimiyeti sürmüştür. 1356 yılında yerine oğlu Üveys geçmiştir. Üveys dindar bir hükümdardı onun da hayatı babası gibi mücadeleler ile geçmiştir. 1374'de vefatında oğlu Hüseyin'i veliâht olarak seçmiştir. 1381 yılında kardeşi Ahmet'in isyanı ile öldürülen Hüseyin'in yerine Ahmet geçmiştir. Ahmet bazı küçük isyanları bastırdıktan sonra halka zulüm

etmeye başlamıştır. 1410 yılında Karakoyunluların Bağdat'ı ele geçirmesiyle Ahmet çocuklarıyla beraber öldürülmüştür. Bu tarihten sonra Celayirliler varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır fakat Karakoyunlular ve Akkoyunlular bölgede hâkim olmuşlardır (Tekin, 2000, s. 108).

Karakoyunlu Cihan Şah Mirza 1452 ve 1457 yıllarında Ahlat ve Bitlis'i yağmalayarak pek çok kişiyi esir almıştır ve 1462'de dört kumandanını göndererek Ahlat'ı kuşatmıştır. Kuşatmayı vergi karşılığında kaldırmaya ikna edilmiştir. Daha sonra Cihan Şah Mirza'nın yerini alan Akkoyunlu Uzun Hasan Bey Bitlis ve Ahlat üzerine ordu sevk etmiştir ama Bitlis hâkimi İbrahim Bey'in annesinin çabaları sayesinde barış yapılmıştır. 1472'de Bayındır Bey altı ay süren kuşatmadan sonra Ahlat'ı ele geçirip kaleyi yıktırmıştır. Emir Bayındır döneminde Ahlat eski hareketli zamanına tekrar dönmüş ve Türk tarihinin nadide eserlerinden olan kümbetlerle bezenmiştir. Bayındır Bey'in ölümünden sonra Ahlat, oğlu Muhammed tarafından idare edilmiştir. Akkoyunlu Devletinden sonra Ahlat ve Van Gölü havzası Safevi Devleti hakimiyetine girmiştir fakat bu hakimiyet çok sürmemiştir (Sümer, 1989, s. 21).

Yavuz Sultan Selim, İran seferi sırasında İskender'in yaptığı gibi Ahlat'ta konaklamıştır ve seferden dönüşte ordusunu burada dinlendirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman da, babası gibi Irak savaşları sırasında Ahlat'ı karargâh olarak kullanmıştır. Hatta çok beğendiği Ahlat bölgesini kendisine üs yapmış ve buna izafeten bugün Ahlat'ta bulunan Tahtı Süleyman Mahallesi onun adından kalmıştır. O tarihlerde Ahlat zaman zaman İran yönetimine de geçmiştir (Komisyon, 1967, s. 61). Fakat Ahlat Kanuni Sultan Süleyman döneminde Irakeyn Seferi esnasında 1534 yılında tekrar Osmanlı İmparatorluğu topraklarına bağlanmıştır (Gümüşçü, Yiğit, & Yılmaz , 2013, s. 223).

IV. Murat döneminde, 1639 yılında İran ile yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan sonra artık doğu sınırları çok uzun zaman değişmemiştir ve Ahlat tarihteki ihtişamından uzak bir şekilde daima Osmanlı İmparatorluğu topraklarında kalmıştır (Gümüşçü, Yiğit, & Yılmaz , 2013, s. 228). 20. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin zayıflaması, Rus İmparatorluğu'nun yayılmacı politikası ve I. Dünya Savaşı'nın etkisi ile birlikte 1914 yılında Ahlat, Ruslar tarafından işgal edilmiştir.

Ahlat 1914 yılında uğradığı Rus işgalinden 21 Şubat 1916 tarihinde kurtulmuştur. Cumhuriyet döneminde 1929 yılında Van İline bağlı bir ilçe olan Ahlat, 1936 yılından itibaren Bitlis iline bağlı bir ilçe merkezi olmuştur (Bitlis Valiliği).



3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma esnasında hem nitel verilerden hem de nicel verilerden faydalanılmış olması sebebiyle açıklayıcı karma desenli bir çalışma ortaya konulmuştur. Açıklayıcı karma desende araştırmacı “birinci aşamada nicel veri topladığı, bulguları analiz ettiği ve daha sonra bulguları kullanarak ikinci aşamayı planladığı iki proje aşamasından oluşmaktadır. Bu desenin amacı, nicel bulguları daha detaylı bir şekilde açıklamak için nitel verilerin kullanılmasıdır” (Creswell & Plano Clark, 2014).

3.2. Problem ve Alt Problemler

Kültürel miras, en geniş anlamıyla, toplumlara geçmişten miras kalan, günümüzde yaratılan ve gelecek nesillerin yararına bahşedilen zengin kaynaklar sağlayan bir ürün ve süreçtir (UNESCO). İnsanların kültürel ve tarihi kaynakları ziyaret etmesi turizm endüstrisinin en hızlı gelişen, yaygın ve geniş sektörlerinden birisidir. Kültürel miras turizmi kültür unsurlarını inşa etme ve yaşatmakta ayrıca turizm kaynağı olarak somut ve somut olmayan geçmişi kullanmak anlamına gelmektedir. Kültürel miras var olan kültürü ve bugünkü gelenekleri kapsamaktadır, çünkü onlar da geçmişten miras kalmışlardır (Demir, 2017, s. 143).

Bu çalışmanın problem cümlesini “Ahlat’ta bulunan kültürel miras değerleri nelerdir ve bu değerlerin turizm endüstrisine entegrasyonu gerçekleştirilebilmiş midir?” sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın ana problemine bağlı olarak cevap aranan alt problemler şu şekildedir;

- ✓ Ahlat’ta hangi kültürel miras alanları vardır?
- ✓ Ahlat’ta şehir planlaması yapılırken kültürel miras alanları oluşturulmuş mudur?
- ✓ Ahlat’ta kültürel mirasın korunması adına yerel halkta koruma bilinci düzeyi nasıldır?
- ✓ Ahlat’ın kültürel miras alanlarının korunabilmesi için kamusal tedbirler ne düzeydedir?
- ✓ Ahlat’ta kültürel miras turizm potansiyelini değerlendirmek için tedbirler ne düzeydedir?

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma sahasını oluşturan Ahlat Şehri'nin kültürel miras turizmi potansiyelinin belirlenebilmesi için, Ahlat ilçe sınırları içerisinde kültürel miras turizmine hizmet edebilecek tüm tarihi dokular, mimari yapılar, mezar taşları ve bu kültürel yapıların genel özellikleri araştırmamızda örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmada öncelikle durum tespiti ve konu ile ilgili kaynaklar araştırılmıştır. Daha sonra araştırmada saha çalışmalarına gidilerek gözlem ve görüşme yoluyla araştırma sahası ile ilgili veriler elde edilmiştir.

Araştırmada, saha araştırmaları tamamlandıktan sonra gözlem ve görüşmeden elde edilen veriler içerik analizi ile yazılı kaynaklardan elde edilen veriler doküman analizi ile Kültür ve Turizm Bakanlığında alınan istatistikî veriler de frekans analizi yapılarak sentezlenerek özetlenip yorumlanmıştır.

3.4. Saha Çalışmaları Süreci

Coğrafya ilminin en önemli veri toplama araçlarından biri olan yerinde gözlemler sahada üç ayrı tarihte farklı mevsimlerde gerçekleştirilerek saha ile ilgili veriler elde edilmiştir. Arazi çalışmalarına ilk olarak kış mevsiminde Ahlat'taki kültürel miras öğelerinin durumunu tespit edebilmek amacıyla 12 Şubat 2020 tarihinde gidilmiştir. Kış mevsiminde gerçekleştirilen bu arazi çalışması ile hem kültürel miras değerleri yerinde incelenmiş hem de kar örtüsünden dolayı bu kültürel miras öğelerine ulaşım faaliyetleri gerçekleştirilirken herhangi bir aksamanın olup olmadığı yerinde tespit edilmiştir. Daha sonra ilkbahar mevsiminde 19 Nisan 2020 tarihinde arazi çalışmalarına gidilmiştir. Bu tarihte yapılan arazi çalışması ile kış mevsiminde ulaşımı zor olan ya da karlar altında kalan kültürel miras öğelerinin detaylı bir şekilde analizi yapılmış ve doğal etmenlerin bu öğelere zarar verip vermediği gözlemlenmiştir. Ardından yaz mevsiminde 04 Ağustos 2020 tarihinde arazi gözlemi yapmak amacıyla gidilmiştir. Bu tarihte gidilmesinin amacı ise yerli ve yabancı turistlerin şehre genellikle yaz tatili esnasında kültürel miras turizmi amacıyla gelmelerinden dolayı yerinde gözlemler yapabilmektir. Ancak 2020 yılında dünya genelinde yaşanan Covid-19 pandemisi nedeniyle turist sayısında önemli bir azalmanın olmasından dolayı turistler ile istenilen görüşmeler gerçekleştirilememiştir.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. AHLAT'TA KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ

4.1.1. Kümbetler ve Türbeler

Mezar anıtları Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra Karahanlı, Gazneli ve özellikle Büyük Selçuklularla başlayan süreçte; yaygın olarak türbe ve kümbet adı verilen iki tür adlandırma ile karşımıza çıkmaktadır. Erken İslam Döneminde daha çok Kubbe olarak adlandırılan bu tür yapılar, sonrasında türbe adıyla yaygınlaşmaya başlamıştır. XI. yüzyıldan itibaren Selçuklularla birlikte türbe ve diğer adlandırmalar yanında kümbet veya kümbet ismi ön plana çıkmaya başlamıştır (Top, 2013, s. 201). Bu tür yapılar genellikle “Müslümanlardan, büyük âlim, velî, hükümdâr, hükümdâr zevcesi ve çocukları, emir, vezir ve komutanların kabirleri üzerine inşa edilmiş, üzerleri özellikle kubbelerle örtülü binalara ve Müslüman olmayanların kabirleri üzerine yapılmış binalar” şeklindedir. İslâm büyüklerinin üstü açık olan mezarlarına da onlara hürmeten türbe denilmektedir (Kemaloğlu, 2013, s. 11).

Ahlat Kümbetleri İslam medeniyetinde önemli bir yere ve mimariye sahiptir. Ahiret temasını işleyen Ayet, Hadis ve öğütlerle iç ve dış mekânda işlenmiş durumdadır. Diğer mezarlardan farklı olarak önemli kişilerin kabrinin kalıcı olması için düşünülmüştür. Müslümanların fethettiği yerler arasında Ahlat, kümbetlerin yoğun olarak yapıldığı yerdir. Bu yöntemle insanlarda ahiret düşüncesi canlı tutulmuş ve ziyaretinin sürdürülmesi sağlanmıştır. Tarihte önemli bir yere sahip olan halkın değer verdiği şahsiyetlere olan gönül bağının canlı tutulması için bu yola başvurulmuştur (Alav, 2013, s. 304). İnceleme alanında bulunan kümbet kültürü bölge halkı için geçmişte kalan bir olgudur. Günümüze kadar ulaşmış olan bu kültürel değerler üzerinde zamanın ve dış etkenlerin yıkıcı etkilerini belirlemek oldukça önemlidir. Çünkü türbe ve ibadethane olarak inşa edilen bu anıt mezarlar, gelenek nesiller için korunmaya değer tarihi ve kültürel miraslardır (Işık, Antep, & Büyüksaraç, 2019, s. 25).

4.1.1.1. Şeyh Necmettin Kümbeti

Ahlat'ın en eski mezar anıtlarından biri olan Şeyh Necmettin Kümbeti Ahlat'ın kuzeydoğusunda Erkizan Mahallesinde yer almaktadır (Harita 4.1). Kümbet, iki katlı

ve kare planlıdır. Kümbetin alt katı cenazelik giriş katı ise ziyaretgâh olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 4.1).



Fotoğraf 4. 1. Ahlat, Şeyh Necmettin Kümbeti

Yapının doğu cephesindeki taç kapısı üzerinde iki kubbeden kapı lentosundaki kitabe bir vakfiye kaydı olup, dört satır halinde kazıma tekniği ile yazılmıştır. Bu kitabe vakfedenin ya da yatan kişinin ismi zikredilmeden “bu mübarek yerin Şeyh’e ait olması vakfedenin şartı olarak” vurgulanmıştır. Ayrıca buradaki kitabe “Hazihi’l-Buk’ati’l-Mübareketi” şeklinde yapının adlandırıldığı görülmektedir. Her ne kadar yapı kümbet olarak isimlendirilse de kitabe “Buk’a” olarak geçmesi manidardır. Baş kısmı eksik olan üstteki diğer kitabe ise, Kuran-ı Kerim’den Cin Suresinin 18. Ayeti ile 619h./1222m. tarihi yazmaktadır. Buna göre kümbetin Eyyubi Döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır (Top, 2013, s. 210).

4.1.1.2. Hasan Padişah Kümbeti

Ahlat Harabeşehir (Tahtı Süleyman) Mahallesinin güneyinde, eski yerleşim alanlarının bulunduğu vadiye hakim bir tepe üzerinde yapılmış olan Hasan Padişah Kümbeti (Harita 4.1), Ulu Kümbet’ten sonra yüksekliği ile dikkat çeken ikinci önemli

mezar anıtıdır (Fotoğraf 4.2). Taçkapısı üzerindeki kitabesine göre Mahmut oğlu Hasan Aka için 673h./1275m. tarihinde yapılmıştır. XX. yüzyılın başlarında külâhından kaidesine kadar üst katının büyük bir kısmı yıkılan kümbet, 1969-1971 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Top, 2013, s. 212).



Fotoğraf 4. 2. Ahlat, Hasan Padişah Kümbeti

İki katlı olan kümbet, alt kat cenazelik katı olup, kuzeydoğu cepheden merdivenler ile inilmektedir. Bu bölüm kuzey, batı ve güney cephelerden mangal pencereler ile aydınlatılmaktadır. Yapan kişiye ait olduğu bilinen sanduka bu bölümdedir. Alt kat çapraz tonozla örtülüdür ve iç mekânda duvar üzerinde süsleme yoktur. Giriş katta giriş kuzey cepheden dikdörtgen bir kapı ile sağlanmaktadır. Bu bölüm doğu, batı ve güney cephelerden dikdörtgen pencerelere sahiptir. Ana mekân, kesme taştan inşa edilmiş olup içten kubbe ile örtülüdür. (Erboğa, 2018, s. 37).

4.1.1.3. Çifte Kümbetler

Eski Ahlat'tan şehrin yeni merkezine giden yolun güneyinde ve iki kubbe mahallesinde “Çifte Kümbetler” adıyla anılan yan yana iki kümbet bulunmaktadır (Harita 4.1). Çifte Kümbetlerden batıdaki “Emir Hüseyin Tekin ve Esen Tekin Kümbeti” olup üzerindeki kitabelere göre 687h./1279-80m. yıllarında vefat ettikleri

anlaşılan Ahlat hükümdarı Emir Boğatay Aka'nın oğlu Emir Hüseyin Timur ile eşi Hüsamettin Hüseyin Aka'nın kızı Esen Tekin için yapılmıştır (Fotoğraf 4.3). Kapının ve batıdaki pencerenin atkı taşı üzerinde iki inşa kitabesi bulunmaktadır. Kapıdaki yapınnın Emir Hüseyin Timur'a ait olduğu ve 678h./ 1279-80m. tarihinde vefat ettiği; batıdaki pencerenin üzerinde ise, Hüsamettin Hüseyin Akanın kızı Esen Tekin'e ait olduğu 678h./1279-80m. tarihinde vefat ettiği yazılmıştır. Diğer pencerelerin de aynı şekilde atkı taşları üzerinde ayet kitabeleri yazılmıştır (Top, 2013, s. 213).



Fotoğraf 4. 3. Ahlat, Çifte Kümbet

Çifte Kümbetlerden doğudaki ise “Emir Boğatay Aka ile eşi Şirin Hatun Kümbeti” olup, üzerindeki kitabelere göre, 680h./1281m. yılında şehit oldukları anlaşılan Ahlat hükümdarı Emir Boğatay Aka ile Şirin Hatun için yapılmıştır. Kapının ve batıdaki pencerenin atkı taşı üzerinde iki inşa kitabesi bulunmaktadır. Kapıdaki yapınnın Emir Boğatay Aka'ya ait olduğu ve 1281 tarihinde vefat ettiği; batıdaki pencerenin üzerinde ise, Abdullah kızı Şirin Hatun'un 1281 tarihinde şehit olduğu yazılmıştır. Diğer pencerenin de aynı şekilde atkı taşları üzerinde kitabeler yazılmıştır. Doğudaki pencerede Ayet; güneydekinde ise Hadisi Şerif yer almaktadır (Top, 2013, s. 212).

4.1.1.4. Alimoğlu Kümbeti

Tahtı Süleyman mahallesinde, Hasan Padişah Kümbetinin batısında bulunmaktadır. Kümbetin kitabesi olmadığından yapı özelliklerine bakıldığında XIII. yüzyılın sonlarında yapıldığı düşünülmektedir. Diğer kümbetler gibi iki katlı olarak inşa edilmiştir. Altta bir kare ve üstte silindirik bir gövde bulunmaktadır (Doğru, ve diğerleri, 2017, s. 55).



Fotoğraf 4. 4. Ahlat, Alimoğlu Kümbeti

Kümbet Ahlat'ta tamamlanmamış yarım kalan kümbetler arasındadır ve kümbetin bir kısmı da toprağa gömülü haldedir ayrıca kümbetin cenazelik bölümüne doğudaki yuvarlak kapıdan girilmektedir. Alimoğlu kümbeti tamamlanmamış olması sebebiyle bu kümbete “Yarım Kümbet” de denmektedir (Fotoğraf 4.4).

4.1.1.5. Emir Ali Kümbeti

Anadolu'daki “eyvan” tipi türbelere örnek olan Emir Ali Kümbeti, Ahlat'taki tek katlı kümbetler arasında sayılmaktadır. Emir Ali Kümbeti'nin mimari özelliklerine göre XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde 1306-1307 yıllarında yapıldığı düşünülmektedir (Arslan, 2018, s. 14).



Fotoğraf 4. 5. Ahlat, Emir Ali Kumbeti

Tek katlı olan kumbetin ana planı kare olup, eserin hemen doğusunda bir kapı ile avluya girilir (Fotoğraf 4.5). Asıl türbe kısmı avlu duvarı genişliğinde büyük bir sivri kemerle eyvan şeklinde avluya açılır. Ana mekân içten kubbe, dıştan piramit külahla örtülüdür. Türbenin sekizgen kasnağında, güney cephesinde örtülü bir firiz ile iç mekânda kubbe kasnağının etrafında geometrik süslemeler yer alır (Yaşa, 1990, s. 75).

4.1.1.6. Usta Şagirt Kumbeti

Tatvan yönünden Ahlat'a girişte karayolunun güneyinde Kale Mahallesi'nde bulunan Usta Şagirt Kumbeti (Harita 4.1), "Ulu Kumbet" adıyla da anılmaktadır. Yapının kitabesi bulunmadığından kesin tarihi belli değildir. Ancak yine Ahlat'ta bulunan Hasan Padişah Kumbetine benzerlikleri dolayısıyla 1273-1275 yılları arasında yapılmış olabileceği kabul edilmektedir. Gövdenin üst tarafında, altıgen eşkenar dörtgenlerin kesişmesiyle oluşturulan geometrik geçme kuşağı ve beyaz taş sırasına yazılmış Ayet kitabesi bulunmaktadır (Top, 2013, s. 211).



Fotoğraf 4. 6. Ahlat, Usta Şagirt Kümbeti

Bu kümbette “13. yüzyıl özelliklerinde köşeleri yassılaştırılmış kare bir taban üzerinde, yedi metre çapında silindirik bir gövde yükselir ve mukarnas kornişlerinde oturan konik bir başlıkla biter. Doğuya açılan kapıdan başka yönlere açılan üç pencere vardır” (Doğru, ve diğerleri, 2017, s. 22). Kesme Ahlat taşından yapılan kümbet iki katlı kümbetler arasında yer almaktadır. İlk katı mezar odası, üst katı ise merhumun ruhuna dua okunacak ibadet edilecek yer olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 4.6).

4.1.1.7. Erzen Hatun Kümbeti

Şeyh Necmettin Kümbetiyle aynı hazirede bulunan Emir Ali kızı Erzen Hatun’a ait kümbet (Fotoğraf 4.7) “Amele Kasım İbni Sinan Ali” usta adıyla XIV. yüzyılın sonunda 1396-97 yıllarında yapılmış olan kümbet bir usta mimar tanıtmasıyla oldukça önemlidir (Cantay, 2002, s. 27).



Fotoğraf 4. 7. Ahlat, Erzen Hatun Kümbeti

Erzen Hatun Kümbeti'nin süslemeleri diğerlerine göre daha fazladır. Yapının kuzeydeki kapısı ve batı penceresi üzerinde yapının inşa kitabeleri yer almaktadır. Kümbet iki katlı olup alt katında kabirler vardır. Yoğun süslemeleriyle dikkat çeken Erzen Hatun Kümbeti, kitabelerinden yola çıkılarak Ahlat'ın İlhanlı Döneminden kalan önemli mezar anıtlarından birini teşkil etmektedir (Beygu, 1932, s. 91).

4.1.1.8. Anonim Kümbet

Ahlat'ın iki kubbe mahallesinde, bahçe içinde bulunan kümbetin tarihi ve kimliği bilinmediğinden “Anonim Kümbet” olarak adlandırılmaktadır (Fotoğraf 4.8). Mimari özellikleri göz önünde bulundurulduğunda XIV. yüzyılın sonlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Tek katlı olarak inşa edilen yapı büyük ölçüde harap iken 1971 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yenilenmiştir (Top, 2013, s. 215).



Fotoğraf 4. 8. Ahlat Anonim Kumbet

4.1.1.9. Tek Kumbet (Keşiş Kumbeti)

Kumbet iki kubbe mahallesinde bir bahçe içerisinde yer almakta, kimliği ve tarihi bilinmediğinden yapı genel olarak “Keşiş Kumbeti” olarak anılmaktadır (Fotoğraf 4.9).



Fotoğraf 4. 9. Ahlat Keşiş Kümbeti

Kümbetin aslında XII. yüzyılda Ahlat Şahı II. Sökmen döneminde yaşamış olan iyiliksever, yetimleri gözeten Avet adında bir papaza ait olduğu ve papazın iftiraya uğrayarak taşlanarak öldürüldüğü belirtilmiştir. Daha sonra bunun bir iftira olduğunu ve Papaz Avet'in haksız yere öldürüldüğü anlaşıncı, II. Sökmen bu mezara hürmet edilmesini emretmiştir. Zamanla Avet'in mezarı yatır olarak düşünülmüş ve zamanın anlayışına uygun olarak XV. yüzyılın ilk çeyreğinde kümbet yapıldığı ve Müslüman olan Ahlat halkının bu kümbeti “Papaz Avet” ismiyle değil de “Keşiş Kümbeti” olarak isimlendirdiği düşünülmektedir (Tekin, 2000, s. 168).

4.1.1.10. Emir Bayındır Kümbeti

İki Kubbe Mahallesi'nin batısında bulunan bu kümbet, gövde kısmının mimari kompozisyonu ile sadece Ahlat'ta değil, Anadolu'da bulunan kümbetler içerisinde en fazla dikkat çekenlerden biridir. Gayet güzel yazılı ve uzun olan kitabe kuşağında Bayındır Bey'in unvanları ve hayat hikâyesi verilmiştir (Tekin, 2000, s. 163). Kümbet, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın torunu Rüstem'in oğlu Bayındır Han tarafından yaptırılmıştır. Rüstem ve Bayındır Han'ın her ikisinin de mezarları kümbetin alt katındadır. Kümbet çift katlı olup alt katında mezar yer alırken üst katında ise merhumun ruhuna Kur'an okunur ve ibadet edilir (Komisyon, 1967, s. 93).



Fotoğraf 4. 10. Ahlat Emir Bayındır Kümbeti

Kitabesine göre 886h./1481m. yılında yapılmış olan kümbet günümüzde hala sağlam durumdadır (Fotoğraf 4.10).

4.1.1.11. Mirza Muhammed Kümbeti

Ahlat'ın İki Kubbe Mahallesinde bulunan kümbet, XVI. yüzyılda Mirza Muhammed için yaptırılmıştır (Harita 4.1). Tek katlı yapının girişi kuzey cepheden sağlanmaktadır. Kümbet iç mekânda sade tutulmuştur. Yapı dış cephelerden dikdörtgen pencereleri çevreleyen sathi bursa kemer nişleri, gülbezek ve rozet kabartmalarıyla bezenmiştir. Giriş cephesi, diğer bölümlerden farklı olarak mukarnas kavsara ile bezenmiştir (Erboğa, 2018, s. 83). Kare planda yapılan kümbetin zemini yol seviyesinin altında kaldığından basık görünüşlüdür (Fotoğraf 4.11).



Fotoğraf 4. 11. Ahlat Mirza Muhammed Kumbeti

4.1.1.12. Dede Maksut Türbesi

Türbe, Emir Ali Kumbeti'nin güneyinde bir bahçe içerisinde bulunmaktadır (Harita 4.1). Türbe XVI. yüzyılda yapılmıştır. Kare kesitli bir gövdeye sahip olan türbe, kesme taştan yapılmış mütevazı küçük bir görünüme sahiptir. Türbe içerisinde üç kabir bulunmaktadır. Bunlardan birinin Dede Maksut'a, diğerlerinin ailesine ait olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 4.12).

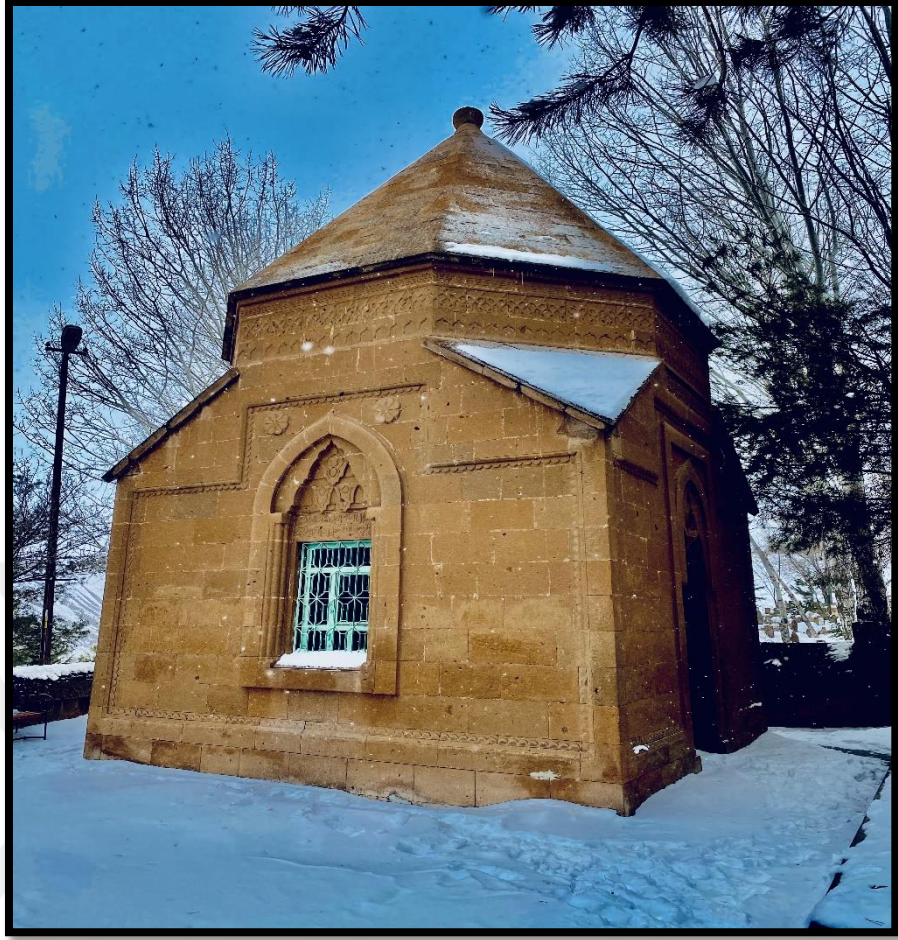
Ağrı'daki Dede Maksut türbesi ile Ahlat'taki bu türbe arasında bir bağlantı olup olmadığını araştırdığımıza, Ağrı merkez ilçenin Dede Maksut köyünün girişinde bulunan türbenin kitabesi olmadığından içerisindeki merhumun kim olduğu tespit edilememiştir fakat Ağrı'daki Dede Maksut'un evliya veli kişilerden olduğu düşünülmektedir. Farklı coğrafyalarda yaşamış olan bu iki zatın birbirinden ayrı karakterler olduğu bilinmektedir ve birbiri ile karıştırılmamalıdır.



Fotoğraf 4. 12. Ahlat, Dede Maksut Türbesi

4.1.1.13. Abdurrahman Gazi Türbesi

Abdurrahman Gazi, Hz. Ömer zamanında 641 yılında bölgeyi fethetmekle görevlendirilen el-Cezire fatihi İyaz bin Ganem komutasındaki İslam ordusunda bulunuyordu. Hz. Muhammed (s.a.v) sancaktarı Sahabe-i kiramdan Muaz bin Cebel'in oğlu olup İslam ordularının Ahlat ile Tatvan'ı muhasarası esnasında şehit düşmüştür (Arınç, 2018, s. 2130) Türbesi, Ahlatlı taş ustası Tahsin Kalender tarafından 1974 yılında Ahlattaki geç dönem kümbet mimarisine uygun yapılmıştır. Beden duvarları kesme taştan yapılmış olan türbe, kare bir plan üzerine inşa edilmiştir (Doğru, ve diğerleri, 2017, s. 21).



Fotoğraf 4. 13. Ahlat, Abdurrahman Gazi Türbesi

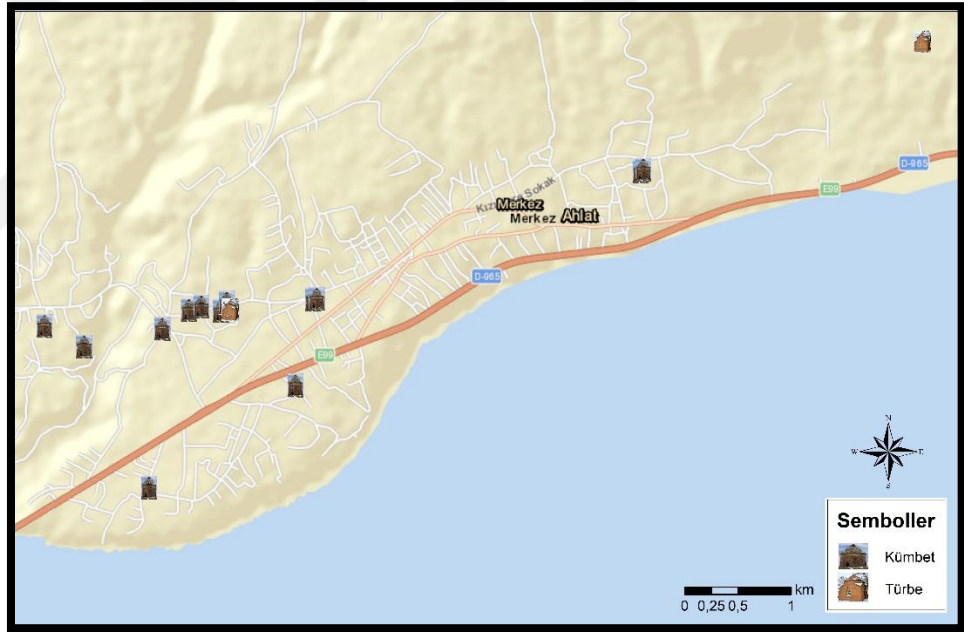
Erzurum'daki Abdurrahman Gazi Türbesi ile Ahlat'taki bu türbe arasında bir bağlantı olup olmadığını araştırdığımızda, Ahlat'taki Abdurrahman Gazi'nin Hz. Ömer döneminde ilk İslam fetihleri sırasında Ahlat'ta şehit olduğu ama Erzurum'daki Abdurrahman Gazi'nin Hz. Osman döneminde Erzurum fethinde orduda görev almış ve daha sonra Hz. Muaviye tarafından Erzurum'a vali olarak gönderilerek burada vefat ettiği anlaşılmıştır. Asıl adı "Habib Bin Mesleme" olan zatın savaşlarda Ebu Abdurrahman künyesini kullanmasından dolayı halk arasında böyle tanınmıştır ve vefat ettikten sonra da türbenin isminin Abdurrahman Gazi olarak adlandırılmış olduğu görülmektedir (Gülbüz, 2016, s. 1169).

4.1.1.14. Dede Korkut Mezarı

"Dede Korkut ve Dede Korkut Kitabı, Türk dünyasının ortak kültür değerlerindendir." Öyle anlaşılmaktadır ki Dede Korkut diğer adıyla Korkut Ata,

Türkçülüğün derin hafızasının bir örneğidir. Söylediği özlü sözler ve atasözleri, hakkında anlatılan efsaneler, destanlar, söylenen manzumelerin hepsi Türkçülüğün derin hafızasının birer ürünüdür. Ayrıca Dede Korkut'un tertipleyip düzenlediği ve anlattığı Oğuznameler de ortak hafızanın ürünüdür (Demir, 2019, s. 8). Korkut Ata'nın mezarı ile ilgili çok sayıda rivayet vardır ve farklı yüzyıllarda farklı coğrafyalarda yaşadığına dair olup, tarihi kaynaklarda Azerbaycan, Kırgızistan ve Türkiye gibi farklı ülkelerde Dede Korkut'un mezarı hakkında bilgiler verilmektedir (Özdemir, 2003, s. 29-30).

Evliya Çelebi Ahlat'ı anlatırken Korkut Han'ın mezarının Ahlat'ta olduğunu belirtmiştir fakat ayrıntı vermemiştir. Bu konuda, son zamanlarda bahsedilen mezarın bulunduğu ve anıt mezar yapılması için gerekli hazırlıkların başlatıldığı belirtilmektedir (Demir, 2019, s. 25).



Harita 4. 1. Ahlat'taki Kümbet ve Türbelerin Dağılışı.

4.1.2. Camiler

Her toplumun veya dinin kendine özel mabedi, ibadet yeri vardır. O dinin muhtevasına göre var olan her mabet farklı şekillenmektedir. Günümüzde yaşayan dinlerin neredeyse hepsinde mabet mevcuttur ve o dinin mensuplarınca da hürmet

görmektedir (Küçük, 1994, s. 13). Müslümanlar tarafından mabet teriminin karşılığı olarak da “mescit” ve “cami” kelimeleri kullanılmıştır (Özler, 2007, s. 16).

Cami kelimesi, “lûgat manasından anlaşıldığına göre, toplayan, bir araya getiren manasındadır. Terim olarak, Müslüman toplumun genç ihtiyar demeden, belli bir maksat ve gaye için bir araya geldikleri, omuz omuza vererek Mekke’de bulunan Kâbe’ye yönelip topluca ibadet ettikleri yerin adıdır” (Cerrahoğlu, 1994, s. 8). İslam dininde ibadethane olarak yapılan camiler her bölgede farklı mimaride ve özelliklerde görülmektedir. Mekke’de Hz. Muhammed’in daveti ile başlayan İslam mesajı, sonraki yıllarda yapılan fetihler ile hızla bir yayılma göstermiştir. Anadolu’nun fethi ve İslamiyet’in burada yayılışı 1071’deki Malazgirt Savaşı’ndan sonra Türklerin bu bölgeye yoğun bir şekilde göçüyle hız kazanmıştır. Anadolu’daki İslamlaşma süreci Osmanlıların bölgedeki hâkimiyeti ile tamamlanmıştır ve bu süreçte çok sayıda cami inşa edilmiştir (Gündüz, 2007, s. 51).

Günümüzde Ahlat’ta 16 cami bulunmaktadır fakat Ahlat’ta kültürel miras olarak değerlendirilecek Büyük Selçuklu ve Osmanlı döneminden günümüze ulaşmayı başaran 4 cami bulunmaktadır. Ahlat taşı ile yapılan bu kültürel miraslar arasında İskender Paşa Camii, Kadı Mahmut Camii ve Emir Bayındır Camii günümüzde kullanılmakta ve içerisinde ibadet edilmektedir. Fakat bu camiler arasında bölgedeki tarihi Ulu Camii’nin günümüzde sadece kalıntıları yer almaktadır (Köşker, 2018, s. 197). Araştırmanın sınırlılıkları gereği camilerin tamamını değil, Büyük Selçuklu ve Osmanlı devletlerinden miras kalan camiler değerlendirilecektir.

4.1.2.1. Tarihi Ulu Camii

Ahlat’ta bulunan Ulu Camii hakkında yeterli bilgi bulunmamasına karşılık, “Bezirhane’nin doğusunda minare kaidesinden hareketle kazılar sonucu ortaya çıkan cami kalıntısının Ulu Camii olduğu” belirtilmektedir (Harita 4.2). Minare, “kare kaide üzerine sekizgen bir pabuçtan oluşmaktadır. Kazı raporlarından minarenin çinilerle bezendiği anlaşılmaktadır” (Karamağaralı, 2007, s. 90).



Fotoğraf 4. 14. Ahlat Ulu Cami Kalıntıları

1932 yılında Abdurrahim Şerif Beygu, “Ahlat Kitabeleri” adlı eserinde Ulu Cami’den şöyle bahsetmiştir. “Derenin şimaline on beş dakika mesafede kadim bir hamam enkazı ile harap olmuş bir cami bakiyyesi vardır. Bunların hangi Türklere ait olduğu tetkik edilemedi. Derenin cenup sahilinin arkası genişçe bir tepedir. Saray harabeleri yığın halinde görünmektedir. Burası Tahtı Süleyman Mahallesidir.” (Beygu, 1932, s. 67). Ulu Camii; doğal afetler, savaşlar, bilinçli veya bilinçsiz tahribatlardan dolayı günümüze kadar sağlam olarak gelememiştir (Fotoğraf 4.14).

4.1.2.2. Emir Bayındır Camii

Emir Bayındır Camii, “1477 yılında Rüstem oğlu Emir Bayındır tarafından Amel-i Baba Can’a yaptırılmıştır. İki Kubbe Mahallesinin batı kesiminde Emir Bayındır Kümbetinin kuzeyindedir (Harita 4.2). Dikdörtgen planda yapılmış olan bu cami, iki bölümden oluşur. Duvarlar kesme taştan, üstü düz toprak damlı olarak yapılmıştır” (Elmastaş, 2001, s. 167).



Fotoğraf 4. 15. Ahlat Emir Bayındır Camii

4.1.2.3. İskender Paşa Camii

İskender Paşa Camii, Kale Mahallesi'nin güneyinde eğimli bir bölgede yer almaktadır (Harita 4.2). 1564 yılında İskender Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı olacak şekilde inşa edilen caminin kubbe ile örtülü olduğu görülmektedir (Arslan, 2018, s. 12).



Fotoğraf 4. 16. Ahlat İskender Paşa Camii

İç ve dış inşa özellikleri itibariyle Osmanlı mimarisinin tipik bir örneğini teşkil eden cami, dikdörtgen şekilde inşa edilmiş olup tek minareli yapının ana mekânı bir kubbeye, son cemaat yeri ise üç kubbeye örtülmüştür (Fotoğraf 4.16). Cami Ahlat taşı ile inşa edilmiştir. İlçe merkezinin güneyinde bulunan Kale Mahallesi’nde yer alan cami Osmanlı Kalesi’nin surları içerisinde yer almaktadır. 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır (Antep, 2018, s. 22).

4.1.2.4. Kadı Mahmut Camii

Kadı Mahmut Camii, Ahlat’ın Kale Mahallesi’nde bulunmaktadır (Harita 4.2). İskender Paşa Camisi gibi bu cami de Osmanlı Kalesi’nin içerisinde yer almaktadır ve İskender Paşa Camii’nin doğusundadır. Kitabesindeki bilgiye göre 1584 yılında Kadı Mahmut tarafından yaptırıldığı görülmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2007 yılında onarılmıştır (Işık & Antep, 2018, s. 47).



Fotoğraf 4. 17. Ahlat Kadı Mahmut Camii



Harita 4. 2. Ahlat'taki Camilerin Dağılışı.

4.1.3. Mezarlıklar

Çok uzun dönemlerden beri kullanılan mezar taşları mezar sahibinin kimlik kartı olarak tanımlanabilmektedir. Bir mezar taşının üretiminde kişinin inancı, yakınlarının maddi durumu, yaşarken sahip olduğu sosyal statü, mezar taşını üreten ve işleyen zanaatkârların becerileri, mezarlığın bulunduğu bölgedeki gelenekler ve o yerleşim yerindeki birçok etken mezar taşlarına katkı sağlayabilmektedir. Ancak mezar taşlarının oluşumunda en etkili olayın inanç olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü inanç sadece mezar taşını değil mezarın biçimini de etkilemektedir. Bir mezarın yeryüzünde görülen kısmı, mezar sahibinin yaşarken içinde bulunduğu toplum ve kültür hakkında birçok bilgi sunmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı mezar taşları kültürel mirasın birer örneğidir (Özbey, 2020, s. 158).

Ahlat'ta bulunan mezar taşları kültür tarihimiz açısından somut veriler sunmaktadır ve bu yönü ile Anadolu'daki Türk varlığını gözler önüne sermektedir. Selçuklu Meydan Mezarlığı'nın da içerisinde yer aldığı altı büyük mezarlığın bulunduğu ve her bir mezarlıkta farklı dönemlere tarihlendirilen bu mezar taşlarının her biri kültür tarihimiz açısından önem taşımaktadır. Ahlat'ın sembolü haline gelmiş farklı büyüklükteki bu mezar taşları tipoloji, süsleme ve mimari tezyinat bakımından genel anlamda birbirine benzemektedir (Bak, 2013, s. 23).

4.1.3.1. Selçuklu Meydan Mezarlığı

Türk tarihi açısından oldukça önemli bir yerleşim yeri olan Ahlat, Selçuklular döneminde “Kubbet-ül İslam,” Osmanlılar döneminde “Ata Şehri” adları ile bilinmektedir. Ahlat, sahip olduğu birçok tarihi ve kültürel yapı ile Türk kültürünün izlerini günümüze kadar taşımış bir yerleşimdir. Mezarlıkları ünlü olan kentin en büyük ve en muazzam mezarlığı Selçuklu Meydan Mezarlığıdır (Fotoğraf 4.18). Bu mezarlık doğudan batıya doğru İki Kubbe Mahallesi ile Harabeşehir arasındaki geniş düzlüğü kapsamaktadır (Harita 4.3). Selçuklu Meydan Mezarlığında XII. yüzyılın başından XVI. yüzyıla kadar tarihlenen çok sayıda mezar taşı bulunmaktadır (Karahan & Bak, 2013, s. 131).



Fotoğraf 4. 18. Ahlat, Selçuklu Meydan Mezarlığı

Selçuklu döneminde görülen mezarlar yazı ve bezemelerle süslü, mezar üzerinde yerleştirilen sanduka tarzı mezarlar ile mezarın baş ve ayakucuna dikey olarak yerleştirilen farklı yükseklikteki üzeri süslerle işlemeli ve kitabeli mezarlardan oluşmaktadır. Dikey mezar taşları boyu ve üzerindeki süslemeler ölenin saygınlığı, statü ve mesleği ile ilgili bilgiler vermektedir. Saygın kişilerin mezar taşlarının boyu bazen 3-4 metre olabilmektedir (Kayalı, 2009, s. 28).

Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı üzerinde yeni bir yerleşim olmadığından, alanda bulunan çeşitli kültürlere ait mimari kalıntıların büyük çoğunluğu sağlam durumdadır ve özgün halini koruyarak günümüze ulaşmıştır. Selçuklu Meydan Mezarlığı, 210.000 metrekarelik alanıyla Ahlat'taki tarihi mezarların en büyüğüdür; aynı zamanda Türkiye'nin de en büyük tarihi mezarlığı olması sebebiyle bölgeye çok büyük bir değer katmaktadır (Avşar & Güleç, 2019, s. 16). Ayrıca Selçuklu Meydan Mezarlığı 25 Şubat 2000 tarihinde 1401 referans numarası ile UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne alınmıştır ve bu proje kapsamında korunmaktadır (UNESCO).

4.1.3.2. Harabeşehir Mezarlığı

Bu mezarlık Selçuklu Meydan Mezarlığının kuzeybatısında eski Selçuklu Kalesi içindeki Harabeşehir'de bulunmaktadır (Harita 4.3). Etrafı taş bir duvarla

çevrili olan mezarlıkta alelade mezar taşları ve iki “akıt” (Tümülüs tarzında yapılmış toprak altında odalar şeklindeki mezarlar) bulunmaktadır (Karamağaralı, 1993, s. 4).

4.1.3.3. Tahtı Süleyman Mezarlığı

Tahtı Süleyman Mezarlığı, adını bulunduğu mahalleden almıştır (Harita 4.3). Bu mezarlığa aynı zamanda “Kara Şeyh Mezarlığı” da denilmektedir. Hasan Padişah Kümbetinin güneybatısında bulunan mezarlıkta XIV. yüzyıla ait pek çok şahideli sandık biçiminde mezar taşı, bir akıt ve bir koyun heykeli bulunmaktadır. Mezar taşları özenle işlenmiştir. Kitabelerin çoğu ikinci sınıf eserler olarak yorumlanmaktadır. Mezarlıkların bir kısmı sadece Selçuklu Meydan Mezarlığında görülen usta kitabelerini taşımaktadır (Karakoç, 2018, s. 112).

4.1.3.4. Kırklar Mezarlığı

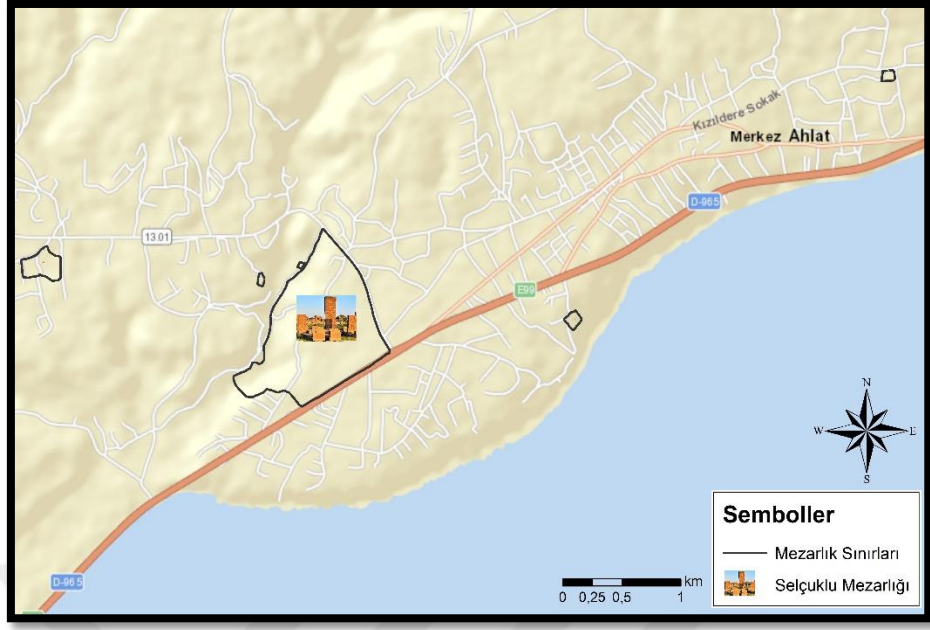
“Kırklar Mahallesi’nde bulunan bu mezarlıktaki kabirlerin bir kısmı XIII-XIV. yüzyıllara aittir. Buradaki mezarlarda şahideli ve sandık şeklinde mezar kısmını ihtiva eden tiptedirler. Kitabeli ve sanatkâr imzalı olmakla beraber, küçük ölçüde ve kabaca işlenmiştir” (Karamağaralı, 1993, s. 4).

4.1.3.5. Kale Mezarlığı

Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran Seferi’nden sonra inşasına başlanan ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında tamamlanmış olan Osmanlı Kalesi’nin dışında yer alan bu mezarlıkta Ahlat’ın Osmanlı dönemi mezar taşları bulunmaktadır (Harita 4.3). Birbirine çok benzeyen bu mezar taşları işçilik bakımından meydan mezarlığındakilere oranla kabadır. Süslemelerin zayıfladığı bu şahidelerin yan yüzlerinde kuş ve hançer motiflerine yer verilmiştir (Bak, 2013, s. 23).

4.1.3.6. Merkez Mezarlığı

Ahlat’ın yeni yerleşim bölgesinde bulunan merkez mezarlığı Şeyh Necmettin ve Erzen Hatun Kümbetlerinin bulunduğu alandadır (Harita 4.3). Burada bulunan mezar taşları büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır.



Harita 4. 3. Ahlat'taki Mezarlıkların Dağılışı.

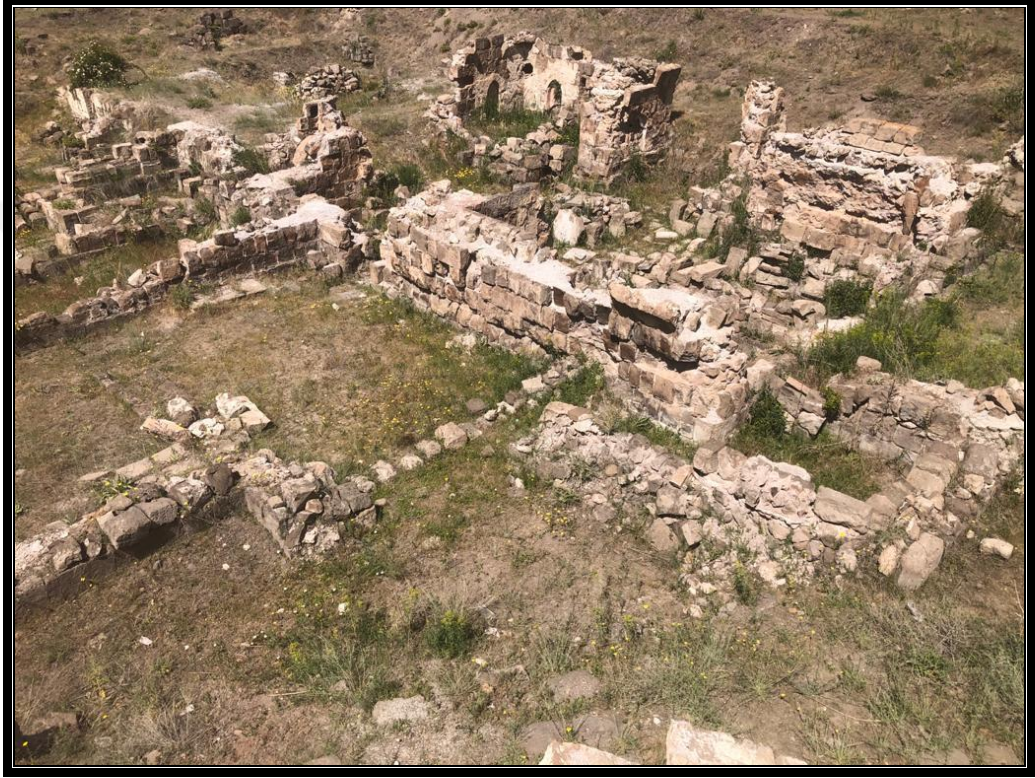
4.1.4. Hamamlar

Arapça 'da "ısıtmak, sıcak olmak" anlamındaki "hamm" kökünden türeyen hamam kelimesi, sözcük olarak ısıtan yer anlamına gelmekle birlikte, insanların temizlenme ve yıkanma ihtiyacını karşılayan yapıların genel adı olarak da kullanılmaktadır (Kaplan, 2010, s. 131). Geçmişi ilk medeniyetlere kadar uzanan hamam yapılarının bir sivil mimari ögesi olarak değerlendirilmesi ve karakteristik özelliğini kazanması Romalılar sayesinde olmuştur. Milattan önce 300'lü yıllarda Antik Yunan'da görülen ilk hamam yapıları, mekânsal ve işlevsel özellikleri ile Romalılarınkine örnek teşkil etmiştir (Kuruçay, 2011, s. 2).

Eski çağlardan günümüze kadar birçok medeniyet hamam yapıları yapmıştır. Fakat bu yapılar içerisinde Romalılar ve Müslümanlar, özellikle de Türkler hamamlara büyük önem vermiş ve yaygınlaştırmışlardır. Temizliğe dini emirler dolayısıyla önem veren Müslüman toplumlarda bu yapılar önem kazanmış ve İslam şehirlerini belirleyen yapılar arasında camiler ve hamamlar yer almaya başlamıştır. Türkler hamama ayrı bir büyük önem vermiştir. Örneğin Selçuklular devrinde ordunun konakladığı yerlere çadır hamamları kurması bu önemi göstermektedir (Ertuğrul, 2009, s. 242).

4.1.4.1. Büyük Hamam (Çifte Hamam)

Ahlat İlçesinde Ahlat Şehri kazısı, 50 km’lik yayılım alanı ile Türkiye’nin önemli şehir kazılarından biridir. Toprak üstündeki eserler ve arkeolojik verilerle Orta Çağ’da, dönemin en büyük bilim, sanat ve ticaret merkezi olduğu bilinmektedir. Kazılarla ortaya çıkarılan en önemli eserlerden biri de Büyük (Çifte) Hamam’dır (Akyol, Kadioğlu, & Karamağaralı, 2011, s. 91-92)



Fotoğraf 4. 19. Ahlat Büyük Hamam Kalıntıları

İlçe merkezinin batısında İki Kubbe Mahallesi’nde bulunan hamam Ovakışla-Ahlat yolunun doğusunda yıkılmış halde yer almaktadır (Harita 4.4). Yapı Ahlat kazıları neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Erkekler ve kadınlar için yapılmış iki bölümü vardır (Fotoğraf 4.19). Hamam ısınma tertibatı, su şebekesi ve halvet hücreleri ile önemli bir mimari yapıya dikkat çekmektedir. Erkekler kısmı kısmen ayakta olup kadınlar bölümü büyük ölçüde yıkılmıştır (Antep, 2018, s. 18). Hamamın üzerinde herhangi bir kitabe olmadığından hangi yılda ve kim tarafından yapıldığına dair bir bilgi mevcut değildir. Ancak Haluk Karamağaralı yapmış olduğu kazı çalışmalarıyla

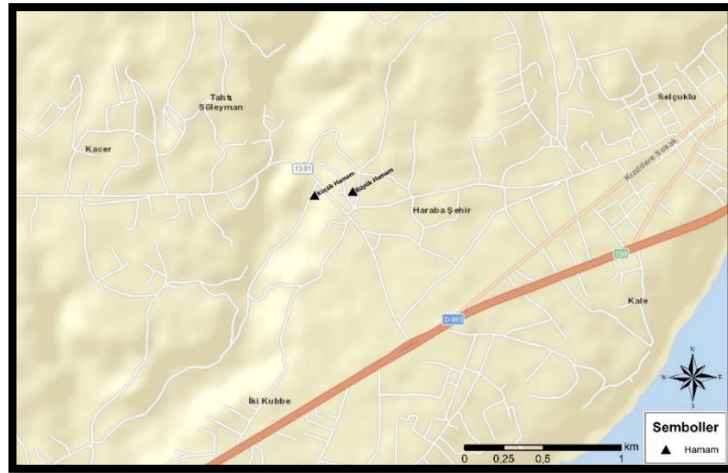
bu hamamın Akkoyunlular döneminde yapılmış olabileceğini belirtmiştir (Karamağaralı, 2007, s. 93).

4.1.4.2. Küçük Hamam

Ahlat arkeolojik kazıları sonucu ortaya çıkan yapının büyük bir kısmı toprağa gömülüdür (Fotoğraf 4.20). Muhtemelen tek kubbeyle örtülmüştür. Birbirine bir kapı ile bağlı sıcaklık ve soğukluk bölümleri bulunmaktadır. Sekizgen planlı sıcaklık kısmı dışında üç hücre ve kare planlı düz damlı su haznesinden meydana gelmektedir. XIV. yüzyıla tarihlenen hamam, Emir Bayındır Kümbeti'nin batısında, Harabeşehir giden yolun hemen batısında bulunmaktadır (Türkiye Kültür Portalı).



Fotoğraf 4. 20. Ahlat Küçük Hamam Kalıntıları



Harita 4. 4. Ahlat'taki Hamamların Dağılışı.

4.1.5. Kaleler

Kaleler insanlık tarihi boyunca oldukça önemli ve eski bir yer tutmaktadır. Ateşli büyük gülleli toplar savaşlarda kullanılabilecek kadar savaş stratejileri kaleler üzerinden yürütülmüş ve kesin zaferler kale fetihleri ile tamamlanmıştır (Korkusuz, 2019, s. 216). Kelime anlamı; “*düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak amacıyla yapılan kalın duvarlı yapılardır*” (TDK).

Kale, kültürden kültüre değişen, kullanılan malzeme, mimari özellikleri, içerdikleri farklı kullanım fonksiyonları ile birlikte genel anlamıyla bir savunma yapısıdır. Bu sebeple yapıldıkları yerler bu işlevlerine göre seçilmişlerdir. Buna göre bir tepede, nehir veya göl kenarında, düz bir arazide yapılmışlardır (Kurtuluş, 2020, s. 60). Tarih boyunca birçok fetihlere şahitlik eden Ahlat ilçesinde geçmişte stratejik açıdan, günümüzde ise kültürel miras açısından önemli iki kale bulunmaktadır. Bu Kaleler, Ahlat İç Kale (Harabeşehir) ve Osmanlı Sahil Kalesi olup ilçe merkezini korumak amacı ile önemli güzergahlara konumlandırılmışlardır.

4.1.5.1. Ahlat İç Kale (Harabeşehir)

Ahlat İlk Çağ’dan bu yana yerleşim birimi olma özelliğine sahiptir. Eski Ahlat iç kalesinin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Urartular döneminde yapıldığı düşünülmektedir (Fotoğraf 4.21).



Fotoğraf 4. 21. Ahlat İç Kale Kalıntıları

Tahtı Süleyman Mahallesi'nin doğusu ile İki Kubbe Mahallesi arasında kuzey-güney istikametinde uzanan bir kayalığın üzerine inşa edilmiştir (Harita 4.5). İnşa edildiği kayalığın doğu yamacında az da olsa kale kalıntıları bulunmaktadır. Urartu Kalesi olarak da bilinen İç Kale, zamanla doğal afetler ve istilalar yüzünden yıkılmış durumdadır. Günümüzde kalenin bulunduğu kayalık üzerinde bazı duvar kalıntıları görülmektedir (Antep, 2018, s. 17).



Fotoğraf 4. 22. Ahlat İç Kale Uydu Görünümü (Google Maps)

4.1.5.2. Ahlat Sahil Kalesi

Osmanlı Devleti'nin Çaldıran Savaşından sonra Van Gölü çevresi ve Ahlat Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ahlat'ta bulunan ve Urartuların yaptığı düşünülen eski İç Kale 1224 yılında depremde yıkılmış ve şehrin savunması amacıyla yeni bir kale gölün kenarına yapılmıştır. Yapıldıktan sonra savaşlar nedeniyle yıkılan yeni kale II. İran seferinden sonra Ahlat kesin olarak Osmanlı topraklarına katılınca Mimar Sinan ve Koca Zal Paşa Ahlat Sahil Kalesinin tamiri ve genişletilmesi için Kanuni Sultan Süleyman tarafından görevlendirmiştir. İçerisinde İskender Paşa Camisi ve Kadı Mahmut Camisi de bulunan kale klasik Osmanlı mimarisinin güzel bir örneğidir (Boran, 2001, s. 357).



Fotoğraf 4. 23. Ahlat Sahil Kalesi



Fotoğraf 4. 24. Ahlat Sahil Kalesi Uydu Görünümü (Google Maps)



Fotoğraf 4. 25. Ahlat Bayındır Köprüsü

Köprünün iniş çıkışlarında merdivenler kullanılmaktadır ve köprünün yan tarafında bulunan korkuluklar da köprü döşemesine uygun olarak kademeli inşa edilmiştir. Günümüzde sadece yayalar tarafından kullanılan Bayındır Köprüsü sivri kemerli köprülere güzel bir örnek teşkil etmektedir (Fotoğraf 4.25).

4.1.7. Mesken Kültürü

4.1.7.1. Harabeşehir ve Ahlat Kaya Evleri

Geleneksel konutlar, insanoğlunun komşu kültürlerle olan etkileşimini ve geçmişten günümüze biriktirerek getirdiği kültürel birikimin sonucu olarak ortaya çıkan kültürün maddi öğelerinin gösterebilecek en güzel şekillerinden biridir. Çünkü kırsal konutlar aile yapısına göre nasıl inşa edildiğini, toplumun ihtiyaçlarına göre nasıl şekillendirildiğini ve buna bağlı olarak yapılan eklentilerin özelliklerini, kadının toplum içindeki yerini, dini hayatın etkisini ve sosyal ilişkilerle nasıl planlandığını gösterir. Aynı zamanda coğrafi şartların ve fiziki çevrenin olumsuz etkilerinin insan tarafından nasıl olumlu şekilde kullanıldığını gösterdiği için maddi kültürün güzel bir yansıtıcısıdır (Gök & Kayserili, 2013, s. 178).

Ahlat'ın Doğu Anadolu bölgesindeki ilk yerleşim alanlarından biri olma özelliğiyle birlikte Harabeşehir de Ahlat'ın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Harabeşehir Kaya Evleri, Ahlat ilçe merkezine yakın bir yerde tarihi Selçuklu Mezarlığının kuzeybatısında ulaşımı oldukça kolay bir konuma sahiptir. Harabeşehir vadisinde kuzeyden güneye doğru uzanıp elips şeklinde büyük çıkıntı kayalıklar üzerinde sıralanan bu kaya evleri, Neolitik çağdan günümüze kadar kullanılagelmiştir. Sıra kayalıklarının üstündeki toprak tabakası varlığını korumakta, evler güney uçta ve batı kısmında da olmakla birlikte, doğu yönüne yoğunlaşmıştır (Alpaslan, 2013, s. 615). Harabeşehir Kaya Evleri, “Ahlat Taşı” niteliğindeki kayalar üzerinde görülmektedir. Ahlat taşı, işlemesi kolay ve çok büyük blok kayalar halindedir. Kayaları kapatan toprak tabakasının zamanla aşınması, sel ve su taşkınları, erozyon, deprem, çökme gibi nedenlerle ortadan kalkması sonucu ortaya çıkan kayalıklardaki bazı boşluklar dış ve çevresel etkilerle de belirginleşmiştir. İnsanlar uzun zamanlar boyunca bu mağaraları mesken olarak kullanmış; kullandıkça oyarak, genişleterek, şekillendirerek bugünkü duruma getirmişlerdir. Kaya evleri, günümüzde ev olarak kullanılmamakta erzak saklama ve yem deposu şeklinde değerlendirilmektedir (Alpaslan, 2013, s. 617). Kaya evleri yan yana veya arka arkaya sıralanmış şekilde görülmektedir. Bu kaya evleri dış etkenlerden korumak amacıyla kayalıkların bazı ön kısımlarına kesme taş ile duvar örülmüştür ve pencere kapı eklemeleri de yapılmıştır (Fotoğraf 4.26).



Fotoğraf 4. 26. Ahlat Harabeşehir Mağara Evleri

4.1.7.2. Ahlat Evleri

İnsanın yaşama alanının odağındaki ev, çoğu özelliğinden dolayı onu yapan ve kullanan insanın ideallerini, mit ve inançlarını, geleneklerini, dünya görüşünü, sosyal düzen ve organizasyonlarını, hayatlarını kazanma biçimlerini, yani bütün olarak kültürlerini özenle işlediği mekândır. Günümüzün hızla yayılan ve önüne çıkan her şeyi tamamen değiştirerek kendine benzeten ve aynılaştıran popüler kültür karşısında korunması ve belgelenmesi gereken kültürel unsurlardan biridir. Özellikle kırsal veya geleneksel ev, geçmişten günümüze yaşanan kültürel yayılmaların ve kültürel adaptasyonların tarihi belgesi olması nedeniyle oldukça önemlidir. (Köse, 2007, s. 9).

Geleneksel Ahlat Evlerinin plan tipinin oluşmasında, içinde yaşayan ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı belirleyici unsurların başında gelmektedir. Zira bu evlerin planlanmasında coğrafi şartlar ve iklimin de önemli etkisi vardır. Arazi eğiminin fazla olduğu yerlerde iki katlı evlerin girişleri müstakildir. Düz alanda inşa edilen iki katlı evlerin girişleri ise tek kapıdan ve içten merdivenli olarak inşa edilmiştir. Evlerin ana mekânı sofadır. Sofanın şekli ve yeri plan tipini oluşturur (Karakuş, 2008, s. 27). Genellikle bahçeli ve mahremiyete önem verilen evlerin dış mekânları sur ve ağaçlarla çevrilidir (Fotoğraf 4.27). Çoğu Anadolu şehrinde olduğu gibi Ahlat'ta da yığma ve karma yapılar genellikle yapı sahiplerinin istekleri

doğrultusunda herhangi bir mühendislik hizmeti almadan yöresel ustalar tarafından yöresel malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir (Işık & Özlük, 2013, s. 437).



Fotoğraf 4. 27. Ahlat Evleri

4.1.8. Diğer Kültürel Miraslar

4.1.8.1. Gastronomi Kültürü

Önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunan Ahlat, aynı zamanda doğudan gelen kavimlerin göçüne de açıktır. Özellikle Orta Çağ'da sık sık meydana gelen savaş ve yağmalar, Ahlat geleneksel mutfak kültürü ve yemeklerini kesintiye uğratmıştır. Ancak her türlü savaş, yığma ve doğal afetlere rağmen, Ahlat ve yakın çevresinin yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olan geleneksel mutfak kültürü ve yemekleri günümüze kadar devam etmiştir (Sühran Belli & Belli, 2013, s. 659).

Bitlis ve Ahlat yöresinin dünyaca ünlü yemeği olan “Büryan” yöresel olarak “Hevir” diye adlandırılan kısırlaştırılmış erkek keçinin etinden yapılmaktadır (Fotoğraf 4.28). Bu yemek yöreye has bir beslenme tercihi olan ve aynı yörede üretilen üzüm çeşitleriyle tüketilmektedir. Derinliği 3 m.’yi aşan özel tandırlarda pişirilen

Büryan yemeğinin lezzetini artırmak için tandırın altına içi su dolu bir kazan yerleştirilmekte ve tandırın ağız kısmı pişirme süresince killi bir çamurla sıvanmaktadır. Büryan yemeğinin yan ürünü olarak kullanılan “Avşor” adı verilen yöreye özgü yemek de yine büryan malzemeleri kullanılarak yapılmaktadır. Bu ikinci yöresel yemek Büryan yapılırken tandırın içinde bekleyen kazanda beden yağı, fasulye ve Büryan eti ile karıştırılarak yapılmaktadır. Büryan’ın pişme süresi çok uzun olduğundan pişirme işlemi gece yapılmakta ve Avşor ise henüz güneş doğmadan müşterilere sunulmaktadır (Arınç, 2017, s. 99). Rivayete göre, IV. Murat Revan Seferine çıkarken bu bölgeden geçmiştir ve ordusu ile yürürken bir sürü ile çobana rastlar. Çobana kendisini tanıtan IV. Murat, yemek olarak ikram edebileceği bir şeyinin olup olmadığını sorar. Çoban et ve sütten başka bir şeyinin olmadığını kabul ederlerse ikram edebileceğini söylemiştir. Hemen bir teke kesen çoban, eti bolca tuzlar ve toprağı kazarak derin bir çukur açar. Kazdığı çukurda odunlarla ateş yakar ve odunlar tamamen yanıp kor olunca içi su dolu bir kap bırakır çukura. Sonra da tuzladığı eti kuyuya sarkıtıp üzerini hava almayacak şekilde kapatır. Suyun buharıyla pişen eti padişaha ikram eder ve padişah bu yemeği çok beğendiğini belirterek Büryan gibi pişmiştir demesi üzerine yemeğin adı Büryan olarak kalmış ve o günden sonra hep yapılmıştır (Bitlis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü).



Fotoğraf 4. 28. Büryan, Alperen Kayserili Arşivinden

Ahlat’ın bir diğer yemeği, geleneksel Anadolu mutfak kültürünün en eski ve önemli yemeklerinden biri olan Harse (harise), mutfak kültürü olmasının yanında

toplumun gelenek ve göreneklerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Fotoğraf 4.29). Bu lezzetli yemeğin pişirilmesi oldukça zahmetli olduğundan Ramazan Ayı'nın ilk gününde, bayramlarda, düğünlerde, ölünün kırkinci gününde, insanlar arasında kan davası bitiminde veya dostluk ve kardeşliği güçlendirmek için yapılmaktadır. Genellikle toplu olarak yenilen bu lezzetli yemek çok besleyici olduğu için özellikle yaşlı insanların en çok sevdiği yemeklerden biridir (Sühran Belli & Belli, 2013). Yemek yapılırken dövme ayıklanır, yıkanır ve büyük harse kazanlarında iyice kaynatılır. Harse küpü tandıra gömülür ve kaynatılan bu dövme içine boşaltılır. Daha sonra ayrı bir kapta horoz veya hindi eti iyice pişirilerek kemiklerinden ayrılır ve et suyu ile birlikte yaklaşık 1 kg. iç yağı harse küpüne ilave edilir. Bu işlemlerden sonra tandırın ağzı hava almayacak şekilde kapatılıp çamurla sıvanır. Bu şekilde akşamdan sabaha kadar tandırın içinde yavaş yavaş pişirmeye bırakılır. İçindeki etler belli olmayacak hale gelene kadar pişen harse çıkarıldıktan sonra iyice karıştırılır ve tuz ilave edilerek tabaklara servis yapılır (T.C. Kültür Bakanlığı, 2001, s. 145).



Fotoğraf 4. 29. Harse (Harise)

4.1.8.2. Ahlat Bastonu

Anadolu'da el sanatları toplumun duyarlılığını, kültürel birikimlerini, dini inançlarını, toplum ilişkilerini ve yaşam tarzını yansıtan bir sanat objesine dönüşen tarihi belgelerimiz olmuştur. Bu el sanatlarının biri de geleneksel bastonculuktur. Baston, “önceleri hasta ve yaşlıların ayakta durmasında ve yürümesinde destek sağlayan bir araç olarak yapılmış, sonraları Türklerin ruhundaki süsleme duygusuyla farklı bir boyut kazanmış ve adeta bir sanat eserine dönüşmüştür. Geleneksel

sanatlarımızdan bastonculuğun yapıldığı en önemli yerlerden bir tanesi Ahlat'tır” (Coşkun Çelik, 2019, s. 480).

Ahlat bastonunun atası olarak kabul edilen ve dünyanın ilk bilinen ağaç bastonu, 2005 yılında Van-Yoncatepe’de yapılan Urartu dönemi kazı çalışmaları neticesinde bulunmuştur. Ahlat Bastonu kalın ve insan ağırlığını kaldırabilecek dayanıklılıkta olduğu için hem yaşlı insanların ve hastaların kullanımına yönelik üretilmekte hem de hediyelik, dekoratif ve turistik amaçlı olmak üzere iki tip olarak üretilmektedir. Ahlat bastonları Bitlis’in ilçesi Hizan’dan getirilen ceviz ağaçlarının yanı sıra bazen de kiraz ve vişne ağaçlarından seçilmektedir. Bunun sebebi çoğunlukla sağlam olması, damarlı oluşu, iyi cila tutması ve kalitesinin yüksek olmasıdır. Getirilen ağaçların kurutulma işlemi de güneş görmeyen bir yerde yaklaşık 1 yıl sürmektedir (Coşkun Çelik, 2019, s. 481). Ahlat’ta baston üretiminin ev ve atölye tipi sanayi şeklinde geliştiği gözlenmektedir (Fotoğraf 4.30). Genellikle marangozların kullandığı basit el araçlarıyla ve geleneksel yöntemler kullanılarak sürdürülen bu faaliyette, kullanılan malzemelerin ekseriyeti doğadan temin edilmektedir. Bu malzemeler ceviz ağacı, koç veya manda boynuzu, toprak veya anilin boya gibi malzemelerdir. Doğal yöntemlerle kurutulan ceviz kerestesinden sonra Ahlat Bastonu’nun en önemli yeri boynuzudur. Boynuzların ısıtılarak şekillendirilmesi ve bastona monte edilmesi üretimin en zahmetli kısmını oluşturur (Arınç, 1999, s. 92).



Fotoğraf 4. 30. Ahlat Bastonunun günümüzde üretimi yapılan tek yer olan Refa Usta ve atölyesi

Kaynak: Selçuklu Baston İnternet Adresinden Alınmıştır.

Ahlat Bastonu’nda kullanılan süsleme ve motiflerin genellikle Türk kültürünü yansıttığı dikkati çekmektedir. Ahlatlı baston ustalarının mezar taşlarından etkilenerek orijinal baston tasarımları ortaya çıkardıkları gözlemlenmektedir. Baston üretiminde en çok tercih edilen kalıplar, at başı, topbaş, şahin, kurt, iki başlı kartal, kuş ve balık şeklinde olanlarıdır (Arınç, 1999, s. 93).

4.1.8.3. Ahlat Taşı

Ahlat Türkiye’de taş işçiliğinin önemli merkezlerinden birisidir. Ahlat Taşı volkanik tüfün alt grubunda yer alan andezit tüftür. Taş yapısı itibariyle volkanik olduğundan hafiftir ve hafif olmasına rağmen çok dayanıklı olan bu taşlar süslemeye de oldukça elverişlidir (Boran, 1997, s. 370). Ahlat taşı hafif bir taş olmasına rağmen basınç dayanımının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir (Mutlu & Öztürk, 2002). Ahlat taşları, toprak altından çıkarıldıklarında kısmen yumuşak olup, açık hava etkisiyle sertleşmektedir. Yumuşak haldeki Ahlat taşına el veya makine ile istenilen şekiller kolayca verilebilmektedir (Bakış, Işık, Hattatoğlu, & Akıllı, 2014). Ahlat Taşı

yaygın olarak mezar taşı, kümbetler, camiler ve ev yapımında kullanılmaktadır. Ahlat Taşı ile bir ev duvarı örülebilmekte yada bir evin mevcut duvarına kaplama yapılabilir. Kışları soğuğu ve yaz aylarında sıcağı geçirmediği için ev yapımında yoğun olarak tercih edilmiştir. Yapımı Ahlat Taşı ile sağlanan bir eve yalıtım ve boya gerekmediği için bir nevi yalıtım malzemesi olarak da kullanılmaktadır (Sökmen, 2015, s. 104).

Yerleşim yerlerindeki maddi kültür öğelerinin meydana gelmesini sağlayan mimarlık bilgisi, kuşkusuz somut olmayan kültürel mirasımızın bir parçasıdır. Ahlatlı ustaların oluşturmuş olduğu mimarlık geleneği, çoğunlukla Asya gelenekleri ile Doğu Anadolu'nun taş mimari geleneğine dayanan bir sentezdir. Ahlat'ta kültürel miras açısından önemli yer tutan birçok eser Ahlatlı ustaların eserleridir. XVI. yy'dan sonra gerilemeye başlayan ve günümüze mahalli bir karakter olarak gelmeyi başaran Ahlat taş ustalığı geleneği, modern yapı teknikleri ve malzemelerin yaygınlaşması, endüstriyel gelişmeler nedeni ile taş işçiliğinin geçmişteki fonksiyonunu büyük ölçüde kaybetmesi ve hatta günümüzde yok olma aşamasına doğru gerilemesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Davulcu, 2015, s. 49).

4.1.9. Festival ve Malazgirt Anma Törenleri

Kavram olarak Türk Dil Kurumu'nun (TDK) tanımlarından birine göre festival, *“dönemi, yapıldığı çevre, katılanların sayısı veya niteliği programla belirlenen ve özel önemi olan sanat gösterisi”* şeklinde tanımlanmaktadır (TDK Sözlük). Festivaller maddi ve manevi kültürel varlıkların gelecek nesillere aktarılmasında ve ayrıca yapıldığı destinasyonun tanıtımında önemli rol oynamaktadır.

Festival ve anma törenleri gibi etkinlikler, gerçekleştirildikleri bölgeye çeşitli faydalar sağlamaktadır. Bu faydalar, turizm sezonunun uzatılması ve turizmin çeşitlendirilmesi, turizm talebinin ülke içindeki farklı destinasyonlar arasında eşit dağılımının sağlanması olarak özetlenebilir. Bunun yanında destinasyonların çeşitliliğini ve farkındalığını artırması, yeni alt yapı ve hizmetlerin oluşturulması ya da mevcut hizmetlerin ve alt yapının çeşitlendirilmesi için harekete geçirici, aktif imaj oluşturarak ve kültürel temalar yaratarak markalaşmasına yardımcı olması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Karagöz, 2006, s. 1). Ahlat'ta bu etkinliklere örnek olabilecek

“Ahlat-Avrasya Kültür Buluşması” etkinliği hem bir festival hem de anma töreni olarak her yıl 23-26 Ağustos tarihleri arasında düzenlenmektedir (Fotoğraf 4.31).

Ahlat’ta 1960 yıllarında başlayan kültür şenlikleri, ilçede turizmi teşvik eden önemli bir festival olup 1990’lı yıllarda “Ahlat Kültür Haftası şenlikleri” adını alarak her yılın Ağustos ayında tertip edilip yöreye canlılık kazandırılmaya çalışılmaktadır. 2010 yılından itibaren bu etkinlikler uluslararası düzeye taşınarak “Ahlat-Avrasya Kültür Buluşmaları” adını almıştır (Erkoçoğlu, 2016, s. 72).

Malazgirt Zaferi, Türklerin Anadolu’ya güvenle yerleşmesine imkân veren, bu sayede asırlardır köprü görevi görmüş olan Anadolu topraklarının vatan kılınarak Türkiye olduğu, tarihin seyrini değiştiren mühim vakılardan birisi olarak her yıl Ahlat ve Malazgirt’te kutlanmaktadır. Ahlat’ta da kutlanmasının sebebi Büyük Selçuklu Devleti’nin bölgeye hakim olduktan sonra Ahlat’a kurdukları askeri birlikle burayı  s olarak değerlendirip Anadolu’nun diğer bölgelerine de akınlar yapmış olmasıdır. 1071 Malazgirt savaşı için Sultan Alpaslan Ahlat’tan ordusuyla yola çıkarak Malazgirt Ovasında savaşmıştır. Zaferin başlangıç noktası olarak Ahlat kabul edildiğinden her yıl kutlamalar önce Ahlat’ta başlayarak Malazgirt’te devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı himayesinde gerçekleşen bu etkinliklerde Ahlat ve Malazgirt’te Otağ  adı kurularak birçok aktiviteye yer verilmektedir. Bu aktivitelerde atlı okçuluk, yaya okçuluğu, okçuluk müsabakaları, g kb r , cirit ve karakucak güreşi gibi geleneksel Türk oyunları ile birçok geleneksel tören düzenlenmektedir. Her yıl yapılan etkinliklere binlerce kişi katılım sağlamaktadır (Okçular Vakfı). Ayrıca son yıllarda festival tarihlerinde Türkiye Yelken Federasyonu tarafından yelken yarışları da düzenlenmektedir. 2019 yılında 77 sporcunun katılımıyla Ahlat-Avrasya kültür buluşması etkinlikleri kapsamında yelken yarışı düzenlenmiştir (TYF).



Fotoğraf 4. 31. Ahlat Kültür Haftası Őenlikleri (Ahlat Kaymakamlığı).

4.1.10. Coğrafi İşaretler

“Coğrafi işaret kapsamına alınan bir ürünün bir veya birkaç özelliğinin muhakkak sınırları belli bir alandan alınmış olması gerekmektedir. Böylelikle iőaretleme kapsamına alınmış ürün, özelliğini aldığı bölgenin adıyla anılarak bir marka haline gelmektedir. Türk Patent Enstitüsü 1995 yılından beri coğrafi işaretler ile ilgili faaliyetlerine devam etmektedir” (Şahin, 2013, s. 23). Türk Patent Enstitüsü coğrafi iőareti, “*kalitesi veya  n n  belli bir yöreye borçlu olan ürünleri adlandırma için kullanılan işaret*” Şeklinde tanımlamaktadır (Kızıltepe, 2017, s. 2). Başka bir deyişle coğrafi işaret, kendine has özelliği ile sınırları belli bir bölgeye ya da ülkeye özgü ürünü adı geçen bölge ile bir marka haline getirmedeki bir dizi süreci ifade etmektedir. Bu uygulama ile milli değerlerin korunmasını sağlayarak gelecek nesillere aktarmak ve birer marka haline gelen ürünlerin öncelikle kalitesini koruyarak bölgesel kalkınmaya destek olmak öne çıkmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde coğrafi işaretlerin destinasyonlar için maddi ve manevi büyük önem taşıdığı sonucu çıkmaktadır (Şahin, 2013, s. 24).

Geleneksel el sanatları ürünleri bir halkın kültürünü ve geçmiőini yansıtmaları bakımından korunması gereken en önemli maddi kültür varlıklarından birisidir. Bu gibi değerlerin korunabilmesi için yapılabilecek en önemli iőlerden biri coğrafi işaret

uygulamasıdır ki bu anlamda Ahlat Bastonu coğrafi işaret kapsamında 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kararı ile 26/12/2017 tarihinde tescil edilmiştir. Ahlat'ta hala baston üretimi yapan farklı atölyeler olmasına rağmen Ahlat Bastonlarının coğrafi işaret almasında büyük katkıları olan “Refa Usta” günümüzde bu el sanatının en önemli temsilcilerinden birisidir. Bugün Ahlat Bastonları 150 çeşidi ile renk, desen ve motifi her kesimden ilgi gören bir el sanatı konumuna gelmiştir. Refa Usta yaptığı baston kataloğu, oluşturduğu web sitesi ve katıldığı fuarlar ile Ahlat Bastonunun tanıtımının yapılmasına, pazarlanmasına ve gelecek nesillere bu el sanatının aktarılmasına katkı sağlamaktadır (Coşkun Çelik, 2019, s. 487).

4.1.11. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi

Malazgirt Zaferi'nin 949. yıl dönümü etkinlikleri kapsamında Ahlat'ta açılışı yapılan Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin hem Ahlat'a hem de bölgeye büyük bir iltifat olduğunu söylemek mümkündür (Fotoğraf 4.32). Ahlat'ta ecdada uygun sade bir tasarımla ve 1071 m² alana yapılan külliyenin fonksiyonu itibariyle bölge halkına ve bölgenin kalkınmasına umut verici niteliktedir (Milliyet Gazetesi, tarih yok).



Fotoğraf 4. 32. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi (Ahlat Kaymakamlığı).

4.1.12. Ahlat'ta Kültürel Mirası Koruma

Kültürel mirasın korunması “2000’li yıllarda devletlerin ve toplumların en çok ilgisini çeken konulardan biri olup, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve çeşitli organların çalışmalarının odağı durumundadır. Korumaya ilişkin birçok düzenlemenin

yanında, doğal ve kültürel mirasın korunması artık insan hakları ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır” (Dağıstan Özdemir, 2005, s. 20). Koruma kavramı, “bir yapıtı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemleri içerir” (NARA). Kültürel miras kaynaklarının kontrolsüz ve bilinçsiz kullanımının bölge turizmini olumsuz etkileyeceğini ve sürdürülebilirliğini tehdit ettiğini söylemek mümkündür. Ahlat’ta bu konuda eksikliklerin olduğu görülmektedir. Ahlat’ta bazı kültürel miras değerlerinin onarım ve bakımı yapılmıştır. Fakat bazıları ile yeteri kadar ilgilenilmediği, gözden çıkarıldığı ve hatta atıl duruma geldiği gözlemlenmiştir. Bu konuda “Yeşil Kümbet” örnek teşkil etmektedir.

Yeşil Kümbet, Kale Mahallesi’nde Kaleboyu mevkiinde bahçeler içerisinde bulunmaktadır. Daha önceki tescil kayıtlarında cami olarak geçmektedir. Temel üzerinden yapının içten dairesel dıştan sekizgen bir plana sahip olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 4.33). Net bir şekilde tarihçesi bilinmeyen bu yapının içinde bir mezar yer almaktadır. Yeşil Kümbet olarak geçen yapı kaynaklarda “Şehit İsmail” olarak da bilinmektedir. Yapı günümüzde harabe halinde olup kaide kısmının sadece iki veya üç taş örtüsü sağlam kalabilmiştir (Erboğa, 2018, s. 41).



Fotoğraf 4. 33. Ahlat Yeşil Kümbet

Söz konusu bu yapının fotoğraftaki gibi bir bahçe içerisinde olup, taşlarının döküldüğü ve içerisine çevredeki mülk sahiplerinin kullanılmayan eşyalarını attığı görülmektedir. Kümbetin çevresinde kitabe bulunmaması ve kümbeti işaret edecek hiçbir tabela olmaması da mevcut durumuna ek bir konudur. Tabela veya kümbetleri işaret edecek herhangi bir yön okunun olmaması durumu neredeyse tüm kümbetlerde rastlanılan bir durumdur. Keşiş Kümbeti, Anonim Kümbet ve Alimoğlu Kümbeti gibi birkaç kümbetin evlerin arasında veya bahçe içinde olduğu ve bu tür kültürel miras değerleri için çevre düzenlemesinin yapılmadığı belirtilebilir. Ayrıca Ulu Cami, Büyük Hamam, Küçük Hamam gibi kazılar sonucu çıkarılan ve Türk kültürünü yansıtan bu tür kültürel mirasların çevresinde hiçbir bilgilendirme veya kitabeye rastlanmamış olduğu ve bölge halkının da konuyla ilgili pek bilgilendirilmediğini söylemek mümkündür.

Bunlara ek olarak Selçuklu Meydan Mezarlığı dışında diğer tarihi mezarlıklarda güvenliğin ve korumanın oluşturulmadığı görülmüştür. Bu açıdan Tahtı Süleyman Mezarlığı, Kırklar Mezarlığı gibi XIII-XIV. yüzyıllara ait kabirlerin ve mezar taşlarının deforme olduğu kırıklar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Harabeşehir’de bulunan Ahlat İç Kale’nin surlarının yıkılmış durumda ve sadece kayalık üzerinde duvar kalıntılarının olduğu ama herhangi bir koruma ya da turizme

kazandırılması için bir onarımının söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Osmanlı döneminden kalan Sahil Kalesi'nde de surların bazı bölümlerinin onarımı yapılmış bazı bölümlerinde ise onarım yapılmamıştır. Kalenin kuzey bölümündeki duvarların kenarında çöp ve taş yığıntılarının olduğu gözlemlenmiştir. Verilen örnekler doğrultusunda Ahlat'taki kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliği açısından hem yerel halkta hem de kurumlarda koruma bilincinin tam anlamıyla oluşmadığı sonucuna varılmaktadır.

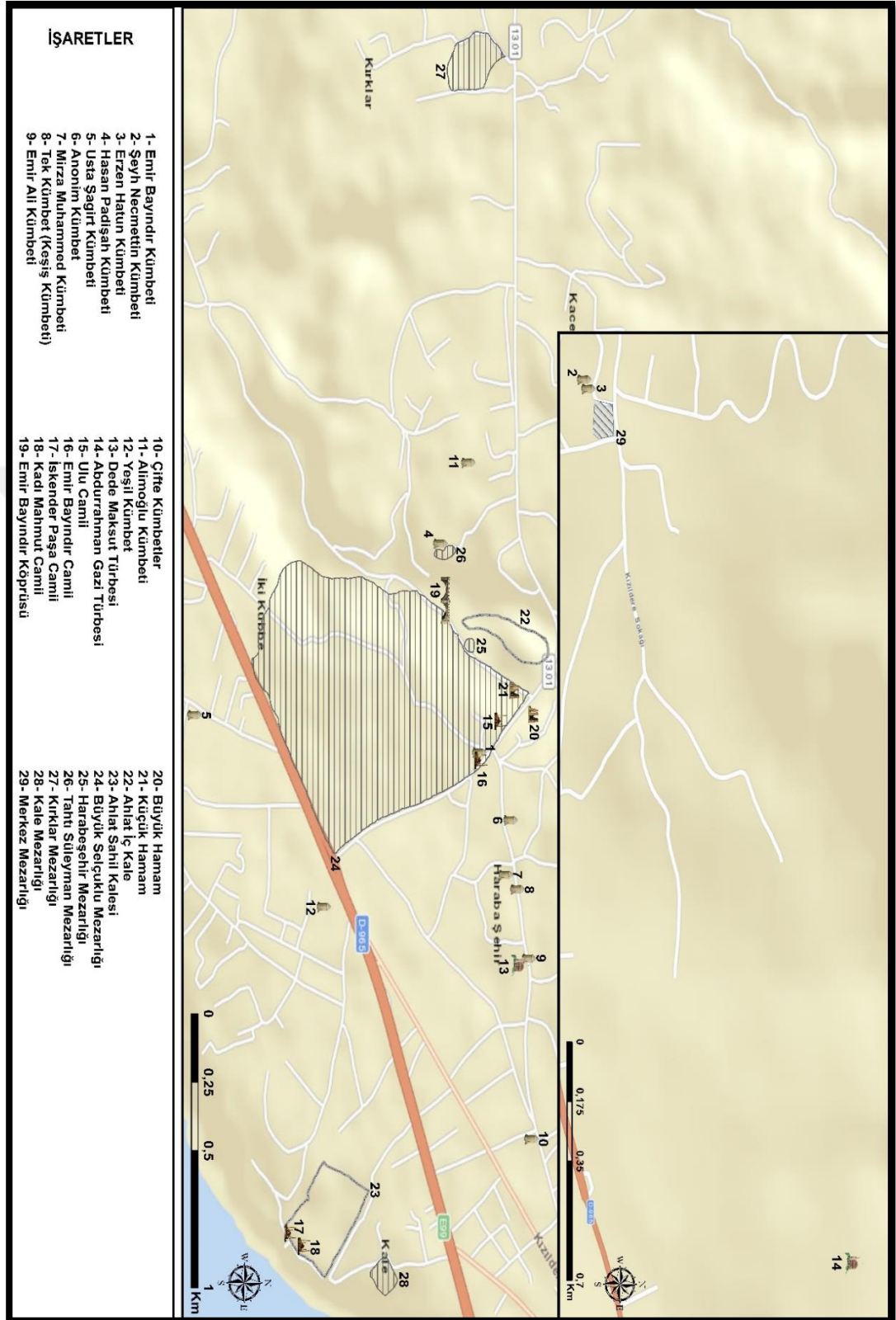
4.1.13. SWOT Analizi

SWOT analizi, bir işletmenin ya da bölgenin kendi güçlü ve zayıf yönlerini rekabete karşı belirlemesi ile pazarda oluşan fırsat ve tehditlerin analiz faaliyetlerini içermektedir. SWOT analizi, bölgenin şu anda içinde bulunduğu durum, mevcut kaynakların doğru değerlendirilip değerlendirilmediği, diğer destinasyonlarla rekabet gücü, turizm sektörü içinde iç ve dış pazardaki konumu, iç ve dış tehditlerin bölgeyi ne kadar etkilediği ve etkileyeceği gibi değerlendirmelerin yapıldığı en etkili yöntemlerden biridir. SWOT analizi, stratejik yöntem, planlama, karar alma, tanıtım ve pazarlama sürecinin doğru yönetilmesinde en önemli aşamalardan biri olarak değerlendirilmektedir (Güngör, 2014, s. 40). Dolayısıyla SWOT analizi yapılan bir bölgede gerçekleştirilecek faaliyetler daha planlı bir şekilde ilerleyecektir. Türkçe literatürde güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler (GZFT) olarak kullanılan SWOT, özellikle turistik alanların analizleri için kullanılmakta ve yatırımlar için ön planların oluşturulmasına öncülük etmektedir.

Ahlat'ın kültürel turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması ve bunlardan gerçek anlamda yararlanılması, belirli turizm politikalarının devreye sokulması ile mümkündür. Bu kapsamda Ahlat'ın kültürel miras turizminin SWOT analizi ile bu alanda yatırımlara ve alınabilecek politikalara yol göstermesi bakımından faydalı olacağı düşünülmüştür. SWOT analizi, bölgenin güçlü yönlerini ve zayıf yönlerini tespit edip, karşılaşılabileceği fırsatları ve tehditleri önceden saptayarak, hedeflerin belirlenmesine, hataların görülmesine ve düzeltilmesine fırsat veren bir araç olacaktır (Tablo 4.1).

Tablo 4. 1. Kültürel Miras Turizmi Açısından Ahlat'ın SWOT Analizi

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
Türk-İslam dünyasının en büyük anıt mezarlığı olması Bölgede zengin tarihi, sanatsal ve kültürel varlıkların olması Türk kültürünü yansıtan çok sayıda farklı eserin bulunması İslamiyet öncesinden ve sonrasında birçok kültürel varlığın aynı alanda yer alması Kültürel eserlerin yanında yöresel ürünlerin de çok çeşitli olması Sahil şeridinde sahip olması Kamu yatırımları ile desteklenmesi	Turizm altyapısının yetersiz olması Yerel halkın kültürel miras değerleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması Kültürel değerlerin yeterince korunmaması ve turistlerin istifadesine sunulmaması Kültürel miras değerleri hakkında gelen turistleri bilgilendirebilecek kurumların ve kişilerin az olması Gelen turistler için konaklama imkânlarının az olması Yörede planlama ve organizasyon eksikliğinin olması
Fırsatlar	Tehditler
Turizm yatak kapasitesinin ve turist sayısının artmasıyla yeni iş ve istihdam olanaklarının doğması Bölgenin iç turizminin canlanması Kültürel miras turizminin yanında alternatif turizm olanaklarının da gelişmesi Bölgenin sahip olduğu kültürel miras özelliklerine ilginin artması sonucunda yerel halkın koruma kullanma bilincinin artması Turizmin gelişmesiyle altyapı olanaklarının da gelişmesi Kültürel miras değerlerinin, gelir düzeyi yüksek olan kültürel turistlere yönelik olması ve bölge ekonomisinin canlanması	Koruma kullanma dengesinin tam anlamıyla yapılamaması ve odağın insan aktivitelerine verilmesi sonucunda insan faaliyetlerinin artmasıyla ortaya yeni çevre sorunlarının çıkması Kontrolsüz turizm alanlarının oluşması Artan talep sonucu kültürel değişim ve bozulmaların oluşması Plansız kentleşme ve sanayileşme sonucu doğal yapının bozulması Turistik faaliyetlerin bölge nüfusu için ana geçim kaynağı haline gelmesi ve sonraki yıllarda turist akışının herhangi bir kesintiye uğraması sonucu ortaya çıkabilecek geçim sıkıntısı



Harita 4. 6. Ahlat Şehri Kültürel Miras Değerleri.

5. BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. Sonuç ve Tartışma

Van Gölü'nün kuzeybatısında yer alan Ahlat, günümüzde Van iline komşu ve Bitlis iline bağlı bir ilçedir. Coğrafi olarak Van Gölü'nden dolayı bir taraftan kıyı kent özelliğinde olan Ahlat, bir taraftan da Süphan ve Nemrut dağları arasındaki platolar üzerinde yükselen bir kalekent görünümündedir.

Tarihsel süreç boyunca Ahlat önemli bir ticaret merkezi olmasının yanında gözde bir şehir olmuş ve bulunduğu özel konumundan dolayı çoğu devletin istilasına maruz kalmıştır. 3500 yıllık zaman dilimi içerisinde Ahlat; Asurlar, Urartular, Romalılar, Medler, Persler, Partlar, Bizans, İslam Devletleri, Abbasiler, Mervaniler, Büyük Selçuklu Devleti, Ahlat Şahlar, Eyyübler, Harzemşahlar, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti devletlerinin himayesine girmiştir. Tarih boyunca Ahlat'ı ele geçiren bazı devletlerin Ahlat'ın imarı için çalışmalar yaptığı ve çok canlı bir ticaret merkezi olan Ahlat'ı, Bağdat gibi bir eğlence merkezi statüsüne getirdiği görülmektedir. Buna karşılık bazı devletlerin de ele geçirdiği bu önemli şehri çok fazla tahrip ettiği bilinmektedir. Bunun sonucunda Ahlat'ın bütün bu medeniyetlerin ve devletlerin özellikle de bölgede uzun yıllar hakimiyet kurmuş Türk devletlerinin izlerini taşıdığı belirtilebilir.

Tarih boyunca günümüze kadar ulaşan arkeolojik ve tarihi kalıntılar, mimari ve anıtsal yapılar mekâna bağlı kültürel miras çekicilikleri olarak yer almaktadır. Ahlat'ta günümüzde ayakta duran kümbetler, mezar taşları, camiler, hamamlar, kale ve köprüleri ile tarihi ve kültürel miras zenginliğini ispat etmektedir. Bu doğrultuda Ahlat'ta tarihi ve kültürel açıdan eşsiz bir öneme sahip olan ve 25 Şubat 2000 yılında 1401 referans numarası ile Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne alınan Selçuklu Meydan Mezarlığı'ndaki çok sayıda süslemeli, yazılı mezar taşları dışında bölgede beş farklı tarihi mezarlık, on iki kümbet, dört tarihi cami, iki kültürel hamam kalıntısı, iki kale, iki türbe ve bir tarihi köprü dışında mağaralar, evler ve diğer birçok kültürel miras değeri tespit edilmiştir. Bu açıdan Ahlat'ın, Orta Asya Türk-İslam kültürü ile Anadolu Türk kültürü arasında bir köprü görevi üstlenen bir açık hava müzesi niteliğinde olduğunu belirtmek mümkündür.

Ahlat'ta hem Türk-İslam hem de farklı kùltürlere ait mimari özellikleri bir arada bulunmaktadır. Yöre halkı çevrede en çok bulunan malzeme olan “Ahlat Taşı” ile meskenlerini yapmış, ev tipinin oluşumunda da içinde yaşayan ailenin sosyo-ekonomik ve kùltürel yapısı belirleyici olmuştur.

Bölgenin gastronomi kùltürünün çoğunlukla hayvansal gıdalar üzerine yoğunlaştığı görölmektedir. Ekonomik faaliyetlerinin hayvancılığa doğru yöneldiği görölen yörenin etli yemekleri Türklerin dünya kùltürüne sunduğu önemli miraslardandır.

Bölgenin sahip olduğu el sanatlarından olan “Ahlat Bastonu” bölgenin bir marka değeri olmasının yanında geçmişten gelen önemli bir kùltürel mirasını da oluşturmaktadır. Ayrıca Ahlat'ta yapılan geleneksel festival ve anma törenlerinin de bölgede Türk kùltürünü yansıtan Türk oyunları ve gelenekleri açısından önemli olduğu görölmektedir.

Ahlat'ın kùltürel miras turizmi potansiyelini belirlemek, kaynakların daha iyi değerlendirilip turizmden daha fazla pay alabilmesi ile bu kùltürel varlıkların korunması ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmanın ana problemi doğrultusunda Ahlat Şehri'nin kùltürel miras turizmi potansiyelinin olumlu olduğu ve bu potansiyelin gerçek anlamda henüz yeterince değerlendirilemediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ulaşılan sonuçlar şu şekildedir;

- Araştırma bulgularına göre kentte kùltürel miras değeri olarak ele alınabilecek kümbetler, türbeler, camiler, mezarlık ve mezar taşları, hamam kalıntıları, kaleler, köprüler, evler ve daha birçok somut ve somut olmayan kùltürel miras değeri varlığını korumaktadır. Bu kùltürel miras değerleri kentin geçmişte var olan kùltürel ve tarihsel yapısının günümüzde hala devam ettiği dil, din, yemek kùltürü, sanatsal gelenekler ve festivaller gibi inşa edilmiş kùltürel mirasın maddi izleri ile gözler önüne serilmektedir.
- Araştırma bulgularına göre şehir planlaması yapılırken kùltürel miras alanlarının oluşturulmadığı sonucuna varılmıştır. Bölgede bulunan kùltürel miras değerlerinin birçoğunun mahalle aralarında, özel mülk ve bahçeler içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bölgeye gelen yabancıların

kültürel miras alanlarına gidebilmesi için tabelaların veya yön levhalarının olmadığını ve bu durumun bahçeler içerisinde kalan miras değerlerine ulaşımı daha da zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Bu tür kültürel miras değerlerini ziyaret etmek isteyen turistlerin özel mülk içerisine girerken çekimser davranması da bunlara ek bir durumdur.

- Araştırma bulgularına göre Ahlat'ta kültürel mirasın korunması adına yerel halkta koruma bilincinin çoğunlukla oluşmadığı sonucuna varılmıştır. Özellikle bir bahçe içindeki “Yeşil Kümbet” içerisine çevrede yaşayanların eşyalarını atması, yine bir bahçe içerisinde bulunan “Keşiş Kümbeti'nin” kenarında taş yığıntılarının olması ve levhasının kırılarak bir kenara bırakılması birer örnek olarak gösterilebilir. Ya da “Bayındır Köprüsü”nden çevrede hayvancılık yapan halkın koyunları bu köprüden geçirerek kirlenmesine ve tahrip olmasına sebebiyet vermesi yerel halkta koruma kullanma bilincinin oluşmadığına işaret etmektedir. Ayrıca bölge halkına kültürel miras alanlarının nerede olduğu sorulduğunda bu alanların nerede olduğunu ve bu değerlerin özelliklerinin genel olarak ne olduğunun yöre halkı tarafından bilinmediği tespit edilmiştir.
- Araştırma bulgularına göre kültürel miras alanlarının korunabilmesi için kamusal tedbirlerin tam anlamıyla alınmadığı sonucuna varılmıştır. Yıkılan kümbetlerin ve Selçuklu Meydan Mezarlığı'ndaki kırılan mezar taşlarının onarımı yapılırken bir kısmının restore edilmediği tespit edilmiştir. Özellikle Yeşil Kümbet'in ve Selçuklu Meydan Mezarlığı dışında diğer mezarlıkların onarım ve korumasının yapılmaması buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Sahil Kalesi'nin giriş kısmında duvarların onarımının yapılmasına rağmen kuzey tarafındaki duvarların yıkılmış olması ve çevresinde taş ve çöp birikintilerinin olması yine bu bölgede kamusal bir tedbir alınmadığını göstermektedir. Bunlara ek olarak Harabeşehir'de bulunan binlerce yıllık geçmişi olan mağara evlerin çevredekiler tarafından samanlık olarak kullanılması ve bununla ilgili herhangi bir kamusal tedbir alınmaması yine korunup turizme kazandırılması açısından olumsuz bir durumdur. Araştırma bölgesinde arkeolojik kazı alanlarında tescil edilmiş eski hamam ve cami kalıntılarının korunmasına yönelik bir çatı çalışmasının

ya da çevre düzenlemesinin yapılmadığı tespit edilmiştir. Bunların dışında kış aylarında kar yağışlarından dolayı çoğu kültürel miras alanlarının karlar altında kaldığı ve bu alanlarda çevresel bir düzenleme ya da temizliğin yapılmadığı hatta çoğu kültürel miras değerlerine ulaşımın olmadığını da söylemek mümkündür.

- Araştırma bulguları sonucunda Ahlat'ta kültürel miras turizmi potansiyelini değerlendirmek için alınan tedbirlerin çok az olduğu ve bu tedbirlerin potansiyeli karşılayabilmesi açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Aslında tedbirler Selçuklu Meydan Mezarlığında yapılan çevre düzenlemesi ve yılın sadece Ağustos ayında yapılan festivaller ile sınırlıdır. Ahlat'ın kültürel miras turizmi potansiyelinin sadece Selçuklu Meydan Mezarlığı ile sınırlı olmadığı, bölgenin kültürel miras potansiyelini karşılayabilecek çok sayıda kümbet, cami, kale, mezarlık ve daha birçok kültürel mirasın olduğu bilinen bir gerçektir. Bu alanların da değerlendirilmesi için çalışmalar yapılması ve tedbirler alınması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Ahlat Şehri'nin kültürel miras turizmi potansiyelinin yüksek olmasına rağmen bölgedeki turizm gelişiminin beklentinin çok altında olduğu, bununla birlikte çalışmaya konu olan tarihi ve kültürel miras değerlerinin hem turizmde yeteri kadar kullanılmadığı hem de kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması hususunda ciddi sorunların olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun için bölge ile ilgili birçok öneri sunulabilir, planlama yapılabilir ve uygulamaya konulabilir.

5.2. Öneriler

Yapılan bu çalışmanın sonucunda, Ahlat'ın kültürel miras turizm değerlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda sorunlar belirlenmiş, bu sorunlara çözüm önerileri getirilmiş ve hem turizmden daha fazla pay alabilmesi hem de gelecek nesillerin bu kaynaklardan faydalanması konusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışma ile Ahlat'ın turizm gelişiminin daha kontrollü gerçekleşmesi, kültürel miras değerlerinin korunması bilincinin oluşturulması ve bu konuda gerekli önlemlerin alınması için atılacak adımlar şöyle sıralanabilir;

- Ahlat'ta yaşıyan insanlara sahip olunan kültürel zenginlikler hakkında geniş bilgiler verilmeli, geçmişten gelen değerlerin kültürel miras olarak tanınması ve bu değerlerin geleceğe taşınması konusunda eğitim verilmelidir.
- Tahrip olan kümbet, kale, mezar taşlarının onarımı yapılarak hem koruma sağlanmalı hem de turizme kazandırılmalıdır.
- Arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan hamamlar ve cami kalıntıları turistlerin gelip ziyaret edebileceği bir çevre düzenlemesi yapılmalıdır. Ayrıca bu kazı alanlarının doğal faktörler sonucu tahrip olmaması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için çatı ile korunmalıdır.
- Bölgeye gelen turistler için sokaklara kültürel miras değerlerini gösteren levhalar ve haritalar konulmalıdır. Ayrıca bu alanlar özel ışıklandırılmalarla gece bölgeyi ziyaret etmek isteyen turistler için daha ilgi çekici bir hale getirilmelidir.
- Özel mülk ve bahçe içerisinde bulunan kültürel miras değerlerini ziyaret etmek isteyen turistlere çekinmeyecekleri güvenli bir çevre düzenlemesi yapılmalı ve bu olumsuz durum değiştirilip kültürel miras değerinin olduğu mekânların kamulaştırmaları sağlanarak destinasyon oluşturulmalıdır.
- Ahlat'ta tanıtım faaliyetleri genel olarak kamu bürokrasisi aracılığıyla oluşturulmaktadır. Kamu bürokrasisinin yanında özel sektör ve yerel halkın da tanıtım faaliyetlerine katılması sağlanmalıdır.
- Tanıtım faaliyetlerinde internetin aktif bir hale getirilmesi gerekmektedir. Çeşitli seyahat siteleri ve sosyal platformlara reklamlar verilmelidir. Resmi ve özel kuruluşlar tarafından bölgenin tanıtımı için sosyal medya hesapları kurulmalı ve Ahlat'ın kültürel mirasına yönelik ziyaret edilecek yerler şeklinde sıklıkla paylaşım yapılması gerekmektedir.
- Tur şirketleri tarafından Ahlat'a oluşturulacak profesyonel bir rota ile turistlerin seyahat planları oluşturması ve bu rotanın markalaşması sağlanmalıdır.
- Turizm merkezlerinde bölgenin diğer kültürel çekiciliklerini tanıtan afişler, fotoğraflar bulunmalı, otel, restoran ve dinlenme tesislerinde kültürel miras değerlerinin görüntülü tanıtımı yapılmalıdır. Bu bölgelere ziyaretçiler

yönlendirilmeli, sabah-akşam yürüyüş yapabilecekleri bir rota oluşturulmalı, bisiklet turları düzenlenmelidir.

- Kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından bölgede arkeolojik kazılara devam edilmeli, çıkarılan yapılar tel örgü ve çatı ile korunmalı, çıkarılan eserler de Ahlat müzesinde uzman rehberler tarafından tanıtılmalıdır.
- Bölgenin kültürel miras turizmi değerlendirilirken kıyı turizminin de geliştirilmesi için teşvik politikalarının yapılması gerekmektedir. Özel sektörün bu bölgede yatırım yapması kıyı turizminin canlandırılması bölgeye ek bir turizm kaynağı oluşturacaktır. Bölgenin kültürel çekicilikleri için gelen turistlerin kıyı turizminden de faydalanması hem turistlerin kalış süresini uzatacak hem de yeni istihdam olanaklarını sağlayacak yatırımlar yapılmalıdır.

Sonuç olarak “Ahlat Şehri’nin Kültürel Miras Turizmi Potansiyeli” adlı bu yüksek lisans tez çalışmasında, Ahlat’ın sahip olduğu kültürel miras değerlerinin turizme kazandırılması ve sahip olduğu kültürel değerlerin öneminin ortaya çıkarılması için bölge coğrafi bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Araştırma bu bakış açısı ile Ahlat’ın kültürel miras değerlerini tümüyle ele alan ilk çalışma olması sebebiyle önem arz etmektedir. Çalışmanın bu yönü ile bölgede yapılacak bundan sonraki araştırmalara ve bölgenin turizmden gelir elde edebilmesi için oluşturulacak politikalara kaynak olabileceğini ifade etmek mümkündür.

6. KAYNAKLAR

- Abılpassova, Z. (2019). Kazakistanın Türkistan Bölgesinin Kültürel Turizm Gelişimi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Acar, N., & Turan, A. (2016). Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çalışanları Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(17), 17-36.
- Akesen, A. (1984). Açık Hava Rekreasyonunda Bazı Temel Kavramlar ve Özellikleri. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 34(1), 130-137.
- Akkuş, O., & Güneş, G. (2016). Mersin-Aydıncık İlçesi ve Çevresinin Kültür Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 73-98.
- Akoğlu Kozak, M., & Bahçe, S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akyol, A. A., Kadioğlu, Y. K., & Karamağaralı, N. (2011). Ahlat Çifte Hamam Malzemeleri Üzerinde Arkeometrik Ön Çalışmalar. 27. *Akeometri Sonuçları Toplantısı* (s. 91-112). içinde Malatya: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Alav, Ö. (2013). İngilizce Kaynaklarda Selçuklu Kümbetleri-Ahlat Örneği. O. Belli, & V. Belli (Dü.), 2. *Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu* içinde (s. 303-308). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler. *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 2(2), 50-64.
- Alpaslan, İ. (2013). Ahlat Harabeşehir Kaya Evleri (Mağara Evler/Erzak Ambarları). O. Belli, & V. Belli (Dü.), 2. *Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim Kültür ve Sanat Sempozyumu* içinde (s. 613-620). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.

- Altıntop, V. (2019). Kültür Turizmi  al şmalarının Bibliyometrik Analiz Tekniği ile İncelenmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Alyılmaz, C. (2014).  in Bilim Heyetinin Ahlat Araştırma Gezisi ve Düşündürdükleri. O. Belli, & V. Belli (D .), 2. *Uluslararası Ahlat Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu* içinde, (s. 108-116). İstanbul.
- Antep, B. (2018). Ahlat İlçesindeki Tarihi Yapıların Yapısal Analizi. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Arınç, K. (1995). Ahlat'ta Baston Ustalığı ve  retimi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*(2), 83-100.
- Arınç, K. (1997). *Ahlat-Nazik Havzası'nın Coğrafi Etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Arınç, K. (1997). Ahlat'ta Doğal Barınaklar (Mağara Konutlar) ve Bazı Prehistorik Yerleşme İzleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 37(109), 183-208.
- Arınç, K. (1999). Ahlat'ta Baston Ustalığı ve  retimi. *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*(25), 83-100.
- Arınç, K. (2007). Tarih  ve Siyas  Coğrafya Perspektifiyle Bitlis, Ahlat ve Tatvan Şehirlerinin Kuruluş ve Gelişmeleri. *1. Uluslararası Dünden Bugüne Tatvan ve  evresi Sempozyumu* (s. 743-793). Tatvan: Bildiriler Kitabı.
- Arınç, K. (2017). UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı İçin Bir  neri: Bitlis Gastronomi Kenti. *Journal of Turkish Studies* , 29(12), 87-106.
- Arınç, K. (2018). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin İnanç Turizmi Potansiyeli ile Bölgesel Kalkınma Bakımından Değerlendirilme İmkanları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22( zel), 2129-2147.
- Arslan, C. (2018). Ahlat Şehri Kent Dokusu ve Eski Eserler. *KARE-Uluslararası Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi*(5), 1-21.

- Aslan, H. (2020). Van Gölü Havzası'nda Kar Kuraklığının Araştırılması. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Avşar, A. O. (2018). *Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Koruma/Onarım Önerisi*.
- Avşar, A. O., & Güleç, A. (2019). Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Analiz Çalışmaları ve Konservasyon Önerileri. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*(22), 3-16.
- Aydın, A. D. (2007). Sarıkamış'ın Kış Sporları Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(6), 203-210.
- Bahçe, A. S. (2011). Kültür ve Turizm. M. Çakır (Dü.) içinde, *Kültürel Miras Yönetimi* (s. 2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bak, S. (2013). Ahlat Meydan Mezarlığı Kadılar Bölümü Mezar Taşı Envanteri. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Bekiroğlu, M. (2008). Uçmakdere'nin (Tekirdağ) Doğal ve Kültürel Özelliklerinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Benli, S. (2015). Turizm Örgütleri. A. Çakıcı (Dü.) içinde, *Genel Turizm*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Beygu, A. Ş. (1932). *Ahlat Kitabeleri*. İstanbul: Hamit Matbaası.
- Binler, A. (2015). Türkiye'nin Medikal Turizm Açısından Değerlendirilmesi ve Politika Önerileri. Ankara: T. C. Kalkınma Bakanlığı (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi).
- Bitlis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (tarih yok). 10 21, 2020 tarihinde <https://bitlis.ktb.gov.tr/TR-56235/ne-yenir.html> adresinden alındı

- Bitlis Valiliği*. (tarih yok). 03 10, 2020 tarihinde <http://www.bitlis.gov.tr/ahlat> adresinden alındı
- Boran, A. (1997). Ahlat Taşı (Andezit Tüf). *Vakıflar dergisi*(26), 362-372.
- Boran, A. (2001). Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescitleri. 347-363. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bozaoğlu, A. S., & Akkuş, M. (2019). Nazik Gölü Balıkçılığı Üzerine Bir Araştırma. *Anadolu Çevre ve Hayvancılık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 380-386.
- Cantay, G. (2002). *Anadolu Türk Beylikleri Sanatı*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Cengiz, G., & Akkuş, Ç. (2012). Kırsal Turizm Kapsamında Yöre Halkının Kalkındırılması: Erzurum Örneği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(2), 61-74.
- Cerrahoğlu, İ. (1994). Ellerin Birleştiği Ruhların Kaynaştığı Kutsal Mekanlar: Camiler. *Diyanet Aylık Dergi*(46), 8-11.
- Coşkun , O., & Kayserili, A. (2019). Köklü Bir Kültürün Uzantısı Olarak Ağrı'da Taziye Evleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(23), 1109-1130.
- Coşkun Çelik, B. (2019). Ahlat Bastonu Süslemeleri ve Ahlat Baston Ustası "Refa Usta". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 480-489.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarım ve Yürütülmesi* (2. Baskıdan Çeviri b.). (Y. Dede, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakıcı, Ç., & Harman, S. (2006). Kuş Gözlemciliğinin Önemi: Türkiye'de Kuş Gözlemcilerinin Profili. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 161-168.
- Çakır, N. (1999). Eski Kent ve Yerleşim Birimlerinin Kültür Turizmimizdeki Yeri ve Önemi Safranbolu Örneği. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Çalış, E. (2019). Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığında Bulunan Babacan Bin Toman İmzalı Bir Mezar Taşı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 177-192.
- Çelik, İ. (2001). Büyük Menderes Havzasında Kültür Turizmi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Çiftçi, H. (2016). Turistik Destinasyon Ürünlerinin Popülerleşmesinde Sosyal Medyanın Rolü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 544-551.
- Çontu, M. (2006). Alternatif Turizm Çeşitleri ve Kızılcahamam Termal Turizmi Örneği. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Dağıstan Özdemir, M. Z. (2005). Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. *Planlama Dergisi*(31), 20-26.
- Davulcu, M. (2015). Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 48-80.
- Davulcu, M. (2015). Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapım Ustası Tahsin Kalender. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 48-80.
- Demir, N. (2019). 2019'da Yayımlanan Metinler Işığında Dede Korkut ve Dede Korkut Kitabı. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(11), 7-29.
- Demir, Ş. Ş. (2017). Gerçekleştirme Boyutu ile Turizm. M. Demir (Dü.) içinde, *Genel Turizm Kavramlar ve Farklı Boyutlarıyla Değerlendirme* (s. 140-163). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Denizli, S. (2014). Ahlat Meydan Mezarlığındaki Ejder Figürlü Mezar Taşları. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Diker, O., Deniz, T., & Çetinkaya, A. (2016). Jeoturizm Kapsamında Safranbolu'da Coğrafi Kaynakların Değerlendirilmesi ve Safranbolu Jeoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 334-348.
- Doğan, M., Pekiner, A., & Karaca, E. (2018). Sosyal Medyanın Turizm ve Turist Tercihlerine Etkisi: Kars-Doğu Ekspresi Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(3), 669-683.
- Doğanay, H., & Doğanay, S. (2005). Palandöken Dağı'nın Kış Turizm Potansiyeli ve Değerlendirilmesindeki Yeni Gelişmeler. *Ulusal Coğrafya Kongresi*, (s. 153-165). İstanbul.
- Doğanay, H., & Zaman, S. (2016). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğaner, S. (1997). Türkiye'nin Dağlık Alanlarında Kış Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*(5), 19-44.
- Doğaner, S. (2001). Din ve Turizm: Türkiye'de İnanç Turizmi. E. Eğribel, & U. Özcan (Dü) içinde, *Türkiye Toplum Bilimlerinin Gelişimi-2* (s. 337-350). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi* (1. baskı b.). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Doğru, M., Büyüksaraç, A., Aksoy, E., Karahan, R., Yakar, M., Ekinci, Y. L., . . . Toprak, A. S. (2017). Dünya Mirası Ahlat Selçuklu Mezarlığı İle Kümbetlerin Lidar ve Jeofizik Yöntemlerle Araştırılması, Yüzey ve Yüzeyaltı Yapı Modellemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(1), 17-42.
- Dökme, S., Parlayan, M. A., & Yağar, F. (2017). Adana İlinin Medikal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(42), 298-320.

- DPT. (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1990). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara: Devlet Planlama teşkilatı.
- DPT. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Duğan, Ö., & Aydın, B. (2018). Sosyal Medyanın Turizmde Tanıtım Amaçlı Kullanımı: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-13.
- Edgar, A., & Sedgwick, P. (2007). *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar* (1. b.). (M. Karaşahan, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Eken İnan, S. (2020). Doğa Turizmi. F. A. Bilge, & A. Cabi (Dü) içinde, *Turizm Türlerine Profesyonel Yaklaşım* (s. 63-92). Ankara: Sage Yayıncılık.
- Ekinci, D., & Doğaner, S. (2012). Jeomorfoturizm Açısından Simav (Yeniköy) Peribacaları. 3. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu*, (s. 395-410). Hatay.
- Elmastaş, N. (2001). Ahlat Yöresi'nin Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1(3), 153-182.
- Elmastaş, N. (2008). Ahlat İlçesi'nde Tarımsal Arazi Kullanımı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 479-501.

- Elmastaş, N., Yetmez, H., Benek, S., & Özcanlı, M. (2019). Ahlat (Bitlis) İlçesi'ndeki Yeraltı Sularının Tarımsal Sulama Açısından İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(90), 13-26.
- Emekli, G. (2003). Kültürel Mirasın Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, (s. 43-49). İzmir.
- Emekli, G. (2006). Kula-Manisa Çevresinin Turistik Çekicilikleri ve Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Açısından Değrlendirme. *Geçmişten Geleceğe Kula Sempozyumu 1-3 Eylül*, (s. 321-332). Manisa.
- Emekli, G. (2013). Kültür Mirasının Turizm Amaçlı Değerlendirilmesi. E. Öner (Dü.) içinde, *Prof. Dr. İlhan Kayan'a Armağan* (s. 655-667). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Emekli, G., İbrahimov, A., & Soykan, F. (2006). Turizmde Küreselleşmeye Coğrafi Yaklaşımlar ve Türkiye. *Ege Coğrafya Dergisi*(15), 1-16.
- Er, Ö. (2016). Kültürel Değerlerin Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Erboğa, S. (2018). Ahlat Türk İslam Dönemi Dini Mimarisi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Erkoçoğlu, F. (2016). Doğu Anadolu'nun Tarihi Mirası'nın Bölge Turizmine Katkısı Üzerine Bazı Mülahazalar: Ahlat Şehri Örneği. *ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı*, (s. 65-80). Muş.
- Eröz, S., & Doğdubay, M. (2012). Turistik Ürün Tercihinde Sosyal Medyanın Rolü ve Etik İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 133-157.
- Ertuğrul, A. (2009). Hamam Yapıları ve Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13), 241-266.

- Eryılmaz, B., & Şengül, S. (2016). Sosyal Medyada Paylaşılan Yöresel Yemek Fotoğraflarının Turistlerin Seyahat Tercihleri Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 32-42.
- Eryılmaz, B., & Zengin, B. (2014). Sosyal Medya Konaklama İşletmelerine Yönelik Tüketici Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Bilimi Dergisi*, 2(1), 147-167.
- Eşiyok, H. (2019). Eğitim Amacıyla Türkiye'ye Gelen Öğrencilerin Turistik Davranışı: Ankara Örneği. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ETC. (tarih yok). *European Travel Commission*. 02 6, 2020 tarihinde <https://etc-corporate.org/what-we-do/> adresinden alındı
- fransizcasozluk*. (tarih yok). 01 27, 2020 tarihinde <https://www.fransizcasozluk.net/index.php?q=turizm> adresinden alındı
- Google Maps*. (tarih yok). 03 22, 2021 tarihinde <https://www.google.com/maps/@38.7421939,42.473729,565m/data=!3m1!1e3> adresinden alındı
- Google Maps*. (tarih yok). 03 22, 2021 tarihinde <https://www.google.com/maps/@38.7489695,42.4541392,472m/data=!3m1!1e3> adresinden alındı
- Gök, Y., & Kayserili, A. (2013). Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30), 175-216.
- Gümüş, G. (2019). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi: Kapadokya Bölgesindeki İnanç Turizmi Kaynaklarının Değerlendirilmesi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gümüşçü, O., Yiğit, İ., & Yılmaz, S. (2013). *Türkiye'nin Beş Bin Yılı* (1. b.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Gündüz, Ş. (2007). *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı.

- Güngör, E. (2014). Ayvalık ve Çevresi Turizm Potansiyeli Durum Değerlendirmesi ve GZFT Analizi. İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gürbüz, O. (2016). Abdurrahman Gazi Kimdir? *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(20), 1155-1171.
- International Touring Alliance*. (tarih yok). 02 6, 2020 tarihinde <http://ait-touringalliance.com/about-ait-its-history> adresinden alındı
- Işık, E., & Antep, B. (2018). Ahlat İlçesinde Yer Alan Tarihi Yığma Minaresinin Yapısal Analizi. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(1), 46-56.
- Işık, E., & Özlük, M. H. (2013). Ahlat İlçesinde Bulunan Yığma Yapı Stoğunun Sokak Tarama Yöntemi İle Değerlendirilmesi. O. Belli, & V. Belli (Dü.), 2. *Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu* içinde (s. 430-440). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.
- Işık, E., Antep, B., & Büyüksaraç, A. (2019). Structural Analysis and Mapping of Historical Tombs in Ahlat District (Bitlis, Turkey). *Electronic Journal of the Faculty of Civil Engineering Osijek-e-GFOS*, 10(18), 22-35.
- Kafesoğlu, İ. (1949). Ahlat ve Çevresinde 1945'de Tarihi ve Arkeolojik Tetkik Seyahati Raporu. *Tarih Dergisi*, 1(1), 167-200.
- Kaplan, Y. (2010). Türk Hamam Kültürünün Divan Şiirine Yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(44), 131-155.
- Karagöz, D. (2006). Etkinlik Turizmi ve Etkinlik Turizmi Bağlamında Yabancı Ziyaretçi Harcamalarının Ekonomiye Etkisi: Formula 1 2005 Türkiye Grand Prix Örneği. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Karahan, R., & Bak, S. (2013). Ahlat Mezar Taşlarının Yeni Yüzü. O. Belli, & V. E. Belli (Dü.), 2. *Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim Kültür ve Sanat Sempozyumu* içinde (s. 130-140). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.

- Karakoç, E. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'na Kadar Kubbetü'l-İslam Ahlat Şehri. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Karakuş, Ü. C. (2008). Geleneksel Ahlat Evleri. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Karamağaralı, B. (1993). *Ahlat Mezartaşları*. Ankara: Elila Yayınları.
- Karamağaralı, H. (2007). Ahlat Kazıları (1967-1991). O. Belli (Dü.), 2. *Van Gölü Havzası Sempozyumu* içinde (s. 83-96). Ankara: Bitlis Valiliği.
- Karapınar, E., & Barakazı, M. (2017). Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-18.
- Karğı, S. (2010). Kıyı Turizminden Alpinizme Sürdürülebilir Turizm (Burhaniye-Edremit-Kaz Dağı Örneği). Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Katkat, D., & Mızrak, O. (2006). Yaz ve Kış Turizmlerinin Türkiye Ekonomisine Katkılarının Karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(4), 32-39.
- Kaya, F. (2016). Ağrı Dağı'nın Turizm Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu. *Marmara Coğrafya Dergisi*(34), 217-229.
- Kayalı, M. (2009, Ankara). Mezar Taşları Bibliyografyası. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kayserili, A. (2014). *Erzurum Şehri'nin Kültürel Coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kayserili, A. (2016). Kültürel Miras Turizmi Açısından Bir Değerlendirme: İpekyolu Şehri Erzurum. *Uluslararası Kültür Diyalogu Sempozyumu*, (s. 265-269). Erzurum.

- Kemaloğlu, M. (2013). XI. –XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Dini Eserlerinden Kümbet-Türbe-Ziyâretgâh-Namazgâh ve Câmîler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(39), 1-18.
- Kervankıran, İ. (2011). Afyonkarahisar İlinin Başlıca Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Kızıltepe, H. (tarih yok). *Türk Patent ve Marka Kurumu*. 12 18, 2020 tarihinde [turkpatent.gov.tr:](https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/70482589-E0CD-4F6C-B820-0F703C5E529E.pdf)
<https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/70482589-E0CD-4F6C-B820-0F703C5E529E.pdf> adresinden alındı
- Koca, H., Zaman, S., & Coşkun, O. (2007). Erzurum'un Spor-Kamp Turizmi Potansiyeli. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(18), 205-224.
- Komisyon. (1967). *Bitlis İl Yıllığı*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.
- Komisyon. (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Korkmaz, M. (2001). Orman Kaynaklarında Doğa Turizmi ve Av Turizmi Etkinliklerinin Ekonomik Çözümlemeleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Korkusuz, T. (2019). Kars İlindeki Turizm Varlıklarının Küreselleşmenin Etkisi ile İncelenmesi ve CBS Analizi. Erzurum, Türkiye: Atatürk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Korkusuz, T., & Özdemir, M. (2020). Turistik Ürün Çeşitlendirmede Sosyal Medyanın Etkisine Bir Örnek: Doğu Ekspresi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 143-160.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M., & Kozak, M. (2014). *Genel Turizm, İlkeler, Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Köse, A. (2007). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*(18), 7-38.
- Köşker, H. (2018). Ahlat'ın Kültürel Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Mukaddime Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 189-207.
- Kurtuluş, İ. H. (2020). Edirne İl Sınırları İçerisindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Kuruçay, A. (2011). *İstanbul'un 100 Hamamı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları.
- Küçük, A. (1994). Dinler ve Mabetler. *Diyanet Aylık Dergi*(46), 12-15.
- Küçükaslan, N. (2007). *Özel İlgi Turizmi*. Bursa : Ekin Yayınevi.
- Mevzuat. (tarih yok). [mevzuat.gov.tr](https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1618.pdf). 03 10, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1618.pdf> adresinden alındı
- Meydan Uygur, S., & Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(2), 30-49.
- Milliyet Gazetesi. (tarih yok). 01 31, 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ahlat-kulliyesi-acildi-6290240> adresinden alındı
- NARA. (tarih yok). *Nara Özgünlük Belgesi*. (D. Mazlum, Çev.) 03 30, 2021 tarihinde Kültürel Mirasın Dostları Derneği: http://web.deu.edu.tr/terraccottas/kumid/doc_icomos_1994_nara_01.asp adresinden alındı
- Okçular Vakfı. (tarih yok). *Okçular Vakfı 1453*. 12 20, 2020 tarihinde <http://www.okcularvakfi.org/Malazgirt-1071-Anma-Etkinlikleri-s-21> adresinden alındı

- Okuyucu, A., & Somuncu, M. (2012). Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe Merkezi Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(1), 37-51.
- Özbek, M. (2000). *Dünden Bugüne İnsan*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbey, V. (2020). Dünya Mirası Olma Yolunda “Urartu ve Osmanlı Eski Yerleşimi Ahlat Mezar Taşları” Kültürel Mirası. *Kültür Araştırmaları Dergisi*(4), 157-169.
- Özdemir, H. (2003). Dede Korkut'un Kişiliği İle İlgili Efsaneler. *Türkoloji Dergisi*, 16(2), 23-33.
- Özdemir, Ü. (2005). Mencilis Mağarası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13), 135-150.
- Özgüç, N. (2003). *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler* (4. b.). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özler, İ. (2007). Camilerin Zihniyet Değişimindeki Rolü (Erzurum Örneği). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Pekçetinöz, B. (2006). Denizel Koruma Alanlarında Ekoturizmin Bir Segmenti Olarak Kuş Gözlemciliği Aktiviteleri ve İzmir Kuş Cenneti'nin Potansiyeli . İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- POYD. (tarih yok). *Profesyonel Otel Yöneticileri Derneği*. 01 29, 2020 tarihinde <https://www.poyd.org/poyd/hakkimizda> adresinden alındı
- Sayılan, H. (2007). Muş İlinde Kültür Turizmi Potansiyelinin Coğrafi Yönden Değerlendirilmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Selçuklubaston. (tarih yok). *selcuklubaston*. 03 11, 2021 tarihinde <http://www.selcuklubaston.com/> adresinden alındı
- Sertkaya Doğan, Ö. (2011). Silivri'de Turizmin Gelişmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*(25), 89-102.

- Sevindi, C. (2013). Ekoturizm ve Kuş Gözlemciliği Açısından Kuyucuk Gölü Kuş Cenneti (Arpaçay-Kars). *Türk Coğrafya Dergisi*(61), 63-76.
- Sezer, İ. (2012). Turistik Fonksiyonları ve Yat Turizmine Etkileri Açısından Didim Yat Limanı (D-Marin Didim). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(28), 103-124.
- Soyak, M. (2013). Uluslararası Turizmde Son Eğilimler ve Türkiye'de Turizm Politikalarının Evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*(4), 1-18.
- Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*(12), 1-11.
- Sökmen, S. (2015). Ahlat'ta Geleneksel Taş İşçiliği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 99-119.
- Sözüer, Ö., & Erkol, I. (2013). Adana İlinin Kuş Gözlem Turizmi Potansiyeli. 2. *Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, (s. 130-144). Adana.
- Sühran Belli, G., & Belli, O. (2013). Ahlat Geleneksel Mutfak Kültürünün En Eski ve Önemli Yemeği: Harse (Harise). O. Belli, & V. Belli (Dü.), 2. *Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu* içinde (s. 657-669). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, F. (1986). Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar. *Belleten Dergisi*, L(197), 447-494.
- Sümer, F. (1989). Ahlat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (s. 22-23). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şahin, G. (2013). Coğrafi İşaretlerin Önemi ve Vize (Kırklareli)'nin Coğrafi İşaretleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(15), 23-37.
- T.C. Kültür Bakanlığı. (2001). *Yaşayan Kültür Ahlat*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (tarih yok). 01 24, 2020 tarihinde <https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-amaci-ve-gorevleri.html> adresinden alındı

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (tarih yok). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 02 6, 2020 tarihinde <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22151/uluslararası-sosyal-turizm-buros-bits.html> adresinden alındı
- Tapur, T. (2009). Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 473-492.
- TDK. (tarih yok). *sozluk.gov.tr*. 10 19, 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK Sözlük. (tarih yok). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 12 20, 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tekin, R. (2000). *Ahlat Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Tırıl, A. (2005). Doğal Alanlarda Korumacı Bir Turizm Etkinliği: Kuş Gözlemciliği. *Doğal Alanları Koruma Sempozyumu*, (s. 175-177). Isparta.
- Top, M. (2013). Selçuklularda Kümbet Geleneği ve Ahlat Kümbetleri. O. Belli, & V. Belli (Dü.), 2. *Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim Kültür ve Sanat Sempozyumu* içinde (s. 201-217). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.
- TUADER. (tarih yok). 01 29, 2020 tarihinde tuader.org/hakkimizda: <https://tuader.org/hakkimizda/> adresinden alındı
- TUGEV. (tarih yok). *Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı*. 01 28, 2020 tarihinde <http://tr.icvb.org.tr/hakkimizda/> adresinden alındı
- TUREB. (tarih yok). *Türkiye Turist Rehberleri Birliği*. 01 28, 2020 tarihinde <http://www.tureb.org.tr/tr/Page/Detail/50> adresinden alındı
- TURING. (tarih yok). Ocak 27, 2020 tarihinde Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu: <https://www.turing.org.tr/tarihce/> adresinden alındı
- TUYED. (tarih yok). *Turizm Yazarları ve Gazetecileri Derneği*. 01 29, 2020 tarihinde <http://www.tuyed.org.tr/hakkimizda/> adresinden alındı
- TÜİK. (1927-2020). *Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: TÜİK. <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> adresinden alındı

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2015). *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma)* (14. b.). İstanbul: Çantay Kitapevi.

Türkiye Kültür Portalı. (tarih yok). 04 18, 2020 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturenvanteri/kucuk-hamam532067> adresinden alındı

TÜROFED. (tarih yok). *Türkiye Otelciler Federasyonu*. 01 29, 2020 tarihinde <https://www.turofed.org.tr/hakkimizda> adresinden alındı

TÜRSAB. (tarih yok). *Türkiye Seyahat Acentaları Birliği*. 01 27, 2020 tarihinde <https://www.tursab.org.tr/hakkimizda> adresinden alındı

TÜTAV. (tarih yok). *Türk Tanıtma Vakfı*. 01 27, 2020 tarihinde <http://www.tutav.org.tr/tutav-genel-bilgiler/> adresinden alındı

Tütüncü, Y. E. (2013). Uluslararası Eğitim Gezilerinin Turizm Aktivitesi Olarak Değerlendirilmesi: Önlisans ve Lisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TYD. (tarih yok). *Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği*. 01 29, 2020 tarihinde <http://ttyd.org.tr/tr/hakkimizda> adresinden alındı

TYF. (tarih yok). *Türkiye Yelken Federasyonu*. 12 16, 2020 tarihinde <https://www.tyf.org.tr/sayfalar/yelken-heyecani-bitlis-ahlatta-yasanacak/> adresinden alındı

Uluçen, T. H. (2011). Özel İlgi Turizmi: Kapsamı, Çeşitleri ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dışilişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi) .

UNESCO. (tarih yok). *UNESCO*. 03 09, 2021 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/1401/> adresinden alındı

UNESCO. (tarih yok). *UNESCO*. 03 22, 2021 tarihinde https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/cdis/heritage_dimension.pdf adresinden alındı

- UNWTO. (tarih yok). *World Tourism Organization*. 02 06, 2020 tarihinde <https://www.unwto.org/about-us> adresinden alındı
- UNWTO. (tarih yok). *World Tourism Organization*. 11 29, 2019 tarihinde <https://www.unwto.org/publications> adresinden alındı
- Uzun, M. (2015). Kocaeli İli Karadeniz Kıyılarının Jeomorfoturizm Özellikleri ve Kıyı Kullanımına Etkisi Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*(32), 339-366.
- Üçok, B. (1968). *İslam Tarihi Emeviler-Abbasiler*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Ülker, İ. (2006). *Dağlarımız: Dağ Sporları ve Dağ Turizmi, Yüksek Dağlarımız ve Kayak Merkezleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Varnacı Uzun, F. (2012). İhlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- World Tourism Organisation*. (tarih yok). 11 19, 2019 tarihinde <https://publications.unwto.org/sites/all/files/pdf/9789284420858.pdf> adresinden alındı
- Yaşa, R. (1990). Bitlis'te Türk İskanı (XII.-XIII. yüzyıl). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yavuz, M., & Karabağ, S. (2009). Ulusal Turizm Tanıtımı ve Pazarlama Yönetimi Örgütlenmesi: Türkiye İçin Bir Model Önerisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 113-130.
- Yıldırım Saçılık, M., & Toptaş, A. (2017). Kültür Turizmi ve Etkileri Konusunda Turizm Öğrencilerinin Algılarının Belirlenmesi. *Turizm Akademisi Dergisi*, 4(2), 107-119.
- Yılmaz, M. (2015). Ahlat (Bitlis) İlçesi'nin Nüfus Coğrafyası (2014). *Turkish Studies*, 10(14), 781-810.

Yücel, C. (2002). Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm. *Türsab Dergisi*, 1(7), 219-227.

Yüksel, Y. F. (2019). İzmir İlinin İnanç Turizmi Potansiyeli ve Değerlendirilmesi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

